T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂMİ BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EL-KUTUBU'S-SİTTE ÖZELİNDE HZ. EBUBEKİRİN HALİFELİĞİNE İŞARET EDEN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADİR BOZKUL

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM GÖKÇE

ÇANAKKALE – 2025

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂMİ BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EL-KUTUBU'S-SİTTE ÖZELİNDE HZ. EBUBEKİRİN HALİFELİĞİNE İŞARET EDEN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kadir BOZKUL

Tez Danışmanı
DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM GÖKÇE

ÇANAKKALE – 2025

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Kadir BOZKUL tarafından Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÖKÇE yönetiminde hazırlanan ve **30/01/2025** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan "**el-Kutubu's-Sitte Özelinde Hz. Ebubekirin Halifeliğine İşaret Eden Hadislerin Değerlendirilmesi**" başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**İmza**
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÖKÇE (Danışman)	……
Prof. Dr. Nimetullah AKIN	……
Dr. Öğr. Üyesi Yasin ERDEN	…….

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 30/01/2025

Doç.Dr.Melis ULU DOĞRU

Enstitü Müdürü

../../2025

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)
Kadir BOZKUL
30/01/2025

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hayata geçirilmesinde, değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÖKÇE'nin başından sonuna kadar sağladığı kıymetli destek, akademik gelişimimde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kendisine teşekkürü bir borç bilir, çalışma sürecinde ve veri toplama aşamasında bana destek veren Abdurrahman ÇELİKOĞLU ve Yunus ŞAHİN'e de teşekkürlerimi sunarım..

Kadir BOZKUL

Çanakkale, Ocak 2025

ÖZET

EL-KUTUBU'S-SİTTE ÖZELİNDE HZ. EBÛBEKİRİN HALİFELİĞİNE İŞARET EDEN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kadir BOZKUL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÖKÇE
30/01/2025, 140

İslâm dini, toplumsal düzenin kurulması ve adaletin sağlanması için siyasi yönetimin hayati bir öneme sahip olduğunu vurgular. Bu bağlamda bir toplumun huzur ve güven içerisinde yaşamasının temel şartlarından biri olarak yönetici figürü ön plana çıkar. Yönetici, İslâm'a göre, toplumun düzeni ve adaleti sağlama sorumluluğunu üstlenen, ahlâki değerlere sahip ve toplumsal hayata yön veren bir lider olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca İslâm dini yöneticinin varlığını zorunlu görmekte ve yöneticilere itaat edilmesini emretmektedir.

Bu çalışma, İslâm tarihindeki ilk halife Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin, Kütüb-i Sitte hadisleri ve klasik İslâm kaynakları ışığında tarihsel ve kelâmî bir değerlendirmesini sunmaktadır. Özellikle Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği konusunda herhangi bir işaretinin olup olmadığı sorusu derinlemesine araştırılmıştır. Çalışmada Hz. Ebû Bekir'in siyasi liderlik vasıfları, sahâbe içindeki üstün konumu ve siyasi yönetim kurma sürecindeki rolü üzerinde durulmuştur. Ayrıca hilâfetin İslâm tarihindeki önemi üzerinde durulmuş ve bu konudaki farklı görüşler de ele alınmıştır. Klasik kelâm ve tarih kaynaklarının yanı sıra güncel akademik çalışmalar da değerlendirilerek, konuya dair kapsamlı bir analiz yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Ebû Bekir, Sahâbe, Hilâfet, Kütüb-i Sitte, Rivayet

ABSTRACT

EVALUATİON OF THE HADİTHS INDİCATİNG THE CALİPHATE OF HZ. ABU BAKR İN THE CONTEXT OF KUTUB AL-SİTTAH

Kadir BOZKUL

Çanakkale Onsekiz Mart University

Graduate School of Education

Department of Basic Islamic Sciences, Master's Thesis

Advisor: Assist. Prof. Dr. İbrahim GÖKÇE

30/01/2025, 140

Islam emphasizes that governance is vital for establishing social order and ensuring justice. In this context, the figure of a leader emerges as a fundamental condition for a community to live in peace and security in Islamic thought. According to Islam, the leader assumes the responsibility of maintaining order and c justice within society, embodying moral values and guiding communal life. Islam considers the existence of a leader essential and commands obedience to leaders.

This study provides a historical and theological evaluation of the caliphate of the first caliph, Abu Bakr, in light of the Kutub al-Sittah hadith collections and classical Islamic sources. It particularly delves into the question of whether the Prophet Muhammad gave any indication regarding Abu Bakr's caliphate. The study focuses on Abu Bakr's political leadership qualities, his prominent status among the Companions, and his role in the establishment of the Islamic state. Furthermore, the significance of the caliphate in Islamic history is examined, along with differing perspectives on the matter. In addition to classical theological and historical sources, contemporary academic studies are also analyzed to provide a comprehensive evaluation of the subject.

Keywords: Hadith, Hz. Abu Bakr, Companions, Caliphate, Kutub al-Sittah, Narration,

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI i
ETİK BEYAN ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR viii

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ 1

İKİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE/ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR 4
2.1. Yöneticinin Gerekliliği, İmâmet ve Hilâfet 4
2.1.1. Yöneticinin Gerekliliği 4
2.1.2. İmâmet 5
2.1.3. Hilâfet 6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ/MATERYAL YÖNTEM 12

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HZ. EBÛ BEKİRİN HALİFELİĞİNE DOĞRUDAN İŞARET EDEN HADİSLER 13
4.1. Hayatı 13
4.2. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber Hayatta İken İmamlık Yapması 14
4.3. Hz. Ebû Bekir'in Kapısı Hariç Mescitteki Tüm Kapıların Kapanması 21
4.4. Hz. Peygamber'in Hilâfeti Ebû Bekir'e Vasiyet Etme İsteği 25
4.5. Hz. Peygamber'in Tavsiyesi: "Ebû Bekir ve Ömer'e Uyunuz" 27
4.6. Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'i İşaret Etmesi: "Ebû Bekir'e Müracaat Et" ... 28
4.7. Hz. Ebû Bekir'in Konumu: "Gökten İki, Dünyadan İki Vezir" 29

4.8. Hz. Peygamber'in Övgüsü: "Gözüm ve Kulağım Gibidirler" 30
4.9. Hz. Ömer ile Tartışma Sonrası Hz. Ebû Bekir'in Taltif Edilmesi 32
4.10. Cennetle Müjdelenenlerin İlki: Hz. Ebû Bekir 34
4.11. Hz. Ebû Bekir'e Dilediği Kapıdan Cennete Girebilme Müjdesi 40
4.12. Hz. Ebû Bekir'in Tüm Hasletlerde Öne Çıkması 41
4.13. Sahâbenin Değerlendirmesi: Kim Halife Olurdu - En Hayırlısı Kimdir? 42
4.14. Hz. Peygamber'in Kova ve Terazi Rüyası 45
4.15. Rüyanın Hz. Ebû Bekir İçin Yorumu 47

BEŞİNCİ BÖLÜM

HZ. EBÛ BEKİRİN HALİFELİĞİNE DOLAYLI OLARAK İŞARET EDEN HADİSLER 50

5.1. Hz. Ebû Bekir'in Liderlik Özellikleri 50
5.1.1. Hz. Peygamber'in Vefatından Sonra Gösterdiği Dirayet 50
5.1.2. İrtidat Hareketlerine Karşı Kararlılığı 63
5.1.3. Hac Emirliği ve Cemaatteki Konumu 67
5.2. Hz. Ebû Bekir'in Peygamber'le Olan Yakınlığı 69
5.2.1. Hicret Arkadaşlığı 69
5.2.2. Hz. Peygamber'i Müşriklerin Eziyetlerinden Koruması 74
5.3. Hz. Ebû Bekir'in Sahâbe İçindeki Konumu 75
5.3.1. Sahâbenin En Yaşlısı ve İlk Müslümanlardan Olması 75
5.3.2. Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i Özel olarak Övmesi 78
5.3.3. Faziletleri ve Takva Örnekliği 81
5.4. Hz. Ebû Bekir'in Otorite ve Yönetim Yetenekleri 119
5.4.1. Peygamberler Öldükleri Yere Gömülürler Hadisesi 119
5.4.2. Hz. Fâtıma'nın Mirasıyla İlgili Kararları 120
5.4.3. Kur'ân'ın Cem'i ve Yönetimdeki Zekâsı 124

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ 127

KAYNAKÇA 129
ÖZGEÇMİŞ I

KISALTMALAR

b.	bin, ibn (Oğlu)
b.y.	Basım Yeri Yok
bnt	binti
c.c.	Celle celaluh
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
Erişim	Erişim Tarihi
H.	Hicrî
Hz.	Hazreti
M.	Miladi
No.	Numara
nşr.	Neşreden
r.a.	Radıyallâhu anh
r.anhâ	Radıyallâhu anhâ
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve sellem
thk.	Tahkik Eden
ts.	Tarihsiz
öl.	Ölüm Tarihi
vb.	Ve benzerleri
vd.	Ve diğerleri
y.y.	Yayıncı yok

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

Hz. Peygamber (s.a.v.) gönderilen son peygamber olmasının yanısıra siyasi lider kimliğiyle toplumun problemlerine çözümler getirmiş, insanlar arasında adaletli davranarak iç huzuru ve barışı sağlamıştır. Bazı durumlarda savaşlara komutan olarak katılıp orduyu yönetmiştir. Hz. Peygamber'in amacı, İslâm'ı yaymak ve insanların kalplerini İslâm'a yönlendirmektir. Hz. Peygamber hayatı boyunca dini, sosyal, siyasi ve askerî alanlarda liderlik yaparak, topluma rehberlik etmiş ve çeşitli konularda yön gösterici bir rol üstlenmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte İslâm ümmeti, yeni ve siyasi olarak karmaşık bir süreçle karşı karşıya kalmıştır. Dini, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda yeni bir otoriteye ihtiyaç duyulması ve müslümanlar arasında farklı görüşlerin ortaya çıkması, özellikle siyasi liderliği kimin üstleneceği konusunda ciddi ihtilaflara yol açmış, ortaya çıkan liderlik boşluğu ise müslümanlar arasında ciddi tartışmalara ve bölünmelere zemin hazırlamıştır. Hz. Peygamber'in halefinin kim olacağı konusunda net bir tayin yapmaması, İslâm ümmetinin ilk büyük sınavı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle siyasi yönetimi kimin üstleneceği meselesi henüz Hz. Peygamber'in cenazesi defnedilmeden önce gündeme gelmiş ve ilk ihtilafların tohumları atılmıştır. Zira İslâm'ın geleceği ve ümmetin bir arada yaşaması, güçlü ve etkili bir liderliğe bağlıydı. Medine'nin yerli halkı olan Ensar, kendi içlerinden birini lider seçmek isteyerek Sakīfetü Benî Sâide'de toplanmış, Kureyşliler de İslâm'a ilk girenler ve Hz. Peygamber'e en yakın olanlar olarak bu görevi kendilerinin üstlenmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Bu çalışma Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında yaşanan durumun yanında iddia edilen/savunulan, "olması gerekeni" de araştırma amacındadır. Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesine razı gelmeyenler, gerçekte Hz. Ali'nin halife olması gerektiği iddiasını bir inanç haline getirmişlerdir. Aslında siyasi bir olgu olan hilâfet meselesi onların yoğun propagandaları ile kelâm kitaplarına giren bir inanç haline dönüştürülmüştür. Hz. Ali'nin nasla tayin edildiğini iddia eden Şîa'ya karşılık Hz. Ebû Bekir'in yönetici seçilmesinin meşrûiyeti, bu iddia karşısında dikkate değer bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışmanın Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin meşrûiyet zeminini araştırma konusu yapması, ayrıca naslarda onun halifeliğini dile getiren veya işaret eden ifadelerin varlığına odaklanması önem arz etmektedir. Zira bu noktada tespit edilecek bulguların, algının ve

olgunun önüne geçmesini engelleme noktasında fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Vakıada, müslümanların oylarıyla seçilen bir siyasi liderin mezhepsel algılarla yok sayılması söz konusu ise, bunun ortaya konulmasının İslâmi ilimler literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma, İslâm tarihinin ilk dönemlerinde yaşanan önemli bir siyasi ve dini dönüşümün merkezinde yer alan Hz. Ebû Bekir'in halifeliği üzerine yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in liderliğinin İslâm tarihindeki meşrûiyeti konusunda, İslâm'ın en güvenilir hadis kaynakları arasında kabul edilen Kütüb-i Sitte'deki hadisler üzerinden daha derinlemesine bir inceleme yapılması hedeflenmektedir. Çalışmanın temel odak noktası, bu rivayetlerde Hz. Ebû Bekir'in halifeliği hakkında yer alan açık veya dolaylı ipuçlarını tespit etmek ve bunları detaylı bir şekilde analiz etmektir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra yaşanan siyasi süreçte Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi, İslâm ümmetinin birliği ve beraberliğinin sağlanması açısından büyük önem taşıdığı söylenebilir. Sahâbîler Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça hüküm bulunmayan önemli meselelerde şûra yöntemini[1] kullanmışlardır. Ancak, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği konusunda Hz. Peygamber'in net bir talimat verip vermediği sorusu, İslâm tarihçileri arasında uzun yıllardır tartışılmaktadır. Bu araştırma, söz konusu tartışmaya yeni bir boyut kazandırmayı ve Hz. Ebû Bekir'in liderliğinin İslâm tarihindeki yerini daha iyi anlamayı amaçlamaktadır. Kütüb-i Sitte'deki hadisler üzerinde yapılacak bu kapsamlı inceleme, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin İslâm'ın temel kaynaklarına dayandığını ve meşrûiyetini ortaya koyabilecek önemli bulgulara ulaşmayı hedeflemektedir.

"el-Kutubu's-Sitte Özelinde Hz. Ebubekirin Halifeliğine İşaret Eden Hadislerin Değerlendirilmesi" başlıklı araştırmanın ilk olarak konusu, önemi ve amacı hakkında bilgi verilmiştir. Yöneticinin gerekli olup olmaması üzerinde durularak, konunun daha iyi anlaşılması için tarihi gelişim süreçlerinden bahsedilmiştir. Bu unsurların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, konunun daha iyi kavranmasına ve araştırmanın sınırlarının net bir şekilde belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

İkinci olarak araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiş, faydalanılacak kaynaklara atıf yapılmış bu sayede, konu kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve araştırmaya derinlik kazandırılmıştır.

[1] Talip Türcan, "Şûra", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/230-235.

Üçüncü olarak Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine doğrudan işaret eden hadisler tespit edilmiştir. Tarihi olaylar perspektifinde kelâm ve tabakat kitaplarından yapılan iktibaslarla bir durum değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler okuyucuların araştırma bağlamında faydalanacakları terminolojiyi kavrayabilmelerini ve konuyu daha genel anlamda değerlendirmelerini sağlamaya yönelik faydalar sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, tarihsel yöntemlerle birlikte kelâm ve hadis ilminin metodolojisinden de yararlanarak gerçekleştirilecektir. Ayrıca bu çalışmada karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenerek, farklı kelâm ve tabakat kitaplarındaki bilgiler birbiriyle karşılaştırılacak ve böylece daha kapsamlı bir değerlendirme yapılacaktır.

Son olarak Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine dolaylı olarak işaret eden hadisler tespit edilip, yine aynı süreç işletilecek, bu işlemlerin sonuçlarına göre bir yargıya varma işi yani değerlendirme analizleri yapılacaktır. Özetle bu araştırma, Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti ile ilgili hadisleri derinlemesine inceleyerek, bu alandaki literatüre katkıda bulunmayı ve konuya ilişkin yeni değerlendirmeler sunmayı amaçlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE/ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Yöneticinin Gerekliliği, İmâmet ve Hilâfet

2.1.1. Yöneticinin Gerekliliği

İslâm dini, toplumsal düzenin kurulması ve adaletin sağlanması için siyasi yönetimin hayati bir öneme sahip olduğunu vurguladığı iddia edilebilir. Bu bağlamda İslâm düşüncesinde, bir toplumun huzur ve güven içerisinde yaşamasının temel şartlarından biri olarak yönetici figürü ön plana çıkar. Yönetici, İslâm'a göre, toplumun düzeni ve adaleti sağlama sorumluluğunu üstlenen, ahlâki değerlere sahip ve toplumsal hayata yön veren bir lider konumundadır. İslâm dini yöneticinin varlığını zorunlu görmekte ve yöneticilere itaat edilmesini emretmektedir. Bu gereklilik Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah (c.c.): *"Ey İman edenler! Allah'a, Resûlü'ne ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin..."*[2] şeklinde açıklanmaktadır. Müfessirler buradaki "Ülü'l-emr" yani Türkçe karşılığı emir sahipleri olan ifadenin Râşid Halifeler, onlara tabi olan yöneticiler, adaletli valiler, bir bölüğün komutanı, âlimler ve fâkihler gibi farklı anlamlara gelebileceğini ifade etmişlerdir. Râzî (öl. 606/1210) buna Ehlü'l-hal ve'l-akd diye adlandırılan kişileri de ekleyerek Ülü'l-emr'e dâhil etmiştir.[3] Ülü'l-emr; fazilet ile ilim, adalet ve hak vasıflarını taşıyan emir sahipleri anlamına gelmektedir ki, genellikle şeriat hükümlerini uygulayan siyasi otorite anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda halife, siyasi yönetimin en yüksek otoritesi olması hasebiyle, Ülü'l-emr kabul edilmiştir. Kelâm ve İslâm hukuk araştırmacıları mezkûr âyeti, imam ve halifeye itaat etmenin farz olduğuna dair delil kabul etmişlerdir.[4] Âyette, halife olarak tanımlanan devletin en üst yöneticisinin varlığına işaret edilerek, toplumda siyasi bir otoritenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu sayede, düzenin sağlanması ve toplumun bir arada yaşaması amaçlanmaktadır.[5] Hz. Peygamber (s.a.v.): "Üç kişi yolculuğa çıktıkları takdirde, içlerinden birisini emir tayin etsinler."[6] buyurmuştur. Bu hadis, küçük bir

[2] *Kur'an Yolu* (Erişim 05 Kasım 2024), en-Nisâ 4/59.
[3] Ebû ʿAbdillâh Faḫrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Ḥüseyn er-Râzî, Mefâtîḥu'l-ġayb, 4/39 akt. Hasan Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet* (İstanbul: Kayıhan, 2001), 24.
[4] İbrâhim b. Abdullah el-Hâzimî, *Yedi Hadis İmamının İttifak Ettiği Hadisler*, çev. Hanifi Akın (İstanbul: Karınca, 2004), 1000.
[5] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 24.
[6] Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Cihâd", 87 (No. 2608).

topluluğun bile bir lider olmadan düzen içerisinde hareket edemeyeceğini vurgularken, İslam ümmetinin bir bütün olarak yöneticiye olan ihtiyacını açık bir şekilde ifade etmektedir.

Ehl-i Sünnet ve-l Cemaat'in itikatta mezheplerinden biri olan Eş'arîliğin kurucusu Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl el- Eş'arî (öl. 324/935-36), "Makalatu' İslâmiyyin" adlı eserinde, Müslümanlar arasında ortaya çıkan ilk anlaşmazlığın İmâmet meselesi olduğunu belirtmiştir.[7]

2.1.2. İmâmet

İmâmet kelimesinin aslı "eimme"dir[8] ve "emmen, imâmen veya imâmeten" şeklinde üç farklı mastar ile "kastetmek, ön, öne geçmek ve imam olmak" manalarına gelmektedir. İmam, önder ve başkaları tarafından kendisine uyulan kimsedir ve çoğulu imamlardır.[9] İmâmet, İslam'da hem dinî hem de siyasî bir liderlik anlamı taşır. Halîfe-i Müslimîn ve Emîrü'l-mü'minîn için de imam kelimesi kullanılmıştır. Namaz imamını bu imamlıktan ayırmak için namazdaki imamlığa "İmâmet-i Suğra", halifeliğe ise "İmâmet-i Kübrâ" tabirleri kullanılmıştır. İmam, bir liderin veya başka birinin yetkisi kendisine emanet edilen kişi demektir.[10] Namazda kendisine uyulan kimseye imam denildiği gibi halifeye de imam denilmesinin sebebi, müslümanların namazdaki imama uymaları ve onu takip etmelerinin vâcip olması gibi halifenin de din ve dünya işlerinde, emirlerine uymanın ve itaat etmenin lüzumundan dolayıdır.[11]

İmam kelimesi, dört âyette "imâmen" (önder)[12], bir âyette "bi imâmin mübîn" (açık ve işlek bir yol)[13], bir âyette "fi imâmin mübîn", (apaçık bir kitap)[14], bir âyette "bi imâmihim" (önderleri)[15] ve beş âyette "eimme" (önderler)[16] şeklinde geçmektedir. İslâm dünyasında siyasî yönetim, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra ilk halife olan Hz. Ebû

---

[7] Mehmed Said Hatiboğlu, "İslâm'da İlk Siyâsî Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşliliği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (1978), 173.
[8] Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânü'l-ʿArab* (Beyrut: Daru Sadır, 1414-1993), 12/25.
[9] İbn Manzûr, *Lisânü'l-ʿArab*, 12/24.
[10] Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ* (Beyrut: Mektebetü't-tahkikü't-Türas fi Müessesetü'r-Risale, 1426-2005), 1/1077.
[11] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 13-14.
[12] el-Bakara 2/124; Hûd 11/17; el-Furkân 25/74; el-Ahkâf 46/12.
[13] el-Hicr 15/79.
[14] Yâsîn 36/12.
[15] el-İsrâ 17/71.
[16] et-Tevbe 9/12; el-Enbiyâ 21/73; el-Kasas 28/5-41; es-Secde 32/24.

Bekir'in seçilip "halife" adıyla adlandırılmasından Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar hilâfet ve imâmet ekseninde ele alınmış, devlet başkanlığı, devlet işleri, siyâset ve siyâsî işler bu iki kavram çerçevesinde değerlendirilmiştir.[17]

2.1.3. Hilâfet

"Halfen, hilfeten veya hilâfeten" şeklinde mastar olan hilâfet kavramı ise, birinin arkasından onun yerine geçmek, başkasına niyâbet, bir kimseden geriye ve sonraya kalmak, halef ve vekil olmak manalarına gelmektedir. Asalet'in karşıtı olup, başkasına vekil olmak, bir başkasının yerine geçerek onu temsil etmek anlamında da kullanılmaktadır.[18] Çoğulu hulefâ' veya halâif şeklinde gelen halife kelimesinin kökü, halîf'tir ve sondaki "tâe" mübalağa içindir. Bir kimseye halef olmak, bir kişiden geri kalmak anlamına gelen hilâfet, bir çocuğun babasının yerine geçmesi, bir şeye bedel olmayı da ifade etmekle birlikte İslâmî ilimlerde, ekseriyetle ilâhî hükümlerin uygulanmasında Hz. Peygamber'e (s.a.v.) halef olmak anlamına gelmektedir.[19] İmamları Allah'ın yeryüzündeki halifeleri olarak adlandırmak da caizdir ve halife en büyük sultandır.[20] Lakin halife kelimesine İslâmi literatürde daha farklı manaların da yüklendiği bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de halife kelimesi, tıpkı imam kelimesi gibi birçok âyette kullanılmıştır. Müfret olarak iki,[21] cemi olarak da "halâif" şeklinde dört,[22] "hulefâ" şeklinde üç âyette[23] zikredilmektedir. Bu âyetlerin tümünde, lügat manasında yani başkasının yerine geçme, sonradan gelme, birine vekil ve nâib olmayı ifade etmekle birlikte kelimenin bağlamına uygun olarak daha özel anlamları da ihtiva etmektedir.[24] Hilâfetin ıstılah manasını açıklamak için, klasik ve çağdaş İslâm âlimlerin tariflerini genel olarak bir araya getirdiğimizde şu şekilde bir tanım yapabiliriz: Görevi, İslâm'ın hükümlerini uygulamak ve dini muhafaza etmek olan, din ve dünya işlerini peygamber adına yönetip, yürüten kimseye "halife", bu kişinin başında bulunduğu, geçerliliğini kaçınılmaz oluşundan alan kamu otoritesine de "hilâfet" denir.[25]

---

[17] Mehmet Salih Gecit, *İslâm Kelâmında Siyâset ve İmâmet Tartışmaları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 15-16.
[18] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Zehraveyn, 2020), 1/317.
[19] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 13.
[20] İbn Manzûr, *Lisânü'l-ʿArab*, 9/84; Fîrûzâbâdî, *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ*, 1/808.
[21] el-Bakara 2/30, Sâd 38/26.
[22] el-En'âm 6/165; Yûnus 10/14-73; Fâtır 36/39.
[23] el-A'râf 7/69, 74; en-Neml 27/62.
[24] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 15-19.
[25] Mustafa Zeki Terzi vd., *İslam Kurumları Tarihi* (Ankara: Grafiker, 2013), 59.

Tasavvuf sahasında ise halife kavramı, insân-ı kâmil ve kutup anlayışının gelişimine bağlı olarak farklı bir boyut kazanmıştır. İlk olarak Gazzâlî (öl. 505/1111) bu anlamda bir halife tanımı yapmışsa da onu tasavvufun temel kavramlarından biri haline getiren kişi Muhyiddin İbnü'l-Arabî (öl. 638/1240) olmuştur.[26] İbnü'l-Arabî'ye göre Allah'ın halifesi, isim ve sıfatlarıyla kendisinde en mükemmel biçimde tecelli ettiği insân-ı kâmildir.[27]

Halife kavramı ilk defa Hz. Ebû Bekir için kullanılmıştır. Hz. Ebû Bekir'e "halîfetü resûlillâh" diyen sahâbîler, Hz. Ömer'e "halîfetü halîfeti Resûlillah" (Resûlullah'ın halifesinin halifesi) demeye başladılarsa da bu ifade dile zor geldiğinden, ayrıca daha sonraki halifeler için de uzayıp gideceğinden halifeye "emîrü'l-mü'minîn" şeklinde hitâp etme fikri benimsenmiştir. Hz. Peygamber'in vefatının ardından siyasi lider olan Hz. Ebû Bekir için "halifetü Resûlullah", devlet başkanlığı içinse "hilâfet" kelimesinin kullanılmasının ardında önemli gerekçeler yer almaktadır. Müslüman toplumlarda devlet başkanlığına hilâfet denmesi, peygamberlik görevi hariç olmak üzere Hz. Peygamber'in yerine geçerek onun dünyevi otoritesini temsil etmesi, yeryüzünde İslâm dininin hükümlerini uygulamak, dünya işlerini düzene sokmak üzere Allah'ın yeryüzündeki hâkimiyetini veya bütün mü'minlere ait olan hilâfet ve yetkiyi temsil etmesi gibi sebeplerle açıklanır.[28]

İbn Haldûn (öl. 808/1406) bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

> Hilâfet uhrevî maslahatlar ile bunlara bağlı olan dünyevi maslahatlar hususunda, nazar-ı şer'î'nin gereğine göre tüm insanları sevk ve idare etmektir. Zira Şarî' nazarında dünyadaki tüm ahval, âhiretteki maslahatların nazar-ı itibara alınmasına bağlıdır. Hakikatte hilâfet, dinin korunması ve dünyanın dini siyasetle idare edilmesi için şeriat sahibine (Hz. Muhammed) niyabet ve vekâlettir.[29]

İbn Haldûn, hilâfeti; "Dini esaslarının gözetilmesinde ve dünyanın idaresinde şeriat sahibine hilâfet (vekâlet) etmek." olarak tanımlamaktadır.[30] Bu tanımıyla İbn Haldûn halifeliğin, umumiyetle âhiretteki fayda ve menfaatlerini göz önünde bulundurarak, şeriata uygun olarak yönetilen bir kurum olduğunu belirtmektedir. Dünya hayatının, ahiret'e göre nizama sokulmasının gerekliliğini öncelikle ifade etmekte ve dünya hayatının dinî hükümler

[26] Namık Sinan Turan, *Hilafet (Erken İslâm Tarihinden Osmanlı'nın Son Yüzyılına)* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2017), 15.
[27] Süleyman Uludağ, "Halife", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/299-300.
[28] Casim Avcı, "Hilâfet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/539-546.
[29] Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldûn, *Dîvânü'l-mübtedeʾ ve'l-ḫaber fî tarihü'l-ʿArab ve'l-Berber ve men âṣerahüm min ẕevi's-şe'ni'l-ekber*, thk. Halil Şehadeh (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1408-1987), 1/239; Kenan Eceoğlu, *Hz. Ebû Bekir Döneminde Devlet Bürokrasisi* (Kahramanmaraş: Samer, 2019), 22.
[30] İbn Haldûn, *Dîvânü'l-mübtedeʾ*, 1/238.

bağlamında düzenlenmesinin gerekliliği üzerinde durarak tarifi açıklamaktadır. Yani İbn Haldûn, siyasetin şerî yani dinî olması gerektiğinin mecburiyetini ısrarla vurgulamaktadır.[31]

Müslüman toplum içerisinde mutlaka bir halifenin bulunması gereklidir. Birçok maslahatın gerçekleşmesi buna bağlıdır. Bu maslahatları iki grupta toplamak mümkündür.[32] Birincisi ülke siyasetine dönük olan maslahatlardır. Bunlar ülkenin askeri yönden savunulması, zâlimlerin zulmüne son verilmesi, davaların çözüme bağlanması... gibi şeylerdir. İkincisi ise millî/dinî siyasete dönük olan maslahatlardır. İslâm dininin diğer dinlere üstün kılınması, ümmet içerisinde bir halife olmaksızın mümkün değildir. Bu görevleri cümlesinden olmak üzere halife, dinden çıkanlara, haramlığına dair nas bulunan şeyleri irtikâp edenlere ya da farz olduğuna dair nas bulunan yükümlülükleri terk edenlere son derece şiddetli bir şekilde karşı koyacak, diğer din saliklerini zelil kılacak ve onlardan bir şekilde cizye alacaktır. Aksi takdirde müslümanlar ile onlar mertebece müsâvî olacaklar; iki fırkadan birinin diğerine üstünlüğü belirmeyecek ve onların düşmanlıklarını engelleyecek bir mâni bulunmayacaktır.[33]

Şah Veliyyullāh Dihlevî'ye (öl. 1176/1762) göre halife olmanın çeşitli yolları bulunmaktadır:

1. Bey'at: Ehlü'l-hal ve'l-akd'in seçimi ile gerçekleşir. Bu heyet ulemâ, reisler ve ordu komutanları gibi, müslümanların durumuyla ilgili görüş sahibi olan, onlar hakkında hayırhah olan kimselerdir. Hz. Ebû Bekir bu şekilde halife olmuştur.

2. İstihlâf: Mevcut halifenin, kendisinden sonra halife olmasını istediği kimseyi tebaasına vasiyet etmesidir. Hz. Ömer'in halifeliği de böyle gerçekleşmiştir.

3. Şûrâ: Halifenin, belirli sayıda kimselerden oluşan Şûra Meclisince seçilmesidir. Hz. Osman'ın (r.a.) halifeliği de bu yolla olmuştur. Hatta Hz. Ali'nin (r.a.) halifeliğinin de bu yolla olduğunu söylemek mümkündür.

4. İstîlâ: Halifelik şartlarını kendisinde bulunduran bir adamın zorla hilâfeti ele geçirmesi ve müslümanlar üzerinde hâkim olmasıdır. Râşid Halifeler döneminden sonra gelenler de genellikle bu yolla halife olmuşlardır.[34]

---

[31] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 33.
[32] Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Ḥüccetullāhi'l-bâliġa*, çev. Mehmet Erdoğan (Ankara: Yeni Şafak, 2003), 2/379.
[33] Dihlevî, *Ḥüccetullāhi'l-bâliġa*, 2/379.
[34] Dihlevî, *Ḥüccetullāhi'l-bâliġa*, 2/383.

Ulemânın açıklamaları imâmetin temel iki özelliğini öne çıkarmaktadır. İlki Hz. Peygamber'e vekâlet, diğeri ise din ve dünya işlerini idare etmektir. Bundan dolayı güçlü olmayan, dilediklerini yaptıramayan, kısaca müslümanları idare etmek ve İslâm hükümlerini uygulama esaslarından mahrum olan bir hilâfet şekli geçerli değildir. Bu sebeple hilâfet sadece rûhânî veya mânevî bir makâm değil, Kur'ân ve Sünnetullah çerçevesinde ümmetin işlerinin de idare edildiği, İslâm tarihi boyunca müslümanların sorunlarını çözen bir kurum olarak kabul edilirken halife de bu kurumun siyasi reisi olarak kabul görmüştür.[35] Ehl-i sünnet'in imâmet konusunu kelâmî meselelerin içine alması, fakat itikadi bir mesele olarak görmemesi önemli noktalardandır. Ancak özellikle bu meseledeki hadis-i şerifleri ve sahâbenin hassas tavrını göz önünde bulundurarak Ehl-i sünnet âlimleri, müslümanların halife bulunmadan İslâmî bir hayat idame ettirmelerinin mümkün olamayacağını açıkça belirtmiştir.[36] Çünkü Hz. Peygamber müslümanlara kendi sünnetine ve râşid halifelerin sünnetine tabi olmalarını emretmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ashâbını hüzünlendiren bir konuşma yaptıktan sonra sahâbîler şöyle dediler: "Sanıyoruz ki bu konuşmanız vedaya benziyor. Sizden sonrası için bizlere tavsiyeniz nedir?" Hz. Peygamber cevap olarak: "Allah'tan korkunuz, devlet büyüklerinize itaat ederek onları dinleyiniz. Velev ki Habeşli bir köle olsun."[37] demiştir. Kelâmî eserlerde mesele genel olarak, Şîa'nın bâtıl iddialarına cevap verilmesi şeklinde irdelenmiş ve bu esnada imâmet nazariyesi de oluşturulmaya çalışılmıştır. Şîa, İmâmeti iman esaslarından biri olarak kabul etmiş ve onu nübüvvet bağlamında ilâhî bir makâm hüviyetine büründürmüştür. Bu sebeple kelâm âlimlerinin, Şîa'nın imâmet ile ilgili görüşlerini eleştirmek amacıyla, kelâm kitaplarında meseleyi imâmet başlığı altında irdeledikleri görülmektedir. Fakat Ehl-i sünnet ulemâsı ilk olarak, imâmetin gerekliliğinden ziyade, ilk üç halifenin özel olarak da Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin meşrûiyeti üzerinde durmuştur. Çünkü Şîa, Hz. Ali'den önce gelen halifeleri kabul etmediği gibi kendince bir imâmet teorisi geliştirerek, âyet ve hadisleri bu teoriye göre tevil etmiş, edemediği durumlarda ise inkâra yönelmiştir. Ehl-i sünnet âlimleri de Şiîlerin içinde bulundukları bu durumu, delilleriyle göstermeye çalışmışlardır.[38] Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi hilâfet ve imâmet kavramlarının çıkışı ile ilgili dikkate değer açıklamalarda bulunur. Hulefâ-yi Râşidîn'den sonra Hz. Peygamber'e hakiki anlamda halife olmanın ağır olduğunu

[35] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 34-35.
[36] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 37.
[37] Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī (Mısır: Daru ʾIhyai'l-Kutubi'l-ʿArabiyye, ts.), "Cihad", 39 (No. 2860); Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyin b. ʿAlî el-Ḫüsrevcirdî el-Beyhaḳî, *Şuʿabü'l-îmân*, thk. ʿAbdulʿaliyy ʿAbdulḥamîd, çev. Hüseyin Yıldız vd. (İstanbul: Ocak, 2015), 7/148.
[38] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 37.

ve mesuliyet gerektirdiğini dile getiren Sabri Efendi, halkın da böyle bir inanca sahip olduğunu belirtir. Sabri Efendi, bir insanın Hz. Peygamber'i gerektiği şekilde temsil etmesi ve tam manasıyla halifelik şartlarını taşıması zor olduğundan kelâm ve fıkıh kitaplarında, hilâfet kelimesinden çok, imâmet-i kübrâ terkibinin kullanıldığına işaret eder.[39] Öte yandan Hz. Peygamber'in, hilâfetin 30 sene süreceğini bildirdiği hadisin haber-i âhâd olmasına rağmen, kelâmcılar tarafından kullanılması dikkat çekmektedir. Sorunu ele alan Râzî, âhâd haberlerin amelde delil olduğunu, imâmet konusunun da amelî bir konu olduğundan âhâd haber ile istidlal etmenin caiz olacağını ifade etmiştir.[40] Hadis her ne kadar hilâfeti otuz yıl ile sınırlamışsa da birçok âlim halifeliğin otuz seneden sonra da devam ettiğini belirtmiştir.[41]

Halife seçmenin ümmetin uhdesinde bir sorumluluk olması tartışmasında Fahreddin Râzî, imamı tayin etmenin ümmete vâcip olduğunu söylemektedir. Hâricîler bunun vâcip olmadığını, Râfizîler ise Allah'a vâcip olduğunu söylemişlerdir. Râzî, görüşümüz isabetlidir ve delili de şudur diyerek devam eder:

> Her zaman âlemde bir hüküm sahibinin varlığını görmekteyiz. Kötü işler işleyenler bu hüküm sahibinden korkarak çirkin işleri yapmaktan çekinmekte, böylece işler düzene girmektedir. Eğer kendisinden korkulmayacak zayıf ve aciz birisi iktidar mevkiinde olursa âlemin düzeni bozulur ve işler içinden çıkılmaz bir hale gelir. Bütün bunlardan dolayı imamın tayini, zararı yok etmek içindir ve zararı kaldırmak vâcip olmaktadır. İmamı tanımak da böyledir. Zira Hz. Peygamber: 'Zamanının imamını bilmeden ölen kişi isterse Yahudi isterse Hristiyan olarak ölsün!' buyurmuştur. O halde imamın belirlenmesi ümmete vâciptir.[42]

Ömer Nesefî (öl. 537/1142), bu durumu şöyle dile getirir:

"Hükümlerin yerine getirilmesi, cezaların uygulanması, sınırların korunması, orduların donatımı, zekâtların alımı, zorba, hırsız ve yol kesicilere engel olunması, cuma ve bayram namazlarının kılınması, insanlar arasında vuku bulan anlaşmazlıkların giderilmesi,

[39] Mustafa Sabri Efendi, en-Nekîr ʿalâ münkiri'n-niʿme mine'd-dîn ve'l-ḫilâfe ve'l-ümme, 135 akt. Hasan Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet* (İstanbul: Kayıhan, 2001), 39.

[40] Ebû ʿAbdillâh Faḫrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Ḥüseyn er-Râzî, *Kitâbü'l-Erbaʿîn*, 2/291 akt.Hasan Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, (İstanbul: Kayıhan, 2001), 41.

[41] Ebû ʿAbdillâh Faḫrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Ḥüseyn er-Râzî, *Kitâbü'l-Erbaʿîn*, 2/291 akt. Hasan Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet,* (İstanbul: Kayıhan, 2001), 41.

[42] Ebû ʿAbdillâh Faḫrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Ḥüseyn er-Râzî, *el-Mesâʾil*, 383-384 akt. Şerafeddin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelâm* (Konya: Tekin Kitabevi, 1998), 353. Sa'düddîn Teftâzânî de (öl. 792/1390): "İmamın nasbının vacip olduğu konusunda müslümanların icması vardır." demiş ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra ümmetin halife seçimine verdiği öneme vurgu yapmıştır. bkz. Mesʿûd b. Ömer b. ʿAbdullâh et-Teftâzânî, Şerḥu'l-ʿAḳāʾid akt. Gölcük - Toprak, Kelâm, 353.

hukuktaki şahitliklerin kabulü, yakınları olmayan kimsesizlerin evlendirilmesi, ganimetlerin dağıtımı ve benzeri hususlar için müslümanlara bir imam gereklidir."[43]

İbn Hazm (öl. 456/1064) ise şöyle demiştir: "Hâricîler, Mürcie, Mu'tezile, Şîa ve Ehl-i Sünnet; yöneticinin gerekliliği meselesinde görüş birliğine varmışlardır. Allah'ın ahkâmını tatbik eden, Hz. Peygamber'in getirdiği şeriatin hükümleriyle yöneten âdil bir imama ümmetin itaat etmesi vâciptir."[44]

Ülkemizde halifelik ve imâmet konuları ile ilgili akademik çalışmalar yapılmıştır: Abdülhakim Nas'ın "İmamet Probleminin Sünni Literatüre Girişi ve Bakıllani'ye Göre İmamet", Metin Ergen'in "Kur'an ve Sünnet'te Hilafet", Fatih Akça'nın "Hilafet Kurumu-İlk Dört Halife Döneminde Kültür ve Medeniyet", Elşad Mahmudov'un "İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Halifelik ve Hz. Ebu Bekir'in Halife Seçilmesi" adlı yüksek lisans tezleri, İlyas Canikli'nin "Hilâfet Kavramıyla İlgili Hadislerin Tetkiki", Merzuk Grabus'un "Hulefâ-i Râşidîn Dönemi'nin İslam Tarihinde Belirleyici Rolü (Hz. Ebû Bekir Dönemi)", İlyas Akyüzoğlu'nun "Hz. Muhammed ve Dört Halife Döneminde İktidarın Meşruiyet Kaynakları" adlı doktora tezleri bu kapsamda sayılabilecek çalışmalardandır. Bizim çalışmamızda halifelik ve imâmet konuları, Kütüb-i Sitte'deki hadisler üzerinden değerlendirilmiştir. Diğer çalışmalardan farklı olarak, Kütüb-i Sitte'de Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine işaret eden hadisler kelâmi kaynaklar ile desteklenerek, konu daha zengin ve net bir hüviyete büründürülmüştür.

[43] Mesʿûd b. Ömer b. ʿAbdullâh et-Teftâzânî, *Şerḥu'l-ʿAḳā'id*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah, 2010), 259.
[44] Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Faṣl fi'l-milel ve'l-ehvâʾ ve'n-niḥal* (Kahire: Mektebetü'l-Hanci, ts.), 4/72.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ/MATERYAL YÖNTEM

Bu çalışma, İslâm dünyasında yaygın olarak en güvenilir hadis kaynakları arasında kabul edilen Kütüb-i Sitte'deki hadisler üzerinden Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine dair mevcut bilgileri incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle, Kütüb-i Sitte'de Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine doğrudan veya dolaylı olarak işaret eden hadisler tespit edilerek analitik bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Araştırmada hadislerin sıhhati konusunda tarafsız bir yaklaşım benimsenerek, konuya dair net bir tablo ortaya koyulması hedeflenmiştir.

Çalışmanın kapsamı, yalnızca hadislerle sınırlı kalmamış; Hz. Ebû Bekir'in hayatını ele alan tabakat ve tarih kitapları, kelâm kitaplarındaki "hilâfet" kavramı ve ilgili tartışmaları da içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu süreçte karşılaştırmalı analiz yapılırken akademik tezler, makaleler, ansiklopedik eserler ve hakemli dergilerde yayımlanmış çalışmalar gibi çeşitli akademik kaynaklardan elde edilen bulgular bir araya getirilmiş ve özgün bir sentez oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular Hz. Ebû Bekir'in halifeliği konusunda hadislerin ve diğer kaynakların sunduğu verileri bütüncül bir çerçevede analiz etmeye olanak tanımıştır.

Bu çalışmanın temel araştırma soruları şunlardır: Kütüb-i Sitte hadislerine dayalı olarak Hz. Ebû Bekir'in halifeliği nasıl meşrulaştırılmaktadır? Söz konusu hadisler tarihsel bağlamda hangi anlamları taşımaktadır? Hadisler, diğer kaynaklarla nasıl bir ilişki içindedir?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HZ. EBÛ BEKİRİN HALİFELİĞİNE DOĞRUDAN İŞARET EDEN HADİSLER

Bu bölümde, Hz. Ebû Bekir'in hayatına ilişkin temel bilgiler sunularak, onun halifeliğine doğrudan işaret eden hadislerin anlaşılmasını kolaylaştıracak tarihsel ve biyografik bağlam sağlanacaktır.

4.1. Hayatı

Tam adı Ebû Bekr es-Sıddîk Abdullah b. Ebû Kuhâfe Osman b. Amir b. Amr. b. Kâ'b. Sad b. Teym b. Mürre'dir. Teymoğulları kabilesinden Ebû Kuhâfe'nin oğludur. Annesinin ismi Ümmü'l-Hayr Selmâ bnt Sahr'dır.[45] Kuteyle bnt Abdüluzzâ'dan olma Esma ve Abdullah adında iki çocuğu vardır. Ümmü Rûmân bnt Amirden ise Abdurrahman ve Âişe adında iki çocuğu vardır. Hz. Peygamber ona: "Allah, bu kişiyi cehennem azabından muhafaza etmiştir." dediği için kendisine Atîk lakabı verildi.[46] Diğer künyeleri ve lakapları *es-Sıddîk, es-Sâhib, el-Etkâ* ve *el-Evvâh*'tır.[47] Kaynaklarda adından çok Atîk lakabıyla anılmıştır. Soylu, azat edilmiş, güzel, eski gibi anlamlara gelen bu lakabın ona annesi tarafından verildiği ya da eskiden beri hayır işlediği, ahlâkı ve yüzü güzel olduğu yahut da soyunda ayıplanacak bir durum olmadığı için bu lakapla anıldığı rivayet edilmektedir. Fil Vakasından üç yıl sonra Mekke'de doğmuştur.[48] Hz. Ebû Bekir, İslâm öncesinde Kureyş'in liderlerinden biri olarak halk tarafından sevilmiştir.[49] Açık tenli ve zayıf biri olup, ilk müslümanlardan biridir. Hz. Ebû Bekir doğru sözlülüğü, ahlakı, takvası, merhameti, cömertliği gibi birçok üstün özelliği ile sahâbîler arasında öne çıkmıştır. Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı, mağarada dostu olup tüm gazalarda yanında bulunmuştur. Her daim Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş, ömrünü İslâm'a adamış ve sünnetullaha bağlı temiz bir hayat yaşamıştır. Oğlu Abdullah'ın künyesi Abdullah b. Ebû Bekir es-Sıddîk b. Ebû Kuhâfe'dir. Adı ise Abdullah b. Osman et-Teymi el-Kureyşi olup, Hz. Peygamber (s.a.v.)

[45] Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî İbn Abdülber, *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*, thk. Ali Muhammed Bicâvi (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412-1991), 3/963.

[46] Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *Ṭabaḳātü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410-1989), 3/125-126.

[47] Ali Muhammed Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi* (İstanbul: Ravza, 2017), 17-20.

[48] Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/101-108.

[49] Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1409-1988), 5/37.

Sevr Mağarasındayken yanına gelen kişi olmasıyla tanınmıştır.[50] Hz. Ebû Bekir, H. 13 yılı Cemâziyelâhir ayı başlarında (Ağustos 634) hastalanınca sahâbîlerle hilâfet meselesini istişare etmiş ve Hz. Ömer'i veliaht bırakmayı kararlaştırarak Hz. Osman'a bir ahidnâme yazdırmıştır. Kızı Âişe'ye, vefat edince maaşının geri kalan kısmını beytülmâl'e iade etmesini ve Hz. Peygamber'in kabrinin yanına defnedilmesini vasiyet etmiştir.[51] Cenazesinin eski elbiseleriyle kefenlenmesini, karısı Esma bnt Umeys tarafından yıkanmasını ve oğlu Abdurrahman'ın ona yardım etmesini istemiştir. Ecnâdeyn Savaşı'nın neticesini öğrendikten sonra Hicri 13. yılın 22 Cemâziyelâhir günü (M. 23 Ağustos 634), 63 yaşında âhirete irtihal etmiştir.[52] Kimi kaynaklarda hicret esnasında kendisini sokan yılan zehrinin tesiri ile vefat ettiği söylenmektedir.[53] Halifeliği iki yıl üç ay on gece sürmüştür.[54]

4.2. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber Hayatta İken İmamlık Yapması

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle rivayet etti: "Resûlullah (s.a.v.) ağırlaşınca namaz vaktini Bilâl bildirmekteydi. Resûlullah: 'Namazı insanlara kıldırmasını Ebû Bekir'e söyleyin.' dedi. O vakit ben: 'Yâ Resûlullah! Şüphesiz Hz. Ebû Bekir duygulu biridir, onun namazını insanlar işitmez. Bunu Hz. Ömer'e söylesen.' dedim. Resûlullah: 'Ebû Bekir insanlara kıldırır.' dedi. Hafsa'ya da: 'Hz. Ebû Bekir içli biridir, muhakkak ki onun namazda sesi çıkmaz, Hz. Ömer'e tevdi etsen, diye söyle.' dedim. (Hafsa söyleyince.) Resûlullah: 'Yûsuf Peygamber'in yanındakiler -siz o kadınlardansınız- insanlara Ebû Bekir namaz kıldırsın.' buyurdu. Hz. Ebû Bekir namaza başladı. Resûlullah bir ferahlık duydu da kalktı ve iki kişi arasında yaslanarak, ayakları yere sürüye sürüye mescide getirildi. Hz. Ebû Bekir, onun geldiğini anlayınca geriye çekildi ve Resûlullah işareti ile onu durdurdu. Ardı sıra Resûlullah geldi ve Hz. Ebû Bekir'in sol yanına çöktü. Hz. Ebû Bekir dikilerek, Resûlullah ise oturarak namaz kılmaktaydı. Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın kıldırdığı namaza uymakta, diğerleri de Hz. Ebû Bekir'e uymaktalardı."[55]

---

[50] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *Târîḫu'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdulmaid Han (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniyye, ts.), 2/5.

[51] Fayda, "Ebû Bekir", 10/101-108.

[52] Fayda, "Ebû Bekir", 10/101-108.

[53] Veliyüddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh el-Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Meṣâbîḥ*, çev. Hüseyin Yıldız vd. (İstanbul: Ocak, 2014), 5/434.

[54] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-Taberî, *Târîḫu'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut: Darü't Türas, 1387-1967), 3/420.

[55] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, thk. Ebû Abdillâh Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır (b.y.: Daru Tavki'n-Necat, 1422/2001), "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 68 (No. 713); Ebü'l-

Hz. Peygamber'in hastalığı sırasında, Hz. Ebû Bekir'i imam olarak tayin etmesiyle ilgili olan bu hadisin, imamlık görevinin tevdi edilmesinin ötesinde anlamlar taşıdığını söylemek mümkündür. Bu olay, Hz. Ebû Bekir'in İslâm toplumundaki üstün konumunun ve Hz. Peygamber'in ona duyduğu derin güvenin bir yansımasıdır. Hz. Âişe'nin (r.anhâ), Hz. Ebû Bekir'in duygusal yapısı ve sesindeki bazı özelliklerden ötürü Hz. Ömer'in imamlık yapmasını önermesi karşısında Hz. Peygamber'in ısrarla Hz. Ebû Bekir'i tercih etmesi, bu durumun sadece bir imamlık meselesi olmadığını, daha derin manalara işaret ettiğini gösterir. Hz. Peygamber'in bu tercihi, Hz. Ebû Bekir'in Allah Resûlü'ne olan yakınlığının ve İslâm toplumuna liderlik etmedeki üstün yeteneğinin bir göstergesidir. Bu hadis; ses kısıklığı, duygusal yapı veya hüzünlü ruh hali gibi durumların liderlik vasıflarını etkilemeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Zira Hz. Peygamber, tüm itirazlara rağmen cemaate Hz. Ebû Bekir'in imamlık yapmasını emretmiş ve Hz. Âişe'ye bu konuda sitemde bulunmuştur.

Bu hadis, Hz. Ebû Bekir'in, ileride halife olması yönünde bir işaret olarak değerlendirilir. Nitekim kendisi de Sakīfetü Benî Sâide hadisesinde halifeliği istememiş, bilakis Hz. Ömer'e biat edilmesini talep etmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in bu tercihi ve İslâm toplumunun genel kanaati, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğe en layık kişi olduğu yönünde olmuştur. Abdullah ibni Mes'ûd bu konuda şöyle demiştir:

> "Allah Resûlü (s.a.v.) vefat edince Ensar, Muhacirlere: 'Bizden bir emir, sizden bir emir olsun.' dediler. Derken Hz. Ömer yanlarına geldi ve: 'Ey Ensar! Siz, Allah Resûlü'nün cemaate namaz kıldırması için Hz. Ebû Bekir'i tayin ettiğini bilmiyor musunuz? Hanginiz bu konuda Hz. Ebû Bekir'in önüne gönlü rahat bir şekilde geçebilir?' dedi. Bunun üzerine Ensar: 'Hz. Ebû Bekir'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız.' karşılığını verdi."[56]

Hz. Ömer'in tartışmalara müdahalesi, Hz. Peygamber (s.a.v.) sonrası kaosa dönüşme ihtimali olan ilk dönem olayları karşısındaki tutumu göstermesi açısından önemlidir. Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'i cemaate namaz kıldırmakla görevlendirmesi, Hz. Ömer (r.a.)

Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmiʿu'ş-şaḥîḥ*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), "Salat", 90 (No. 418); İbn Mâce, "İkametü's-Salât", 142 (No. 1232); Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmet Mahmut Şakir, vd. (Mısır: Şirketu Mektebe ve Maṭbaʿatu Muṣṭafâ el-Bâbî el-Ḥalebî ve Evlâduhû, 1395/1975), "Menâkıb", 40 (No. 3672); Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *el-Müctebâ mine's-Sünen*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 1406/1985), "İmâme", 41 (No. 833).

[56] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (b.y.: Müessesetü'r-Risale, 1421/2000), 1/282 (No. 133); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, çev. İshak Doğan (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2021), 145.

tarafından toplumsal bir liderlik örneği olarak değerlendirilmiştir. İslâm toplumunda namaz kıldırma görevinin, sadece dini bir ibadet değil, aynı zamanda toplumsal bir otorite ve liderlik sembolü olduğu düşünüldüğünde, Hz. Ömer'in bu değerlendirmesi, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğe en uygun kişi olduğuna dair güçlü bir işaret olarak kabul edilmektedir. Bu olay, Hz. Ebû Bekir'e duyulan güven ile itibarın bir göstergesi olarak da yorumlanabilir. Hz. Ömer: "Eğer Resûlullah (s.a.v) vefat ettiyse Allah, kendisiyle hidâyet bulacağımız birini bize belirtti." diyerek ve Hz. Ebû Bekir'e işaret ederek: "Resûlullah'ın arkadaşı ve Kur'ân'da iki kişiden biri buyrulan ve müslümanlara amirlik yapacak en hayırlı kişiye biat edin." demiştir.[57] Ensar'ın, Hz. Ömer'in bu hatırlatmasının ardından Hz. Ebû Bekir'e karşı çıkmaktan vazgeçmesi, onların da bu dini ve siyasi kararı kabul ettiklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. "Hz. Ebû Bekir'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız." şeklindeki açıklamaları ise, İslâm birliğinin tesis edilmesi konusundaki kararlılıklarını ve Hz. Ebû Bekir'e duydukları saygıyı ortaya koymaktadır.

Râvi Ubeydullâh b. Abdullah hadisin farklı bir tarikinde şöyle demiştir: "Abdullah b. Abbas'ın yanına gittim de: 'Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in rahatsızlığı hakkında söylediklerini arz edeyim mi?' diye sorunca, 'Söyle!' dedi. Hz. Âişe'nin anlattıklarını kendisine arz ettim. İbn Abbas hadis ile ilgili herhangi bir şeyi reddetmedi. Lakin: 'Hz. Âişe sana, Abbas'la birlikte olan diğer kişinin kim olduğunu söyledi mi?' dedi. 'Söylemedi!' dedim. 'İkinci kişi, Hz. Ali'dir.' dedi."[58] Bu hadisin farklı bir rivayeti ise şöyledir:

Abdullah b. Zema rivayet etmiştir: "Resûlullah (ölümüne neden olan) hastalığının iyiden iyiye arttığı vakitlerde, Mü'minlerden bir grupla birlikte (onun) yakınında bulunmaktaydım. Hz. Bilâl onu namaz için çağırdı (Hz. Peygamber): 'Namazı kıldıracak birini belirleyin ve ona bu görevi verin.' buyurdu. Etrafımı kolaçan ettim ki Hz. Ömer halkın içinde bulunmakta, ancak Hz. Ebû Bekir ortalıkta yoktu. Hemen (Hz. Ömer'e): 'Yâ Ömer, hadi namazı ikame et!' dedim. (Hz. Ömer) mihraba geçip (namazı başlatmak için) tekbir getirdi. Resûlullah (s.a.v.) de onun okuyuşunu işitti. Hz. Ömer gür sesli bir kişiydi. (Resûlullah onun gür sesini duyunca): 'Ebû Bekir nerede? (Ebû Bekir yaşıyor olduğu halde) ondan başka birinin mihrapta olmasına Allah da müslümanlar da razı olmaz.' diyerek Hz. Ebû Bekir'e (cemaate namazı ikame etmesi için) haberci yolladı. Namaz Hz. Ömer tarafından ifa edildikten sonra Hz. Ebû Bekir cemaate imam olarak namazı kıldırdı.

[57] Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyin b. ʿAlî el-Ḫüsrevcirdî el-Beyhaḳî, *el-İʿtiḳâd ve'l-Hidâye ilâ Sebîli'r-Reşâd ʿalâ Meẕhebi's-Selefi ve Aṣḥâbi'l-Ḥadîṯ*, thk. Aḥmed ʿİṣâm el-Kâtib (Beyrut: Darü'l-Afaki'l-Cedide, 1401-1981), 1/348.
[58] Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*, 40/67-68 (No. 24061).

Ubeydullâh'tan (rivayetle) Abdullah dedi ki: Hz. Peygamber, Hz. Ömer'in sesini işitince (yatağından) doğrulup kafasını odanın dışına çıkardı ve: 'Hayır, hayır, hayır! Namaz kıldırma işini cemaate Ebû Kuhâfe oğlu yapsın.' dedi. Bu cümleyi söylerken öfkeli bir şekilde söyledi."[59]

Hz. Peygamber'in hastalığının ağırlaştığı dönemde, namazı kıldırması için Hz. Ebû Bekir'i görevlendirmesi, onun toplum içindeki liderlik konumunu ve Hz. Peygamber'in gözündeki değerini açıkça göstermektedir. Diğer hadisten farklı olarak bu hadiste, Hz. Abdullah b. Zem'a (r.a.), namazı kıldırmasını Hz. Ömer'e (r.a.) bildirmekte ve o da namazı kıldırmaktadır. Sesi gür olduğu için de Hz. Peygamber onun sesini işitmekte ve sahâbeden herhangi birinin, Hz. Ebû Bekir'in önünde namaz kıldırmasına Allah'ın razı olmayacağını, müslümanların da bunu kabul etmeyeceğini öfkeli olarak söylemektedir. Hz. Ömer'in namazı kıldırmasına rağmen Hz. Peygamber'in namazı tekrar kıldırması için Hz. Ebû Bekir'i görevlendirmesi önemlidir. Hz. Peygamber'in bu tutumu namazları devlet resinin kıldırdığı bir toplumda Hz. Ebû Bekir'in bu makama tevdi edileceğinin işareti olarak anlaşılması mümkündür. Bu hadisler, Hz. Peygamber'in vefatından sonra kimin halife olacağı konusundaki tartışmalara da önemli bir perspektif sunmaktadır. Zira Hz. Ebû Bekir'in bu şekilde öne çıkarılması, onun halifeliğe en uygun kişi olduğu yönündeki görüşleri güçlendirmektedir. Liderlik, yetkinlik ve adalet gibi konularda Hz. Ebû Bekir'in sahip olduğu üstün vasıflar, Hz. Peygamber'in bu tercihinin gerekçelerini daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Hz. Ömer'in namazı yüksek sesle başlatması üzerine yaşanan olay ise, doğru kişinin doğru zamanda görevlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber'in bu duruma müdahale etmesi, cemaatin birliği ve düzeninin korunması açısından onun ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Bu hadisler İslâm tarihindeki liderlik anlayışını şekillendiren önemli olaylar olarak değerlendirilebilir. Hz. Ebû Bekir'e duyulan güven ve saygı, İslâm toplumunun ilk yıllarında birlik ve beraberliğin sağlanmasında büyük rol oynamıştır. Hz. Peygamber'in bu konudaki tutumu, mü'minlere önemli bir mesaj vererek, liderlik vasıflarının önemini vurgulamıştır.

İbn Kesîr'in (öl. 774/1373) aktardığına göre Ebü'l-Hasan el-Eş'arî Hz. Peygamber'in (s.a.v.) namazı kıldırması için Hz. Ebû Bekir'i imam olarak tayin etmesiyle ilgili olarak şöyle demektedir:

[59] Ebû Dâvûd, "Sünnet", 12 (No. 4660).

"Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber tarafından imam olarak tayin edilmesi kesin delillerle bilinen bir husustur. Hz. Peygamber'in bu davranışı Hz. Ebû Bekir hakkında sahâbenin en bilgi sahibi olanı ve en iyi Kur'ân okuyanı olduğunu ortaya koymaktadır. Sahih olarak gelen bir hadisi şerifte Hz. Peygamber: 'Kur'ân'ı en güzel okuyan namazı kıldırsın. Eğer okumada eşitseler sünneti en iyi bilen kıldırsın. Eğer sünnet bilgisi konunda eşitseler en yaşlıları kıldırsın. Eğer aynı yaşta iseler İslâm'a ilk önce giren kıldırsın.' buyurmaktadır."[60]

İbn Kesîr dedi ki: Eş'arî'nin bu sözleri altın harflerle yazılmalıdır. Hadiste geçen tüm özelliklerin hepsi Hz. Ebû Bekir'de bulunmaktaydı.[61]

Ebû Muhammed İbn Hazm ise konuyla ilgili şunları söylemiştir:

"İnsanlar bu konuda farklı görüşler ileri sürdüler. Bir topluluk şöyle dedi: 'Hz. Peygamber, hiçbir kimseyi halife olarak bırakmamıştır.' Sonra onlar ihtilaf ettiler ve bazıları şöyle dedi: 'Fakat Hz. Peygamber, namaz kıldırmak üzere Hz. Ebû Bekir'i halef olarak bıraktığından dolayı bu durum, onun işleri yönetmek üzere imâmete ve hilâfete insanların en uygunu olduğuna delildir.' Bazıları da şöyle dediler. 'Hayır! Hz. Ebû Bekir fazilet açısından insanların en üstün olanı idi, bundan dolayı onu öne geçirdiler.' Başka bir topluluk şöyle dedi: 'Bilakis Allah'ın elçisi (s.a.v.), kendisinden sonra insanların müşküllerini idare etmek üzere, Hz. Ebû Bekir'in halife olmasını apaçık bir nas ile açıklamıştır.'"[62]

Yine İbn Hazm şöyle demektedir: Sözlükte halifenin manası, kişinin kendi yerine halef olarak bıraktığı, ardından gelen ve kendisini takip eden kimse demektir. Nitekim 'Filan, kendi ardından gelen falanı kendi yerine vekil olarak bıraktı.' dersiniz. Dolayısıyla o, onun halefi ve takipçisidir. Bir kimse, halef olarak tayin etme olmaksızın aslın yerine geçerse, ona sonradan gelen anlamında; 'falan, filanın halefidir.' denir.[63] Bununla namaz kıldırmak üzere vekil ve temsilci bırakmayı kastetmeleri iki zorunlu vecihten dolayı imkânsızdır. Bunlardan ilki; Hz. Ebû Bekir namazda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yerine geçtiği halde, onun hayatında mutlak olarak bu ismi hak eden biri değildi. Böylece Hz. Ebû Bekir'in Allah Resûlünün halifesi diye isimlendirilmesinin namaz kıldırmak üzere onun halifesi olması anlamında olmadığı yakinen sabit olmuştur.[64]

[60] Nesâî, *el-Mücteba mine's-Sünen*, "İmâme", 4 (No. 780).
[61] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî (b.y.: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1408-1987), 5/256.
[62] İbn Hazm, *el-Faşl*, 4/87-88.
[63] Muḥammed b. Ḥasan el-Cevherî, *Tâcü'l-luġa*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beyrut: Darü'l-İlm li'l-Melayin, 1407-1986), 4/1356.
[64] İbn Hazm, *el-Faşl*, 4/88.

Enes (r.a.) anlatmıştır: "Hz. Peygamber (s.a.v.) tam üç gün dışarıya çıkamadı ve namaz ikame olundu. Hz. Ebû Bekir öne çıkıp mihraba yöneldi. Resûlullah eliyle perdeyi açtı. Yüzü ortaya çıkmıştı ki, o ana kadar hiç böyle parlak, güzel bir yüze şahit olmamıştık. Eli ile işaret ederek Hz. Ebû Bekir'e: 'Öne geç!' dedi ve perdeyi kapattı. Âhirete irtihaline kadar onun güzel simasını görmemiz bir daha nasip olmadı."[65]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hastalığı sırasında, namaz kıldırma göreviyle Hz. Ebû Bekir'i görevlendirmesi, İslâm toplumunda onun güvenilir bir lider olarak kabul edildiğinin açık bir göstergesidir. Bu önemli olay, aynı zamanda Hz. Peygamber'in ölümünden sonra halifelik makâmına Hz. Ebû Bekir'in getirilmesinin de zeminini hazırlamıştır. Nitekim onun Hz. Ebû Bekir'i seçmesi, sahâbîler arasında çok fazla bir ihtilaf yaşanmadan Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi sürecinde belirleyici bir etki meydana getirmiştir. Bu hadisi Buhârî Kitâbu'l-Ezân'da tahrîc etmiştir: Hz. Peygamber'in bu defaki çıkışı Ashâb-ı Kirâmıyla son görüşmesi olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) Ashâb-ı Kirâm'ın melekler gibi saf bağlayıp namaza durduklarını görünce tebessüm buyurmuştur. Bunun sebebi, Ashâbının İslâm birliğine riayet ve şerîat-ı garrâyı ikame etmeleridir. Hadis-i Şerif, Hz. Peygamber'in vefatına kadar Hz. Ebû Bekir'in namazda ona hilâfet ettiğini ve bu gibi yerlerde elle işaretin emir yerine kaim olduğunu ifade etmektedir. Buhari'nin Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in yerine üç günde on yedi vakit namaz kıldırmıştır.[66] Bu on yedi vakit, cuma gecesi yatsı namazından vefat ettiği günün sabah namazına kadar hesaplanmıştır. Buna göre Hz. Peygamber'in son kıldırdığı namazın, akşam namazı olması icap etmektedir.[67] Yine Hz. Âişe'den (r.anhâ) rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: 'Ebû Bekir'in içinde olduğu bir cemaatte, imamlığa layık olan odur.'[68]

Hz. Peygamber (s.a.v.), hastalığı sırasında, Hz. Ebû Bekir'i namaz kıldırmakla görevlendirmesi, Hz. Peygamber'in nezdinde onun güvenilir bir lider olarak kabul edildiğinin açık bir göstergesi olup bu durum -namaz kıldırmakla görevlendirilmesi- İslâm ümmetinin ilk halifesi olarak Hz. Ebû Bekir'in seçilmesinde önemli bir etken olmuştur. Hz. Peygamber'in onu küçük imâmetle (namaz imamlığı) diğer sahâbîlerden öne geçirmesi, büyük imâmetle onu takdimine karine oluşturmaktadır. Zira birincisi din işidir, ikincisi

[65] Buhârî, "Ezân", 46 (No. 681); Müslim, "Salât", 100 (No. 419).
[66] Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyad Ziriklî (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1417-1996), 1/556; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Çile, ts.), 1/192.
[67] Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî ez-Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1976), 11/12.
[68] Tirmizî, "Menâkıb", 41 (3673).

dünya işidir ve din işi daha önemlidir. Dini bir konuda imam tayin edilmesi, imamlığı devlet reisinin yapma kuralına göre halifeliğe de delalet edebilir.[69] Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'in halife olarak seçilmesine bu hadisle de işaret edilmiş olabilir.

Sehl b. Sa'd (r.a.) şöyle tahdîs etti:

"Allah Resûlü'ne, Amr b. Avfoğulları'nın arasında Kubâ'da bir tartışma haberi ulaştı. Resûlullah, Avfoğulları arasındaki kavgayı sonlandırmak üzere, sahâbîlerinden bazıları ile derhal yola koyuldu. Namaz için vakit girdi. Hz. Bilâl: 'Yâ Ebû Bekir! Resûlullah gelmedi, vakit de girdi. Cemaate imamlık yapmak ister misin?' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Tamam, kılalım.' dedi. Hz. Bilâl kamet getirince Hz. Ebû Bekir de mihraba geçerek 'Allâhu Ekber' diyerek namazı kıldırmaya başladı. O anda Resûlullah, safları yara yara geldi ve birinci safta durdu. İnsanlar el çırpmaya başladı (tasfîha). Sehl: 'Tasfîh' el çırpmaktır yani tasfîk'tir dedi. Sehl devamla: Hz. Ebû Bekir, namazda başını sağa sola çevirmezdi. Cemaatin ellerini birbirine vurduğunu işitince başını geri döndürerek baktı ve Resûlullah'ı gördü ki o, kendisine işaret ederek cemaate namaz kıldırmaya devam etmesini istemekteydi! Hz. Ebû Bekir ellerini kaldırarak Allah'a şükretti ve geri geri giderek, Hz. Peygamber'in ardına geçti. Resûlullah da mihraba geçerek namazın kalan kısmını ikame etti. Namazdan sonra: 'Ey cemaat! Ne oldu da, namaz kılarken el çırptınız? Bu durum kadınlar içindir. Kim namazda iken sıkıntı yaşarsa Subhânallah kelimesini söylesin.' Konuşması bitince Resûlullah Hz. Ebû Bekir'e döndü ve: 'Ey Ebû Bekir! Namazı ikame etmen için işaret ettiğimde neden kıldırmaktan geri durdun?' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Resûlullah'ın önüne geçerek namaz kıldırmak Ebû Kuhâfe'nin oğluna yakışmaz.' dedi".[70]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hastalığı sırasında, Hz. Ebû Bekir'in namaz kıldırması onun halifeliğine dair önemli bir delil olarak kabul edilmektedir. Bu durum, sahâbîler arasında Hz. Ebû Bekir'in hem imamlık yapma yetkisine hem de liderlik vasıflarına sahip olduğu konusunda genel bir kabulün olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in vefatına yakın dönemde de Hz. Ebû Bekir'i imam olarak tayin etmesi, onun üstünlük ve liderlik vasıflarına işaret etmenin ötesinde, ümmetin lideri olarak görülmesi için sağlam bir zemin hazırlamıştır. Öte yandan Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'in huzurunda namaz kıldırmayı uygun bulmaması, onun Hz. Peygamber'e olan derin saygısını ve özverisini ortaya

[69] Sadrü'l-İslâm Ebü'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdilkerîm el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafeddin Gölcük (İstanbul: Kayıhan, ts.), 264.

[70] Buhârî, "Amel Fi's-Salât", 16 (No. 1218); Müslim, "Salât", 102 (No. 421); Ebû Dâvûd, "Salât", 173 (No. 940); Nesâî, "İmâme", 8 (No. 784).

koymaktadır. Bu durum, İslâm'ın önem verdiği liderlik vasıflarından biri olan tevazu ve saygının en güzel örneklerindendir. Bu olay, hem liderlik yeteneği hem de dini duyarlılığı açısından Hz. Ebû Bekir'in önemini vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber, yerinde kalması yönünde Hz. Ebû Bekir'e işaret edince, sahâbînin yüreği onu görmelerinden dolayı coşkuyla dolmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir'e namaz kıldırma şerefini layık görmüştü ve bu kuşkusuz Allah'ın büyük bir lütfu idi.

Rivayette belirtildiği üzere, Hz. Ebû Bekir'in cemaate imam olduğu namaz ikindi namazıdır. Namaz esnasında cemaatin el çırpmaları karşısında Hz. Ebû Bekir'in herhangi bir tepki göstermemesi ve arkasına bakmaması, Hz. Peygamber'in bu konudaki net tavsiyesine uygun bir davranıştır. Hadislerde şeytanın, namaz kılan bir kişinin sağa-sola veya arkasına bakması durumunda, namazın bir kısmını götüreceği belirtilmektedir. Bu bağlamda, Hz. Ebû Bekir'in sergilediği sabır ve ibadete odaklanma, Hz. Peygamber'in öğretilerinin pratik bir yansıması olarak değerlendirilebilir.[71] Bu hadis, Hz. Ebû Bekir'in dini emirlere bağlılığını açıkça ortaya koymaktadır. Buhari şârihleri ve fakihler de, Ashâb-ı Kirâm'ın Hz. Ebû Bekir'i lider olarak seçmelerini göz önünde bulundurarak, onun fazilet ve üstünlükte diğer sahâbîlere göre daha ileri bir mertebede olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, Hz. Ebû Bekir'in İslâm tarihindeki önemli yerini ve sahâbe arasında sahip olduğu özel mevkiini teyit etmektedir.[72]

4.3. Hz. Ebû Bekir'in Kapısı Hariç Mescitteki Tüm Kapıların Kapanması

Ebû Saîd (r.a.) tahdîs etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.) hastalığının sonlarında cemaate hutbe verdi de: 'Allah, dünya nimetleri ile ebedi cennet arasında bir kuluna seçim yapma fırsatı verdi. Kul, hiç düşünmeden cenneti seçti.' buyurdu. O sırada Hz. Ebû Bekir ise ağlamaktaydı. Resûlullah'ın, tercih hakkı verilmiş bir kişiyi bildirmesinden dolayı bu durum karşısında şaşıp kaldık. Dünya ile âhiret arasında tercih yapmaya bırakılan kişi meğer Hz. Peygamber'in kendisi, bu gerçeği en iyi anlayan ise Hz. Ebû Bekir imiş. Resûlullah (Hz. Ebû Bekir'in ağlaması üzerine): 'Hem dostluk hem de mal hususunda bana en fazla iyiliği dokunan kişi Ebû Bekir'dir. Eğer bir dost seçseydim, kuşkusuz Ebû Bekir'i seçerdim. Lakin

[71] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, thk. Ebu Suhayb Safa ed-Davvi Ahmed el-Adevi, çev. Halil Aldemir vd. (İstanbul: Polen, 2006), 2/326.
[72] İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, 2006, 2/328.

İslâm'daki uhuvvet ve muhabbet, kişisel dostluğun ötesinde bir bağdır. Mescitte Ebû Bekir'in kapısı hariç tüm kapılar kapansın!' dedi."[73]

Hz. Peygamber'in vefatına yakın bir zamanda, Allah'ın kendisine dünya ve âhiret arasında tercih imkânı sunduğunu belirtmesi üzerine Hz. Ebû Bekir, derin bir duygusal etki altına girmiştir. Hz. Peygamber'in âhireti tercih ettiğini anlayan Hz. Ebû Bekir, bu sözlerin derin manasını kavrayarak gözyaşlarına boğulmuştur. Bu durum, hem Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e olan derin muhabbetini ve saygısını hem de onun sözlerinin inceliklerini anlama konusundaki üstün kavrayışını gözler önüne sermektedir. Hz. Ebû Bekir'in bu duygusal tepkisi, sahâbe arasında büyük yankı uyandırmış ve İslâm tarihinde önemli bir hatıra olarak yerini almıştır. Çünkü tüm sahâbîler Hz. Ebû Bekir'in tepkisine ve ağlamasına ilk anda bir anlam verememişler, daha sonra Hz. Peygamber'in sözlerindeki kastı kavrayabilmişlerdir. Bu sohbetin bir özelliği daha vardır ki o da; **ثَانِيَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ ...** **يَقُولُ لِصَاحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللهَ مَعَنَاۚ**... âyetiyle sabit olmuştur.[74] Sohbeti Hz. Peygamber'e ittisâlinde hiçbir şüphe bulunmayan herhangi bir sahâbînin bu faziletini inkâr etmek, küfür derecesine indirilemez ancak Hz. Ebû Bekir bundan müstesnadır. Hz. Ebû Bekir'in sohbetini tanımamak Kur'ân'ı tanımamaktır ki, bu da küfürdür.[75] Hz. Ebû Bekir'in sahâbîliğini inkâr eden, Kur'ân nassını inkâr etmiş olacağı için kâfir olur. Ali el-Kārî'nin (öl. 1014/1605) aktardığına göre Konevî (öl. 673/1274) şöyle demiştir; bir kimse Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in halifeliklerini inkâr etse kâfir olur.[76]

Hadislerde belirtildiği üzere, Hz. Ebû Bekir, sahâbîler arasında Hz. Peygamber'e hem arkadaşlık bağları hem de maddi-mânevî destek konusunda en yakın kişi olmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ile aralarındaki derin dostluğa işaret ederek, mescitte Hz. Ebû Bekir'in odası dışında bütün kapıların kapatılmasını istemiştir. Bu talimat, Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir'e duyduğu özel sevgi ve yakınlığın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kadınlarına mahsus odalarla Muhacirlerin büyüklerine ait meskenlerin Mescid-i Saadet'e açılır küçük birer kapıları vardı ve buralardan kolayca

[73] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 03 (No. 3654); Müslim, "Salât", 23 (No. 532); İbn Mâce, "Fezâilü's-sahâbe", 11 (No. 94); Tirmizî, "Menâkıb", 32 (3660); Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Fezâilü's-sahâbe* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404-1983), 1/3.

[74] et-Tevbe 9/40.

[75] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ*, 2/414.

[76] Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed Ali el-Kārî, *İmam Âzam Fıkh-ı Ekber Aliyyü'l-Kâri Şerhi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz (İstanbul: Çağrı, 1979), 425.

mescide girilmekteydi. Hz. Ebû Bekir'in kapısından başka kapanması emir olunan kapılar işte bunlardı.[77]

Kaynaklarda geçen rivayetlere göre, İslâm'ın tebliği yolunda servetini Allah (c.c.) yolunda harcayanların başında Hz. Ebû Bekir gelmektedir. Mekke döneminde varlıklı bir tüccar olan Hz. Ebû Bekir güçsüzleri ve köleleri azat etmek için 40.000 dirhemlik servetinin 35.000 dirhemini veya hepsini harcamıştır.[78] Bu harcamayı sadece Allah'ın rızasını umarak yaptığını ifade etmiştir.[79] Ehl-i sünnet'in Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın imâmeti ile alakalı görüşlerinden birisi de şudur ki: Hz. Ebû Bekir'in imâmeti nassı hâfi ile sabittir. Bu söz Hasan Basri (öl. 110/728) ve hadis ehli bir cemaate nispet edilmektedir. Hz. Peygamber'in namazda Hz. Ebû Bekir'i öne geçirmesi ve mescide açılan bütün kapıları kapatıp Hz. Ebû Bekir'in kapısını açık bırakması bunların delilidir.[80] Hz. Ebû Bekir'in sahâbe arasında yüksek bir konumunun bulunduğu ve Hz. Peygamber'den sonra İslâm Ümmetinin liderliğine en layık kişi olduğu, birçok İslâm Âlimi tarafından kabul edilen bir görüştür. Sahâbe, Hz. Ebû Bekir'in faziletlerini ve İslâm'a hizmetlerindeki üstünlüğünü iyi bildiklerinden, onun halifeliğine biat etme konusunda tereddüt yaşamamışlardır. Bu, sahâbenin Hz. Ebû Bekir'e duyduğu güvenin, İslâm ümmetinin birliği ve selameti için onun liderliğine ihtiyaç duyduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ebû Tâlib el-Mekkî (öl. 386/996) ve ondan iktibasla İmam Gazzâlî hullet makâmını Hz. Ebû Bekir'in faziletine vurgu yaparak açıklamış, hullet'i Hz. Ali'nin sahip olduğu uhuvvet makâmıyla karşılaştırmıştır. Hullet makâmının büyüklüğünün delili Hz. Peygamber'in; "Bir dost edinecek olsaydım muhakkak Ebû Bekir'i seçerdim." hadisidir. Bu hadisten hareketle Mekkî, hullet'in muhabbetten de büyük, sadece halillere mahsus bir makâm olduğunu belirtmiştir. Şayet Hz. Peygamber dışında bu makâma erişebilecek biri olsaydı bu da Hz. Ebû Bekir olurdu. Hz. Peygamber hullet makâmında ortak kabul etmese de uhuvvet (kardeşlik) makâmında ortak kabul etmiş, Hz. Ali'yi kendine kardeş seçmiş; "Benim için Ali, Mûsâ İçin Harun gibidir." buyurmuştur. Neticede Mekkî ve Gazzâlî, Hz.

[77] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ş-şarîḥ*, 11/17.
[78] İbn Abdülber, *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*, 3/966.
[79] İbn Sa'd, *Ṭabaḳātü'l-kübrâ*, 3/128; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-Taberî, *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Ḳurʾân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420-1999), 24/471; Merzuk Grabus, *Hulefâ-i Râşidîn Döneminin İslam Tarihinde Belirleyici Rolü (Hz. Ebû Bekir Dönemi)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 22.
[80] Mesʿûd b. Ömer b. ʿAbdullâh et-Teftâzânî, *el-Makâsıd*, çev. İrfan Eyibil (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 750; Âiz Hasan eş-Şeyh Nâsır b. Ali, *ʿAḳîdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa fi'ş-ṣaḥâbeti'l-kirâm* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1421-2000), 2/547-548.

Ebû Bekir'in Hz. Ali'ye üstünlüğünü sahip oldukları makâmlardan hareketle tespit etmişlerdir.[81]

Hz. Peygamber'in: 'Ben size Allah'ın Peygamberi olarak geldiğimde, hepiniz beni yalanlamıştınız, ancak Ebû Bekir bana inanmış ve beni desteklemişti.'[82] sözü ve Hz. Ebû Bekir'e "Sıddîk" sıfatının verilmesi, onun doğru sözlülüğünü ve Allah'ın sözlerine tam bir inançla teslim oluşunu vurgulamaktadır. Bu sıfat, sadece inanmayı değil, aynı zamanda bu inancın tüm söz ve davranışlara yansıtılması gerektiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Hz. Ebû Bekir'in hayatı İslâm toplumuna, imanın sadece teorik bir kabul değil, aynı zamanda pratik bir yaşam biçimi olduğunu gösteren en çarpıcı örneklerinden biridir. Hz. Ebû Bekir'in liderlik vasıfları ve İslâm toplumundaki yeri, hadislerde sıklıkla zikredilmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in hicreti sırasında gösterdiği fedakârlık ve cesaret, onun mü'minler için ideal bir lider olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Ebû Bekir, İslâm'ın ilk dönemlerinde mü'minlere yol göstermiş, onları birlik ve beraberlik içinde tutmuş ve İslâm davasının yayılmasında büyük rol oynamıştır. Onun hayatı, iman, ihlas ve fedakârlık gibi değerlerin nasıl yaşanabileceğine dair bir rehber niteliğindedir. Hz. Ebû Bekir'in örnekliği, mü'minlere hem dünyada hem de âhirette başarı sağlayacak bir yol göstericilik yapmaktadır.

Hz. Ebû Hüreyre (r.a.) tahdîs etti, Resûlullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Ebû Bekir müstesna bize iyilik eden herkese, kesinlikle mükâfatını verdik. Bizlere en çok iyilik eden kişi, kıyamet gününde Allah'ın kendisine vereceği mükâfatla anılacak olan Ebû Bekir'dir. Malıyla bize en çok fayda sağlayan da odur. Eğer bir dost seçseydim, hiç şüphesiz Ebû Bekir'i seçerdim. Unutmayın ki sizin peygamberiniz, Allah'ın en yakın dostudur."[83]

Abdullah'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre: Resûlullah (s.a.v.): "Hiç bir kimseye dostluğumun olmadığını bildirmek isterim. Şayet bir dost seçme hakkım olsaydı, kesinlikle Ebû Bekir'i seçerdim. Peygamberiniz de zaten Allah'a en yakın dosttur." buyurmuştur." [84]

Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'e "kardeşim-arkadaşım" diye hitâp ederek onun kendisine olan sadakatini ve desteğini yüceltmiştir. İslâm'ın ilk zamanlarındaki zorluklarına

[81] Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî Gazzâlî, *İḥyâ'ü ʿulûmi'd-dîn*, çev. Mustafa Çağrıcı (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 2/257; Hatice Çubukcu, "İslam Tasavvufunda Hz. Ebû Bekir'in Yeri", *Akademik Bakış Dergisi* 66 (Nisan 2018), 414.
[82] Buhârî, "Feżâʾilü aṣḥâbi'n-nebî" 5 (No. 3661).
[83] Tirmizî, *es-Sünen*, "Menâkıb", 33 (No. 3661).
[84] Tirmizî, *es-Sünen*, "Menâkıb", 31 (No. 3655).

birlikte göğüs gerdikleri Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber için sadece bir dost değil, aynı zamanda bir sırdaş ve yol arkadaşıdır. Hz. Peygamber: "Bir dost seçseydim, Ebû Bekir'i seçerdim." sözleriyle, Hz. Ebû Bekir'e olan güvenini ve sevgisini açıkça ifade etmektedir. Ancak İslâm kardeşliğinin önemini vurgulayarak, tüm müslümanları kapsayan bu bağın kişisel bağlardan üstün olduğunu da belirtmiştir. Böylece Hz. Peygamber, hem bireysel ilişkilerin derinliğini göstermekte hem de İslâm ümmetinin birliğine vurgu yapmaktadır.[85] Bu iki hadis, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'e olan muhabbetini ve takdirini açıkça ortaya koymaktadır. "Şayet dost edinme hakkım olsaydı, şüphesiz Ebû Bekir'i tercih ederdim." hadis-i şerifi, Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'e duyduğu derin sevgi ve güveni açıkça ortaya koymaktadır. Bu yakınlık kişisel bir bağ olmaktan öte, Hz. Ebû Bekir'in İslâm davasına olan fedakârlığı ve samimiyetiyle de yakından ilişkilidir. "Ebû Bekir'in malının bizi faydalandırdığı kadar hiç kimsenin malı bizi faydalandırmamıştır." hadisi ise, Hz. Ebû Bekir'in İslâm toplumunun kuruluşundaki ve Hz. Peygamber'in davetini desteklemesindeki hayati rolünü vurgulamaktadır. Mal varlığını İslâm için seve seve feda etmesi, müslümanların zor günlerinde bir kurtarıcı olmasını sağlamıştır. Hz. Ebû Bekir'in bu üstün özellikleri, İslâm toplumunda liderlik vasıflarının başında gelen güvenilirlik, fedakârlık ve samimiyet gibi özellikler ile birebir örtüşmektedir. Hz. Peygamber'in bu ifadeleri, sahâbe nezdinde Hz. Ebû Bekir'in itibarını zirveye taşıyarak, siyasi yönetimin ilk halifesi olarak seçilmesinde önemli bir etken olmuştur. Nitekim İslâm toplumunda liderlik, genellikle güven ve sadakat temelinde inşa edildiğinden, Hz. Ebû Bekir gibi güvenilir ve fedakâr bir şahsiyetin halife olması, toplumun birlik ve beraberliğini güçlendirmiştir.

4.4. Hz. Peygamber'in Hilâfeti Ebû Bekir'e Vasiyet Etme İsteği

Yahya b. Saîd şöyle dedi: "Hz. Âişe'nin yeğeni Kasım b. Muhammed'den işittim, dedi ki: Şiddetli şekilde başı ağrıyan Hz. Âişe: 'Vah başım, (öleceğim)!' demiş, Hz. Peygamber de ölümünden sonra kendisi için dua edeceğini buyurmuştur. Hz. Âişe ise: 'Eyvah başımdaki musibete! Sanıyorum ki, ölmemi istemektesin. Şayet ölürsem de, onun gecesinde eşlerinden biri ile halvet olacaksın!' dedi. Resûlullah da: 'Ey Âişe! (tasalanma!) Vay başım! diye ben söylemeliyim (senden önce göçeceğim). Ya Âişe! Şu an Ebû Bekir ile oğluna haberci yollamak ve -hilâfet dedikodusu yapanların dedikodularından ve hilâfeti

[85] Mehmet Görmez vd., *Hadislerle İslâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 4/351.

temenni edenlerden nefret etmek sûretiyle- halifeliği Ebû Bekir'e vasiyet etmek isterdim. Ancak düşündüm de, Allah (Ebû Bekir'den başkasına halifeliği vermekten) uzak durur. Müslümanlar da halifeliği Ebû Bekir'den başkası için yasaklarlar. Ya da Rabbim (Ebû Bekir haricinde başka birinin halifeliğini) engeller. Mü'minler ise (başkalarına biat etmekten) ar ederler.' buyurdu"[86]

Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye: "Bana Ebû Bekir ve kardeşini çağır, ta ki bir kitap yazayım. Benden sonra birileri çıkıp, ben daha evlayım demesin." diye buyurması Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'e göre Hz. Ebû Bekir'in imâmeti için açık bir delildir.[87] Zira zâhiri hale göre, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetini nassan tespit etmek istemiş ancak huzurda bulunanlar arasında nizâ ve ihtilaf baş gösterince, humma hastalığı artarak bu arzusundan vazgeçmiştir ve bu arzusunu, Hz. Ebû Bekir'i namazda imâmetle istihlâf ederek izhar buyurmuştur.[88] İbn Hacer el-Askalânî'nin (öl. 852/1449) aktardığına göre Mühelleb (öl. 485/1092) bu konuda ileri giderek şöyle demiştir: Hadis, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine kesin bir delildir. İnsanı hayrette bırakan, onun bu sözleri söyledikten sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yerine herhangi bir kimseyi halife olarak bırakmadığının sabit olduğunu ifade etmiş olmasıdır.[89] İbn Hacer bu rivayeti şu şekilde yorumlamaktadır: Bu hadis, Hz. Peygamber'in hastalığının başlangıcına işaret etmektedir. O ashâbına namaz kıldırmaya devam etmiş, hastalığı şiddetlenince de namazını hanımlarının evinde, daha sonra da Hz. Âişe'nin evinde kılmıştır. Yine bu hadis, Hz. Peygamber'in son anlarını Hz. Âişe'nin yanında geçirdiğini teyit etmektedir. Bu olayın Hz. Âişe'nin kardeşinin huzurunda olması ise, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetini gösterir mahiyettedir ve onun hilâfetine açık bir delil kabul edilmiştir.[90] Kastallânî (öl. 923/1517) ise açık bir ifadeyle: "Bu hadiste Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine işaret vardır." demektedir.[91] Resûl-i Ekrem'in Hz. Âişe'ye: "Tasalanma, ben vefat ettikten sonra yaşamaya devam edeceksin!" buyurmaları ise vahyin eseridir ve Hz. Peygamber'in mucizelerinden biri olup, Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti hususunda da gayet sârih bir nastır.[92]

---

[86] Buhârî, "Ahkâm", 51 (No. 7217).
[87] Nâsır b. Ali, *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, 2/547-548.
[88] Zebîdî, *et-Tecrîdü's-ṣarîḥ*, 8/415.
[89] İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, 2006, 7/266.
[90] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1379/1959), 10/125. akt. İlyas Canikli, *Hilâfet Kavramıyla İlgili Hadislerin Tetkiki* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 89.
[91] Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, nşr. el-Matbaatü'l-Kübra'l-Miriyye (Mısır: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Miriyye, 1323/1905), 10/271.
[92] Zebîdî, *et-Tecrîdü's-ṣarîḥ*, 12/69.

4.5. Hz. Peygamber'in Tavsiyesi: "Ebû Bekir ve Ömer'e Uyunuz"

Huzeyfe'den (r.a.) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.): "Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e uyunuz."[93] buyurmuştur.

Huzeyfe (r.a.) şöyle tahdîs etti: "Hz. Peygamber (s.a.v.) bizlerle sohbet ederken: 'Ne kadar süre daha sizinle beraber olacağımı bilmiyorum. Benden sonra sizlere yol gösterecek olanlar, Ebû Bekir ve Ömer'dir.' buyurdular."[94]

Hz. Peygamber (s.a.v.), İslâm ümmetinin liderliğini belirleme konusunda Hz. Ebû Bekir'i diğer sahâbîlerin üzerinde tutmuş ve onu halife olarak tayin etmiştir. Hz. Peygamber, bu seçimiyle sahâbîlere bir örnek teşkil ederek, Hz. Ebû Bekir'i İslâm toplumunun başı olarak kabul etmeleri yönünde açık bir işaret vermiştir. Sahâbîler de Hz. Peygamber'in bu tercihine uyarak, Hz. Ebû Bekir'i siyasi yönetimin liderliğine en uygun kişi olarak görmüş ve ona biat etmişlerdir. İslâm hukukunun tatbiki, adaletin sağlanması ve mazlumların haklarının korunması gibi önemli konularda sahâbîler, Hz. Peygamber'in yerini alan ilk halife olarak Hz. Ebû Bekir'e başvurmuşlardır. Hz. Peygamber de ümmetine hitâbında, kendisine uymaları gerektiği gibi, özellikle Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e itaat etmeleri için açık talimatlar vermiştir. Hatta şöyle buyurmuştur: "Ashâbımın ümmetin içindeki örneği, yıldızlar gibidir; insanlar onlarla yollarını bulurlar. Yıldızlar batınca da şaşırıp kalırlar."[95] Hz. Ebû Bekir onların en çok Allah'tan sakınanı, vera'da en üstün olanı idi. "Artık kim cömert davranır, günah işlemekten sakınırsa." âyeti şüphesiz ki Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk hakkında nazil olmuştu.[96] Hz. Peygamber "Ebû Bekir size namazla, oruçla üstün olmadı, ama o kalbinde olan bir şeyle size üstün, faziletli oldu." buyurmuştur. İnsanların en faziletlisi ve en keremli olanı Allah'tan en fazla korkanlarıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Allah katında sizin en iyi olanınız ondan en fazla korkanınızdır."[97] Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir için: "Namazla ve oruçla değil de, kalbinde olan bir şeyle size üstündür." demekle, onu insanların en faziletlisi yapmıştır. Onun faziletleri hususunda haberler çok olup saymakla bitmez.[98] Hadiste geçen ittiba emri genel olup bu hitâba, Hz. Ali de girmektedir.

[93] Tirmizî, "Menâkıb", 34 (No. 3662).
[94] Tirmizî, "Menâkıb", 34 (No. 3663).
[95] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlib'ul-âliye fî mesânîdi's-semâniye*, çev. Hüseyin Kaya (İstanbul: Ocak, 2006), 5/99.
[96] Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/128.
[97] el-Hucurât 49/13.
[98] Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 278-279.

Bu hadis, daha üstün olmayı ima etmektedir. Çünkü daha üstün veya eşit olana ittiba etme emri verilmemektedir.[99]

Hadis, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in faziletine delalet etmektedir. "Ben vefat ettikten sonra, Ebû Bekir ve Ömer'e tabi olun." şeklinde bu iki zâtı ümmetine vasiyet etmiş olması, Hz. Peygamber (s.a.v.) nezdinde onların faziletlerine delil olduğu gibi ilim, ferâset, basiret ve takvalarının güzelliğine de delildir. İmam Ebû Abdillâh el-Mâzerî (öl. 536/1141): "Ulemâ sahâbenin birbirlerinden üstün çıkarılması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bir taife: 'Biz fark yapmayız, bilakis bundan çekiniriz.' demiş; cumhur farka kail olmuşlardır. Sonra ihtilaf etmişler; Ehl-i Sünnet: 'Sahâbenin efdal olanı Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'tır.' demiştir."[100]

4.6. Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'i İşaret Etmesi: "Ebû Bekir'e Müracaat Et"

Bize İbrâhîm b. Sa'd, babasından (yani Sa'd b. İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Avf ez-Zuhrî'den); o da Muhammed b. Cübeyr b. Mut'ım'den tahdîs etti ki, babası Cü-beyr b. Mut'ım (r.a.) şöyle demiştir: "Bir keresinde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir kadın geldi. Hz. Peygamber'in ona vereceği bir şey hakkında onunla konuştu. (Kadın dönerken) Hz. Peygamber kadına tekrar müracaat etmesini emretti. Bunun üzerine kadın, sanki Resûlullah'ın vefatını ifade etmek isteyerek: 'Yâ Resûlullah! Ben gelir de seni bulamazsam ne buyurursun?' diye sordu. Resûlullah da ona: 'Şayet beni bulamazsan Ebû Bekir'e müracaat et!' buyurdu."[101]

Sünnet ehlinin Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk hakkında imâmeti ile alakalı görüşlerinden bir diğeri de şudur ki: Onun hilâfeti açık nasla sabittir. Bu görüşün sahibi hadis ehlinden bir grup ve İbn Hazm'dır. Bunların delili ise: Hz. Peygamber'e gelen kadının: "Gelip seni bulamadığımda ne yapayım?" diye sorduğunda, Hz. Peygamber'in: "Ebû Bekir'e git." demesidir.[102] İbn Abdülber'in (öl. 463/1071) aktardığına göre İmam Şâfiî (öl. 204/820)

[99] Ebü'l-Hasen ʿAlî b. Muḥammed b. ʿAlî es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Şerḥu'l-Mevâḳıf*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 3/718.

[100] Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh Ebû Hanîfe, *Şerḥ-u Müsned-i Ebî Ḥanîfe*, çev. Mustafa Çelik (İstanbul: Yenidoğan, 2014), 2/615.

[101] Buhârî, "Ahkâm", 51 (No. 7220); Tirmizî, "Menâkıb", 43 (No. 3676).

[102] Nâsır b. Ali, *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*; Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 166-167.

demiştir ki: "Bu hadiste Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra halifenin Hz. Ebû Bekir olduğuna dair deliller vardır."[103]

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Resûlullah ölüm hastalığında yanıma geldi ve bana: 'Git kardeşini ve Ebû Bekir'i çağır, Ebû Bekir'in imâmeti için bir mektup yaz. Korkuyorum ki birisi Allah'ın ve mü'minlerin men ettiği, Hz. Ebû Bekir'e ait olan imâmeti temenni eder.' buyurdu. Sonra Hz. Ebû Bekir halife oldu ve halifeliği sahâbe tarafından ittifakla kabul edildi. Hz. Ömer'in hilâfetinden sonra da Hz. Osman, faziletinden dolayı şura tarafından halife olarak seçildi."[104]

Bedevilerden bir adam develeriyle geldi ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ondan develeri satın aldı. Daha sonra Hz. Ali bu bedeviyle karşılaştı. Ona: "Neden geldin?" diye sorunca, bedevi: "Develeri getirmiştim, Resûlullah (s.a.v.) onları benden satın aldı" dedi. Hz. Ali: "Parasını peşin verdi mi?" diye sorunca, bedevi: "Hayır, veresiye sattım." karşılığını verdi. Hz. Ali ona: "Yanına geri dön ve: 'Başına bir iş gelirse paramı kim verecek?' diye sor. Sonra gelip cevabını bana bildir." dedi. Bedevi gidip bunu Hz. Peygamber'e sordu, o da: "Ebû Bekir ödeyecek." buyurdu.[105]

4.7. Hz. Ebû Bekir'in Konumu: "Gökten İki, Dünyadan İki Vezir"

Ebû Saîd el Hudrî'den (r.a.) rivayete göre, Resûlullah (s.a.v.): "Her peygamberin gökten iki, dünyadan iki veziri vardır. Benim göklerden gelen vezirlerim Cebrâil ve Mîkâil, dünyadan olan vezirlerim ise Ebû Bekir ve Ömer'dir." buyurdu.[106]

İslâm tarihinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mânevî ve dünyevî destek mekanizmalarını ifade eden bu hadiste, Hz. Peygamber'in hem ilahî desteği (gök vezirleri) hem de beşerî desteği (dünya vezirleri) belirtilmektedir. Hz. Muhammed'in gök vezirlerinin Hz. Cebrâil ve Mîkâil (as) olduğu, dünya vezirlerinin ise Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olduğu ifade edilmiştir. Buna göre, Hz. Ömer'in halifeliği vâcip ise Hz. Ebû Bekir'in halifeliği de Hz. Ömer'in halifeliğine delâlet edildiği gibi aynı şekildedir. Çünkü imâmet konusunda ilk biat edilen Hz. Ebû Bekir olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm bu mana itibariyle Hz. Ebû Bekir'in

[103] İbn Abdülber, *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*, 3/969.
[104] Muhammed b. Abdurrahman el-Hamîs, *Uṣûlü'd-dîn inde'l-İmâm Ebî Ḥanîfe* (Suudi Arabistan: Daru's-S'amî, ts.), 1/561.
[105] Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kādîhân el-Hindî el-Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl fî süneni'l-aḳvâl ve'l-efʿâl*, çev. Hüseyin Yıldız vd. (İstanbul: Ocak, 2019), 280.
[106] Tirmizî, "Menâkıb", 46 (No. 3680).

imâmetine delâlet etmiştir. (Hz. Ömer'in halifeliğine delâlet ettiği gibi.) Hz. Ebû Bekir halife olmuşsa, o zaman Hz. Peygamber'den sonra müslümanların en üstünü olmaktadır. Hz. Ebû Bekir'in Hilâfetini icmâ bakımdan bir başka delil ise; müslümanların tümünün ona biat edip, onun emirlerine boyun eğilmesi ve ona "Allah'ın Resûlü'nün Halifesi" denilmesidir.[107]

Bir kimse Hz. Ali'ye (r.a.) geldi ve: "Sen insanların en hayırlısısın." dedi. Hz. Ali adama: "Resûlullah'ı (s.a.v.) gördün mü?" diye sorunca, adam: "Hayır!" dedi. Hz. Ali: "Hz. Ebû Bekir'i gördün mü?" diye sorunca, adam: "Hayır!" dedi. Hz. Ali: "Hz. Ömer'i gördün mü?" diye sorduğunda, adam: "Görmedim!" cevabını verdi. Bundan sonra Hz. Ali: "Resûlullah'ı (s.a.v.) görmene rağmen bunu söylemiş olsaydın seni öldürürdüm. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i görmene rağmen bunu söylemiş olsaydın seni kamçılardım." dedi. Yine bir kişinin, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hakkında, onların değerini düşürecek şeyler konuştuğunu duyunca yanına getirilmesini emretmiş, yanına getirilince de kılıç istemiş ve onu öldürmeye davranmıştır. Araya girilip onunla konuşulunca da: "Benim bulunduğum beldede sen oturamazsın!" demiş ve o kişiyi Şam'a sürmüştür.[108]

4.8. Hz. Peygamber'in Övgüsü: "Gözüm ve Kulağım Gibidirler"

Abdullah b. Hantab'ın naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e bakarak: "Bunlar benim hem göz hem de kulağım mesabesindedirler." buyurmuştur.[109]

"Göz ve kulak kadar değerli ve vazgeçilmez" benzetmesiyle Hz. Peygamber (s.a.v.), iki büyük sahâbînin İslâm ümmeti için ne denli hayati bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu ifadeyle Hz. Peygamber, onların İslâm'ın temel ilkelerini koruyup yaymada, ümmeti bir arada tutmada ve siyasi yönetimin temellerini atmada oynadıkları vazgeçilmez rolü açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer toplumda, sadece liderlik rolü üstlenmekle kalmamış, aynı zamanda Hz. Peygamber ile olan derin bağlarıyla ve samimiyetleriyle de örnek olmuşlardır. Hikmetli kararları, adaletli yönetimleri ve dine hizmetlerindeki fedakârlıkları, onları İslâm tarihinde unutulmaz isimler haline getirmiştir. Özellikle Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in sünnetine olan bağlılığıyla tanınmış, onun

[107] Ebû'l-Ḥasen ʿAlî b. İsmâʿîl el-Eşʿarî, *el-İbâne ʿan Uṣûli'd-Diyâne*, thk. Fevḳiye Ḥuseyn Maḥmûd (Kahire: Darü'l-Ensar, 1397-1977), 1/255.
[108] Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/278-279.
[109] Tirmizî, "Menâkıb", 38 (No. 3671).

vefatından sonra da bu bağlılığından hiçbir taviz vermemiş, İslâm ümmetini birlik ve beraberlik içinde tutmak için büyük çaba sarf etmiştir. Sakîfe hadisesinde yaşanan fitneyi önleyerek siyasi yönetimin temelini sağlamlaştırması, mürtetlerle mücadeledeki kararlılığı ve Üsâme ordusunun gönderilmesi konusundaki ısrarı, onun liderlik vasıflarının en önemli örneklerindendir. Ashâbın çoğu Üsâme ordusunun gönderilmesinden vazgeçilmesinin uygun olacağı görüşünü izhar etmekteyken Halife Hz. Ebû Bekir ise; "Medine şehri canavarların barınağı haline gelse bile Resûlullah'ın karar verdiği bir işi bozamam ve onun emrine muhalefet edemem!" diyerek orduyu sevk etmiş, orduyu yürüyerek uğurlamıştır. Hatta Hz. Üsâme atından inip kendisini bindirmek isteyince: "Hayır, ne sen ineceksin ne de ben bineceğim! Allah yolunda ayaklarımın bir müddet de olsa tozlanması ne güzel bir şey!"[110] diyerek teklifini reddetmiştir.[111] Onun bu hareketinin ne kadar isabetli olduğu sonradan anlaşılmıştır.[112]

Hz. Peygamber (s.a.v.) İslâm'ı yaymak için diğer devletlere elçiler ve muallimler göndermekteydi. "İsa b. Meryem'in İsrailoğullarına havariler gönderdiği gibi ben de insanlara muallimler göndermeyi düşünmekteyim." buyurmuştur. Ona: "Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer var, onları neden göndermiyorsun?" denilince, Hz. Peygamber "Benim onlara ihtiyacım var. Dindeki konumları, başın bedendeki konumu gibidir." buyurmuştur. Yine bir gün Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer çıkıp gelince Hz. Peygamber: "Beni sizinle destekleyen Allah'a hamdolsun." buyurmuştur.[113] Özellikle Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in bu ifadenin muhatapları arasında yer alması, onların Hz. Peygamber'e olan yakınlıklarının ve İslâm'a hizmetlerindeki üstünlüklerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. İbn Ömer'e (r.a.): "Hz. Peygamber zamanında halka fetva verenler kimlerdi?" diye sorulduğunda: "Sadece Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer fetva verirdi." demiştir.[114] Bu iki sahâbînin, dini konularda derin bilgiye sahip olmaları ve halka fetva verme yetkisine sahip olmaları, İslâm'ın ilk dönemlerindeki ilim ve fetva faaliyetlerindeki önemli rollerini ortaya koymaktadır.

[110] Mahmud Kelpetin, *Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi Tarihi (Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği)* (İstanbul: Siyer, 2012), 56.
[111] Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, çev. Ali Nar, Orhan Aktepe (İstanbul: Milli Gazete, ts.), 512.
[112] Ebû Muhammed Nûruddîn Ahmed b. Mahmûd b. Ebî Bekr es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1998), 121.
[113] Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/256.
[114] Muhammed Yûsuf Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, çev. Hüseyin Okur (İstanbul: Semerkand, 2016), 3/617.

4.9. Hz. Ömer ile Tartışma Sonrası Hz. Ebû Bekir'in Taltif Edilmesi

Ebû Derdâ (r.a.) şöyle tahdîs etmiştir: "Ben Hz. Peygamber'in (s.a.v.) huzurunda iken Hz. Ebû Bekir, telaşlı bir halde üzerini dağıtarak içeri daldı. Hz. Peygamber bizlere: 'Arkadaşınız bir münakaşaya girmiş olmalı.' dedi. Hz. Ebû Bekir selam verdikten sonra: 'Yâ Resûlullah! Ömer ile bir anlaşmazlığa düştüm ve ona haksızlık ettim. Daha sonra pişman olup ondan özür diledim ama kabul etmedi. Bu yüzden size geldim.' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: 'Allah seni bağışlasın, ey Ebû Bekir!' diyerek üç defa tekrarladı. Hz. Ömer de bu tartışmadan sonra pişmanlık duyarak Hz. Ebû Bekir'i evinde aradı, ancak bulamadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in huzuruna gitti. O sırada Hz. Peygamber'in yüzü değişti. Hz. Ebû Bekir ise korkuyla diz çökerek iki kere: 'Yâ Resûlullah! Bu olayda ben, Ömer'den daha fazla hata ettim.' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: 'Ben size Allah'ın Peygamberi olarak geldiğimde, hepiniz beni yalanlamıştınız. Ancak Ebû Bekir bana inanmış ve beni desteklemişti.' buyurdu. Sonra Allah Resûlü: 'Sizler bu değerli dostumu artık bana bırakırsınız değil mi?' diye sordu ve bu sözünü iki kez tekrarladı."

Ebû Derdâ şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'e atfettiği bu değerden sonra, onun hatırı hiçbir zaman incitilmedi.".[115]

Bu rivayet, sahâbîler arasındaki insani ilişkileri, hataların telafi edilebileceğini ve Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber nezdindeki üstün konumunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Hz. Ebû Bekir, İslâmiyete ilk iman edenlerden ve Hz. Peygamber'e en yakın sahâbîlerden biri olmasının yanı sıra, mütevazı kişiliği ve tövbeye verdiği önemle de tanınmaktaydı. Bu hadis, onun sahâbîler arasındaki üstün mertebesini açıkça ortaya koyarken Hz. Ömer'in, Hz. Ebû Bekir'e olan derin saygısı ve pişmanlık duygusunu da gözler önüne sermektedir. Hz. Peygamber'in, İslâm'a hizmetlerini sayarak Hz. Ebû Bekir'in üstünlüğünü vurgulaması, bu durumun ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk, mal varlığıyla tanınan bir toplum içerisinde farklı bir yaşam tarzını benimseyerek, İslâm'a hizmet yolunda tüm varlığını ortaya koymuş seçkin bir sahâbîdir. Zengin bir hayat sürerken, Allah rızasını kazanmak amacıyla tüm servetinden gönüllü olarak vazgeçmiş, bu sayede İslâm tarihinde fedakârlığın en güzel örneklerinden birini sergilemiştir. Hz. Ebû Bekir'in servetinden tamamen feragat etmesi, sadece maddi bir vazgeçiş değil, aynı zamanda dünya hayatına olan bağlarını koparıp âhiret hayatına

[115] Buhârî, "Feżâʾilü aṣḥâbi'n-nebî" 5 (No. 3661).

yönelmesinin bir göstergesidir. Bu durum, onun mânevîyatını güçlendirerek Allah'a daha da yakınlaşmasına vesile olmuştur. Mal varlığından geriye kalan tek parça eski bir kilim, onun dünya malına olan ilgisizliğini ve Allah'a olan teslimiyetini simgeler niteliktedir. Hz. Ebû Bekir'in bu davranışı, İslâm'ın temeli olan infak ve sadaka kavramlarının, onun şahsında en üst düzeyde tecelli ettiği bir örnek olmuştur. O, malını sadece fakirlere vermekle kalmamış, aynı zamanda tüm varlığını Allah (c.c.) yoluna adamıştır. Bu durum, mü'minler için bir ilham kaynağı olup, mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunu bizlere bir kez daha hatırlatmaktadır.

Hz. Ebû Bekir bir defasında on gün boyunca evinde kalmış ve ashâbıyla sohbet etme imkânı bulamamıştı. Hz. Fâtıma (r.anhâ), babasının sohbetine gelemeyen Hz. Ebû Bekir'in, elbisesizlikten dolayı evinden çıkamadığını Hz. Peygamber'e bildirince Hz. Peygamber, hazır bir elbiseyi Hz. Ebû Bekir'e ulaştırması için birine emretmiştir. Hz. Ebû Bekir elbiseyi büyük bir saygı ile öpüp başına koymuş, yüzüne sürerek kıyafetini giymiş ve Hz. Peygamber'in huzuruna gelmiştir. O sırada Hz. Peygamber (s.a.v.) bahçede dolaşarak tefekkür etmekteydi. Tam bu sırada Hz. Cebrâil (as), Hz. Ebû Bekir'in giydiğine benzer bir elbiseyle Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Cebrâil'i (as) bu haliyle görünce şaşırarak nedenini sormuştur. Hz. Cebrâil (as) ise: Yâ Resûlullah! Bugün gökyüzündeki bütün melekler bu şekilde giyindi. Sebebi, Hz. Ebû Bekir'in bu şekilde giyinmiş olmasıdır. Allah Teâlâ sana selam etti ve: 'Ebû Bekir benden razı mıdır? Ben ise ondan razıyım. dedi. Hz. Ebû Bekir'in bu üstün meziyeti, dünya hayatına olan ilgisizliği ve fakirliği tercih etmesinden kaynaklanmaktaydı. O, tüm yaptıklarını Allah rızası için yapmıştı.[116]

Kâinatın Efendisi onun hakkında: "Allah, Ebû Bekir'i bağışlasın, kızını bana nikâhladı, beni Medine'ye götürdü ve serveti ile Bilâl'i hür kıldı. İslâm'da, onun malının bana verdiği faydayı hiçbir mal vermedi." buyurmuştur. Malı, canı, varlığı, her şeyi onun (Hz. Peygamber'in) yolunda feda...[117]

Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: "Hz. Ömer b. Hattâb vefat ettiği sırada, ben bir cemaat içinde ayakta idim. Hz. Ömer'in naaşı tabutuna konmuştu ve cemaat onun için Allah'a dua etmekteydi. O sırada birisi arka tarafımda, omuzumun üstüne kolunu koymuş:

[116] eş-Şeyh Abdullah b. Eşref b. Muhammed el-Mısrî el-İznikî Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs,* çev. Ali Arslan (İstanbul: Merve, 2007), 136.
[117] Mustafa Necati Bursalı, *En Büyük Sıddîkıyet ve Teslimiyet Örneği Hz. Ebûbekir* (İstanbul: Çelik, 2019), 41.

‘Allah seni bağışladı ey Ömer! Ümit ediyorum ki Allah seni, iki dostuna da kavuşturacaktır. Zira ben Hz. Peygamber’den (s.a.v.) çoğu kez: ‘Ebû Bekir ve Ömer ile şu şekilde olduk, şunu işledik, şuraya gittik.’ dediğini işitmiştim. Şüphesiz ki bundan dolayı Allah seni, arkadaşlarınla buluşturacaktır. Abdullah b. Abbas: ‘Bu sözlerden sonra arkama döndüğümde, Hz. Ali’yi gördüm.’ dedi.”[118]

Buhârî, söz konusu hadisi Hz. Ebû Bekir’in faziletini vurgulamak amacıyla naklederken, aynı zamanda Hz. Ömer’in üstün özellikleri hakkında da benzer bir rivayet sunar. Bu durum, hadisin her iki sahâbînin de faziletine işaret ettiğini gösterir. Ancak, hadiste Hz. Ebû Bekir’in isminin Hz. Ömer’den önce zikredilmesi dikkat çekicidir. Bu durum, Hz. Peygamber’in ona verdiği özel bir önemin göstergesi olarak yorumlanabilir.[119] Nitekim Hz. Peygamber, “Ebû Bekir’i sevmek ümmetime farzdır.” buyurarak bu hususu açıkça belirtmiştir.[120] Hz. Ebû Bekir’in hadiste ilk sırada zikredilmesi, sadece kronolojik bir önceliği değil, aynı zamanda onun Hz. Peygamber’in gözündeki konumunu da nitelemektedir. Hz. Peygamber, İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren Hz. Ebû Bekir’e büyük bir güven duymuş ve onu önemli yerlerde görevlendirmiştir. Bu durum hadisteki sıralamanın tesadüfi olmadığını göstermektedir.

4.10. Cennetle Müjdelenenlerin İlki: Hz. Ebû Bekir

Saîd b. Müseyyeb dedi ki: “Ebû Mûsâ tahdîs etmiştir ki, evde abdest alarak dışarı gittim ve: ‘Bugün Resûlullah ile beraber olacağım ve asla ondan ayrı kalmayacağım.’ dedim. Mescid’e gidip Hz. Peygamber’i (s.a.v.) sorduğumda Mescittekiler: ‘Mescitten dışarı çıktı ve şu yöne gitti.’ dediler. İzlerini takip ederek arkasından yola çıktım ve onu, Erîs Kuyusundaki bostanlıkta gördüm. Resûlullah abdest almaya başladı. Baktım ki, Resûlullah Erîs Kuyusu çıkışına örülen düz taşların orta kısmına oturmuş ve (ferahlamak için) iki bacağını açıp kuyuya salmıştı. Ona selam vererek kapının yanına durdum ve o gün Resûlullah’ın kapıcısı olmaya ahdettim. Kapı çalındı ve Hz. Ebû Bekir geldi. Durumu Allah Resûlü’ne haber verince: ‘İçeri girmesine izin ver ve onu cennetle müjdele.’ buyurdu. Dediklerini yaparak Hz. Ebû Bekir’i içeriye aldım. O da Resûlullah’ın sağ tarafına oturdu

[118] Buhârî, “Fezâilü ashâbi’n-nebî”, 6 (No. 3685).
[119] Zebîdî, *et-Tecrîdü’ṣ-ṣarîḥ*, 9/345.
[120] Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *Mevâhibü’l-ledünniyye* (Kahire: Mektebetü’t-Tevfikiyye, ts.), 2/705.

ve kuyuya ayaklarını saldı. İçimden kardeşimi kastederek: 'Allah dilerse, o da buraya gelir.' dedim. Daha sonra Hz. Ömer geldi, Resûlullah onu da cennetle müjdeledi. İçeri girerek ayaklarını kuyuya saldı ve Hz. Peygamber'in soluna oturdu. Ben, kardeşim için tekrar aynı temennide bulundum. Bu defa Hz. Osman geldi, Resûlullah onu, kendisine dokunacak imtihanlar üstüne cennetle müjdeledi ve o da Hz. Peygamber'in karşısına oturdu." Râvi Şerîk b. Abdullah demiştir ki: "Saîd b. Müseyyeb: 'Bu olayı onların kabirlerine yordum.' dedi."[121]

Bu hadis, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sahâbîleriyle kurduğu samimi ve sıcak ilişkileri, onlara duyduğu güveni ve cennet müjdeleriyle onları teşvik etme biçimini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Özellikle Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ile yaşanan bu samimi anlar, İslâm'ın dönüm noktalarından biri olmuştur. Hadisin farklı bir rivayeti şöyledir:

Bize Muhammed b. Müsennâ Anezî rivayet etti. Bize İbn Ebî Adiy, Osman b. Giyas'dan, o da Ebû Osman En-Nehdî'den, o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den nakletti: "Hz. Peygamber (s.a.v.), Medine'nin bahçelerinden birinde dayanmış olduğu halde, yanındaki bir değneği su ile çamur arasına dikmeye çalışırken aniden bir adam kapıyı çaldı. Resûlullah (s.a.v.): 'Aç ve kendisini cennetle müjdele!' buyurdular. Bir de baktık Hz. Ebû Bekir'miş. Kapıyı ona açtım ve kendisini cennetle müjdeledim. Başka bir zât gelerek kapıyı açmamı isteyince Resûlullah: 'Kapıyı aç ve ona cennet müjdesi ver!' buyurdular. Bir de baktım Hz. Ömer'miş. Kapıyı açtım ve kendisini cennet nimetleri ile müjdeledim. Kapı yine çaldığında Hz. Peygamber oturdu ve: 'Aç da onu başına gelecek bir musibet şartıyla cennetle müjdele!' buyurdular. Baktım ki gelen Hz. Osman b. Affân'mış. Ona da kapıyı açtım ve kendisine cennet müjdesi vererek, Allah Resûlü'nün hakkında dediklerini de söyledim. Hz. Osman: 'Allah'ım sabır yahut yardım dilenecek (merci) Allah'tır!' dedi."[122]

Sahâbîlerin yüksek imanları ve Hz. Peygamber'in ilahi vahyi ile desteklenmeleri, özellikle Hz. Osman'ın karşılaşacağı musibetleri bildiren bu rivayetler, sadece gelecekte yaşanacak olaylara dair önemli ipuçları vermekle kalmamış, aynı zamanda sahâbîlerin sahip olduğu üstün faziletleri de gözler önüne sermiştir. İman, zorluklar karşısında sabretmeyi gerektiren bir inançtır. İmanlı bir hayat sürmek, zorluklarla mücadele ederken Allah'a güvenmek ve sabırlı olmak anlamına gelmektedir. Bu durum, sadece sahâbîler için değil, tüm mü'minler için geçerli evrensel bir ilkedir. Hadisler, ideal bir liderin sahip olması

[121] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 5 (No. 3674); Tirmizî, "Menâkıb", 65 (No. 3710).
[122] Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 28 (No. 2403).

gereken özellikleri de ortaya koymaktadır. Buna göre bir lider imanlı, sabırlı, adaletli ve Allah'a güvenen biri olmalıdır. Hz. Ebû Bekir, bu özellikleri en üst düzeyde sergileyen önemli bir sahâbîdir. Özellikle güçlük zamanlarında gösterdiği cesaret, atılganlık ve metanet ile İslâm tarihinde önemli bir yere sahiptir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte katıldığı tüm savaşlarda, özellikle Uhud ve Huneyn savaşlarında gösterdiği direnç ve fedakârlık, onun ne denli iradeli ve cesur bir şahsiyet olduğunu kanıtlamaktadır. Dahası, Tebük seferinde tüm malını Allah yolunda infak etmesi, onun cömertliği ve Allah'a olan bağlılığına dair bir göstergedir.[123] Züht; giysisi, alçakgönüllülük; şiarıydı. Kapsamlı ilmiyle; geniş ufuklu, sağlam delilli, doğru görüşlü oluşu ve ince anlayışıyla bilinmekteydi.[124] Söz konusu hususlar, onun cennet müjdesine ilk olarak nail olmasının gerekçelerini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hadisin farklı rivayetleri şu şekildedir:

Saîd b. Zeyd'den (r.a.) rivayet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir: "Resûlullah (s.a.v.) Aşere-i Mübeşşere'nin onuncusu idi. Çünkü: 'Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha b. Ubeydullâh, Zübeyr b. Avvâm, Sad b. Ebî Vakkās ve Abdurrahman b. Avf Cennettedir.' buyurdu. Saîd bin Zeyd'e okuzuncu kişinin ismi sorulduğunda: 'Benim.' dedi."[125]

Abdurrahman b. Humeyd'in (r.a.) babasından tahdîs ettiğine göre, Saîd b. Zeyd (Ebû'l A'ver), bir cemaat içinde Humeyd'e Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söyledi: "On kişi Cennetliktir: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullâh, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Sad b. Ebî Vakkās.' Humeyd dedi ki: 'Saîd b. Zeyd onuncu kişiye geldiğine sustu.' Orada bulunanlar: 'Allah hakkı için onuncusunun kim olduğunu bize söyle?' deyince, Saîd b. Zeyd: 'Ebû'l A'ver'dir.' dedi."[126]

Bu rivayetler, İslâm tarihinde "Aşere-i Mübeşşere" olarak bilinen, dünyada cennetle müjdelenmiş sahâbîleri konu almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından isimleri zikredilen bu seçkin sahâbîler, İslâm'ı kabul eden ilk kişiler arasında yer almış ve dinin yayılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Hadislerde sıralanışları, İslâm'a hizmetlerindeki genel üstünlüklerine işaret eder niteliktedir. Aşere-i Mübeşşere, sadece cennet müjdesi almalarıyla değil, Hz. Peygamber'e olan yakınlıkları ve onun sünnetini hayatlarına uygulamadaki titizlikleriyle de öteki sahâbîlerden ayrılmaktadırlar. Diğer sahâbîler gibi onlar da Hz. Peygamber'in şahsiyetinden derinden etkilenmiş, onu örnek alarak yaşamaya

[123] Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/368.
[124] Saîd Havvâ, *el-Esâs fi's-sünne*, çev. M. Ahmet Varol vd. (İstanbul: Aksa, 1996), 5/326.
[125] İbn Mâce, "Fezâilü's-sahâbe", 11 (No. 133).
[126] Tirmizî, "Menâkıb", 84 (No. 3748).

çalışmışlardır. İslâm'ın ilk yıllarındaki zorlu şartlarda, canlarını hiçe sayarak dinlerini yaymak için mücadele etmişler, mal ve canlarını Allah yolunda feda etmekten çekinmemişlerdir. Özellikle hicret olayı, sahâbîlerin imanlarındaki derinliğin en çarpıcı örneklerinden biri olmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber ile beraber olmaktan kazandıkları üstünlükleri ortaya çıkmıştır.[127] Hz. Peygamber de: "Ashâbıma hakaret etmeyin. Sizden biriniz Uhud dağı kadar altın ve sadaka verse, onlardan birinin iki avuç (hurma) sadakasına hatta bunun yarısına da ulaşamaz." buyurmuştur.[128] Hz. Ebû Bekir'in Aşere-i Mübeşşere içerisinde daima ilk sırada zikredilmesi, onun sahip olduğu üstün faziletlerin ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine duyduğu derin sevginin bir yansımasıdır. Bu durum, İslâm tarihindeki ilk halife olarak seçilmesinin en güçlü gerekçelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'e olan güven ve teveccühü, sahâbîler nezdinde de büyük bir saygı uyandırmış ve onun liderliğe en layık kişi olduğu konusunda ortak bir kanaat oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Hz. Ebû Bekir'in ilk halife olarak seçilmesi, sadece bir kişiye duyulan sevgi ve güvenin ötesinde, İslâm toplumunun o dönemdeki ihtiyaçlarına en uygun liderin belirlenmesi anlamına gelmektedir.

Ebû Hüreyre rivayet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.): 'Cebrâil (as) geldi ve elimi tutarak ümmetimdekilerin gireceği cennetin kapısını gösterdi.' buyurdu. Hz. Ebû Bekir: 'Yâ Resûlullah! Seninle birlikte o kapıyı müşahede etmeyi çok isterdim.' dedi. Resûlullah (s.a.v.) ise: 'Bilmiş ol ki ümmetim içinde Cennete girecek ilk kişi sensin yâ Ebû Bekir!' cevabını verdi."[129]

Ebû Saîd'den (r.a.) rivayet olunduğuna göre: "Hz. Peygamber (s.a.v.): 'Cennetteki üstün makam sahipleri, alt derecelerdeki insanları, gökyüzünde parlayan bir yıldız gibi uzaktan seyredecekler. Ebû Bekir ve Ömer onlardandır.' buyurmuştur."[130]

İbn Ömer (r.a.) rivayet etmiştir ki: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'e: 'Sen benim, havuz başında ve mağarada arkadaşımsın.' dedi."[131]

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in ilk halifesi, erkekler içinde ilk müslüman olanı[132] ve Hz. Peygamber'in kayınpederidir. Hazarda ve seferde Hz. Peygamber'in en sadık ve en

[127] Hâzimî, *Yedi Hadis İmamının İttifak Ettiği Hadisler*, 1148.
[128] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 05 (No. 3673); İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlib'ul-âliye*, 5/99.
[129] Ebû Dâvûd, "Sünnet ", 9 (No. 4652).
[130] Tirmizî, "Menâkıb", 32 (No. 3660).
[131] Tirmizî, "Menâkıb", 38 (No. 3670).
[132] Kastallânî, *Mevâhibü'l-ledünniyye*, 1/131.

samimi arkadaşı, onun veziri ve müşaviri olmuştur. Hz. Peygamber'e kemâl-i itimât ve itikâdına mebni 'Sıddîk' unvanını almıştı. Hz. Peygamber her işini onunla müzakere ederdi. Hastalığı zamanında dahi imâmete onu tevkîl etmiş ve arkasında namaz kılmıştır.[133]

Hz. Âişe (r.anhâ) rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir'e hitaben, 'Sen, Allah'ın lütfu ile cehennem azabından emin olanlardansın.' diyerek müjde vermiş ve bu müjde üzerine Hz. Ebû Bekir'e 'Atîk' lakabı takılmıştır."[134]

Abdullah b. Mesûd'dan (r.a.) rivayete göre: "Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: 'Az sonra cennetlik olan bir kimse göreceksiniz.' Müteakiben Hz. Ebû Bekir geldi. 'Şimdi cennetlik bir kişi daha görünecek.' dedi ve ardı sıra Hz. Ömer geldi."[135]

Riyah b. Haris rivayet etmiştir ki: "Kûfe'de mescitte Muğire'nin yanında oturmaktaydım ve etrafında Kûfe'lilerden başka kimseler de vardı. Saîd b. Amr b. Nüfeyl gelince Muğire kendisine: 'Merhaba!' diyerek onu selâmladı ve ayaklarının yanına koltuğun üstüne oturttu. O esnada Kûfeli Kays b. Alkame adında birisi gelerek Muğire'ye baktı ve sövdü. Saîd bunun üzerine Muğire'ye: 'Kime sövüyor bu kişi?' dedi. (O ise): 'Hz. Ali'ye.' dedi. (O zaman Saîd): 'Bakıyorum da Resûlullah'ın (s.a.v.) sahâbîlerine yanında sövülüyor da bu durumu hoş görmüyor ve engellemiyorsun!' Muğire de: Resûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken duydum ve ben onun adına kendisinin demediği şeyi söylemeye de gerek duymuyorum. Sonra kıyamette kendisi ile karşılaştığımda hesabını benden sorabilir: 'Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer cennettedir...' (Saîd) rivayet ettiği hadise devamla, önceki hadis-i şerif'in anlamını (eksiltmeden) rivayet etti. Devam ederek: 'Şüphesiz onlardan biri, Hz. Peygamber ile birlikte savaşta bulunup yüzü toza bulanmışsa, bu, sizlerin ömrü boyunca yaptığı bütün ibadetlerden daha faziletlidir. Dilerse kendisine Nuh (as) Peygamber'in ömrü kadar ömür verilsin.' dedi".[136]

Sahâbîler ve Hz. Ebû Bekir'in cennetle müjdelenmesi, İslâmdaki yerlerini ve önemlerini daha da belirginleştirmektedir. Bu hadisler, sahâbîlerin derin imanlarının, ibadetlerdeki samimiyetlerinin ve Hz. Peygamber'e olan sarsılmaz bağlılıklarının bir neticesi olarak Allah katında özel bir mertebeye eriştiklerinin en güçlü delillerinden sayılabilir. Sahâbe-i kiramın İslâm'a hizmetleri, birbirlerine gösterdikleri saygı, Hz. Peygamber'e olan sevgileri ve İslâm davasına duydukları hassasiyet, onları diğer

[133] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ*, 9/329.
[134] İbn Sa'd, *Ṭabaḳātü'l-kübrâ*, 3/126; Tirmizî, "Menâkıb", 45 (No. 3679).
[135] Tirmizî, "Menâkıb", 57 (No. 3694).
[136] Ebû Dâvûd, "Sünnet", 9 (No. 4650).

müslümanlar için örnek bir nesil haline getirmiştir. İmanları ve takvaları ise bu üstünlüklerinin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, sahâbe sevgisi ve onların hayatlarından alınacak dersler, müslümanların imanlarını güçlendirmekte ve ahlâki gelişimlerine katkı sağlamaktadır.

Hz. Ebû Bekir'in annesinin çocukları ölmüştü. Doğduktan sonra Hz. Ebû Bekir'i Beytullah'a götürerek şöyle demiştir: "Allahümme hazà atîkuke mine'l-mevt: Ey Allah'ım! Bu, senin ölümden âzâd ettiğindir." Bundan dolayı kendisine "Atîk" denilmiştir. İslâm'a giren ilk kişi olduğu veya ateşten azat edildiği için de bu lakabı aldığı söylenmektedir.[137]

Hz. Ebû Bekir (r.a.), İslâm tarihindeki eşsiz konumunu hem ahlâki üstünlükleriyle hem de İslâm toplumuna yaptığı büyük katkılarla tesis etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından cennetle müjdelenen ilk sahâbe olması, bu hususun en belirgin göstergesidir. Bu müjde, Hz. Ebû Bekir'in sadece kişisel faziletlerinden değil, aynı zamanda İslâm'ın yayılmasında oynadığı kritik rol ve İslâm toplumuna sağladığı liderlikten kaynaklanmaktadır. İslâm'ın ilk yıllarında Hz. Ebû Bekir'in samimiyeti, imanı ve fedakârlığı, birçok insanı İslâm'a davet etmesinde etkili olmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in bu üstün özelliklerini sıklıkla takdir etmiş ve mü'minlere örnek göstermiştir. Mesela Hz. Peygamber Medine Mescidini inşa ederken, Hz. Ebû Bekir bir taş getirmiş, sonra Hz. Ömer bir taş getirmiş, sonra Hz. Osman bir taş getirmiş bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): "İşte bunlar benden sonra ki emir sahipleridir." demiştir.[138] Özellikle İslâm'ın ilk yıllarındaki zorlu süreçte, Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e olan desteği ve fedakârlığı, İslâm'ın geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer yandan, Hz. Ebû Bekir'in İslâm toplumuna liderlik ettiği dönemde sergilediği adalet, dürüstlük ve basiret, siyasi yönetimi güçlendirmiş ve bunun yanında İslâm'ın yayılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Ridde savaşları gibi zorlu süreçlerde bile, Hz. Ebû Bekir'in sağduyulu ve kararlı tutumu, İslâmi birliğin korunmasında etkili olmuştur.

[137] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde ve nebẕe min fütûḥi'l-ʿIrâḳ*, thk. Yahya El-Cuburi (Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1410-1989), 1/176; İbn Abdülber, *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*, 4/1614; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, çev. İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş (İstanbul: Kayıhan, 2011), 1/277.

[138] Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/542; Ebü'l-Kāsım İsmail b. Muhammed b. El-Fadl b. Ali El-Kuraşi El-Tulahi El-Teymi Asbahani, *Siyerü's Selefi's Salihin*, thk. Karam b. Hilmi b. Ferhat b. Ahmed (Riyad: Dar al-Raya, ts.), 1/29; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Târîḫu'l-ḫulefâ'*, thk. Hamdi El-Demerdash (b.y.: Mektebetu Nizar Mustafa el-Baz, 1425-2004), 1/13.

4.11. Hz. Ebû Bekir'e Dilediği Kapıdan Cennete Girebilme Müjdesi

Ebû Hüreyre (r.a.) rivayet etmiştir: "Allah için çifter sadaka verenlere cennet kapılarından: 'Buraya gel ey kul, en güzel kapı budur!' diye nida edilir. 'Namazı fazla kılanlar namaz kapılarından, cihad edenler cihad kapılarından, sadaka verenler sadaka kapılarından çağrılır. Reyyân kapılarından da oruçlular çağırılır.' Hz. Ebû Bekir: 'Anam-babam sana feda olsun Yâ Resûlullah! Herhangi biri, kapıların herbirinden davet edilir mi?' diye sorunca Allah Resûlü: 'Tabii ki, tümünden çağrılır ve ben senin, o kişilerden biri olmanı ümit ediyorum.' buyurdu."[139]

Hz. Ebû Seleme, Hz. Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v): Allah için çifter çifter harcayanlara, her kapıdaki cennet muhafızları; 'Buraya gel ey kişi!' şeklinde seslenir. dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Yâ Resûlullah! Bu kimselerin herhangi bir kapıya yönelmesinde bir sakınca yoktur.' deyince Allah Resûlü: 'Ümit ediyorum ki sen onlardan birisin.' buyurdu."[140]

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: "Ben Resûlullah'tan (s.a.v.) işittim, şöyle buyurmaktaydı: Kim Allah yolunda (yani Allah rızası için) herhangi bir şeyden çift sadaka verirse, cennet kapılarından: 'Ey Allah'ın kulu! Bu kapı hayırlıdır!' diye çağırılır. 'Her kim de devamlı namaz kılanlardan olursa, o da (cennetin) namaz kapısından çağırılır. Cihad ehlinden olan ise cihad kapısından çağırılır. Sadaka verenlerden olan kimse ise sadaka kapısından çağırılır. Oruç tutanlardan ise oruç kapısından ve Reyyan kapısından çağırılır.' Hz. Ebû Bekir: 'Yâ Resûlullah! Bu kapıların hepsinden çağırılan kimse üzerine bir zarar var mıdır? Bir kimse bu kapıların hepsinden çağırılır mı?' diye sorunca Resûlullah: 'Evet, hepsinden davet olunur ve ben senin onlardan olacağını ümit ediyorum yâ Ebû Bekir!' dedi."[141]

Farklı râviler tarafından rivayet edilmiş bu hadislerin ana teması, Allah yolunda yapılan ibadetlerin ve iyi amellerin kişiyi, cennetin belirli kapılarından içeri davet etmesi oluşturmaktadır. Hz. Ebû Bekir'in imanının büyüklüğüne de ayrıca vurgu yapılmaktadır. Hz. Ebû Bekir, imanının derinliğini ve samimiyetini hayatının her alanına yansıtan müstesna bir şahsiyettir. Tevhid inancını tam anlamıyla kavramış ve bu inancı kalbine derinlemesine yerleştirmiştir. İmanının bu denli kökleşmesi, onun davranışlarına da olumlu yönde

[139] Buhârî, "Ṣavm", 4 (No. 1897).
[140] Buhârî, "Cihad ve's-siyer", 37 (No. 2841).
[141] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 5 (No. 3666); Tirmizî, "Menâkıb", 42 (No. 3674); Nesâî, "Zekât", 1 (No. 2439).

yansımış, güzel ahlak sahibi olmasını ve İslâm'ın temel ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmasını sağlamıştır. Sallâbi'nin aktardığına göre Ebû Bekir b. Ayyaş (öl. 193/809) onun hakkında şöyle demektedir: "Hz. Ebû Bekir (r.a.) namaz ve oruç konusunda onların hepsini geçmemişti, ancak onlardan hiçbir kimsenin imanı Hz. Ebû Bekir'in imanı gibi güçlü değildi." Bundan dolayı: "Eğer yeryüzündeki tüm insanların imanı Ebû Bekir'in imanıyla aynı kefeye konsa, Ebû Bekir'in imanı ağır basar." denilmiştir. İslâm'a bağlılığı, imanının gücü, samimiyeti ve ihlası ile sahâbîler arasında müstesnâ bir yere sahipti ve Hz. Peygamber tarafından çok sevilmekteydi. Bu güçlü imanı, samimiyeti ve gayretlerinden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisini cennetle müjdelemiş ve ona cennetin tüm kapılarından çağrılacağını bildirmişti.[142]

4.12. Hz. Ebû Bekir'in Tüm Hasletlerde Öne Çıkması

Bize İbn Ebî Ömer tahdîs etti. Bize Mervân el-Fezârî Yezîd'den -o İbn Keysân'dır- o da Ebû Hâzim Eşcaî'den, o da Ebû Hüreyre'den nakletti. Ebû Hüreyre dedi ki: "Resûlullah (s.a.v.): 'Sizden kim oruçlu olarak sabahladı?' diye sorunca Hz. Ebû Bekir: 'Ben!' dedi. Hz. Peygamber: 'Bugün hanginiz cenaze teşyi etti?' deyince Hz. Ebû Bekir: 'Ben!' diyerek cevapladı. Resûlullah: 'Bir fakir doyuran oldu mu?' sualini yöneltince; Hz. Ebû Bekir tekrar: 'Ben!' cevabını verdi. Resûlullah: 'Gün içinde hasta ziyareti yapan var mı?' dedi; (yine) Hz. Ebû Bekir: 'Ben, Yâ Resûlullah!' dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü: 'Kendisinde bu faziletlerin toplandığı kişi cennetliktir...' buyurdular."[143]

Hz. Ebû Bekir'in faziletlerini somut bir şekilde ortaya koyan bu rivayet, onun liderlik vasıflarına dair mühim ipuçları vermektedir. Hadiste zikredilen, Hz. Ebû Bekir'in aynı gün içinde oruç tutması, cenaze namazı kılması, fakirleri doyurması ve hasta ziyaret etmesi gibi ibadetleri bir arada gerçekleştirmesi, onun hem ibadete olan düşkünlüğünü hem de toplumsal sorumluluk bilincini göstermektedir. Hz. Ebû Bekir'in sadece kişisel ibadetlerle değil, aynı zamanda toplumsal hayata da aktif olarak katılan, ihtiyaç sahiplerine yardım eden ve merhametli bir kişiliğe sahip olduğunu ortaya koyan bu olay, onun liderlik vasıfları ile doğrudan ilişkilidir. Bir liderde bulunması gereken en önemli özellikler arasında adalet, merhamet, şefkat, dürüstlük, cesaret ve takva sayılabilir. Hz. Ebû Bekir'in tüm bu özellikleri

[142] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 125-126.
[143] Müslim, "Zekât", 87 (No. 1028); Nesâî, *Fezâilü's-sahâbe*, 1/4.

ibadet şuuruyla birleştiğinde, onun liderlik vasıflarının ne kadar gelişkin olduğunun bir göstergesi niteliğindedir. Özellikle, toplumun her kesimine karşı duyarlı olması, ihtiyaç sahiplerine yardım etmesi, onun liderlik vasıflarından biri olan hizmetkârlık anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. İleride de görüleceği üzere Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hastalandığında Hz. Ebû Bekir'i kendisine vekil tayin etmesi ve Hz. Ebû Bekir'in kapısı hariç Mescid-i Nebevî'nin tüm kapılarının kapatılma emrini vermesi, onun Hz. Ebû Bekir'e duyduğu güvenin ve takdirin en açık göstergesidir. Çünkü hastalanmadan önce namaz kıldıracağı vakit evinden çıkar ve doğrudan doğruya birinci safın önüne geçerek imam olurdu. Şimdi aynı görevi, en seçkin sahâbîsine vermekte ve Hz. Ebû Bekir, 'Allah Resûlü'nün arkasında namaz kıldığı sahâbî' makâmına yükselmekteydi. Hz. Peygamber'in bu hareketi müslümanların gözünden nasıl kaçabilirdi![144] Hz. Peygamber'in, belirtilen üstün özelliklere sahip bir kimseye cennet müjdesini vermesi, o kişi için en büyük övgü ve güvence niteliğindedir. Aslında bu müjde, söz konusu kişinin sahip olduğu erdemlerin ne kadar önemli olduğunu ve ilahi takdire ne denli layık olduğunu göstermektedir. Sahâbe-i kiramın ilk halife olarak Hz. Ebû Bekir'i seçmesinde de, Hz. Peygamber'e olan yakınlığı kadar, bu üstün özelliklerin de etkili olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle Sahâbe, hem Hz. Peygamber'in takdirini görmüş hem de bu özellikleri kendisinde birleştiren bir lider arayışındayken, Hz. Ebû Bekir'i en uygun aday olarak değerlendirmiştir. Nevevî'nin aktardığına göre bu hadis ile ilgili Kadı Iyâz (öl. 544/1149) şu değerlendirmede bulunmuştur: Bunun manası: "Bu hasletler kendinde bulunan bir kimse kötü amelleri bulunmakla beraber sorgusuz sualsiz cennete girer." demektir. Aksi takdirde mücerret iman dâhi Allah'ın lütfuyla cennete girmeyi iktiza eder.[145]

4.13. Sahâbenin Değerlendirmesi: Kim Halife Olurdu - En Hayırlısı Kimdir?

Bana Hasan b. Ali el-Hulvâni rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ca'fer b. Avn, Ebû Umeys'den rivayet etti. Bize Abd b. Humeyd rivayet etti. Bize Ca'fer b. Avn şöyle dedi: Ebû Umeys bize, İbn Ebû Müleyke'den naklen haber verdi ve dedi ki: Bana Hz. Âişe anlattı. "Kendisine: 'Resûlullah (s.a.v.), yerine halife bıraksa bu zât kim oturdu?' diye soruldu da: 'Hz. Ebû Bekir!' dedi. Müteakiben kendisine: 'Hz. Ebû Bekir'den sonra kim olurdu?'

[144] İhsan Süreyya Sırma, *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011), 31.
[145] Ebû Zekeriyyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerḥi Ṣaḥîḥi Müslim b. el-Ḥaccâc.* (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1392/1972), 15/156.

denildi: ‘Hz. Ömer!’ cevabını verdi. Sonra kendisine: ‘Hz. Ömer’den sonra kim?’ dediler. ‘Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrah!’ dedi ve bunda karar kıldı.”[146]

Hadis-i Şerif’te görülmektedir ki Hz. Âişe, Ebû Ubeyde dedikten sonra durmuş, bir daha herhangi bir şey söylememiştir. Nevevî (öl. 676/1277) şöyle demiştir: Bu hadis sahâbenin icmâsı ile birlikte hilâfet için evvelâ Hz. Ebû Bekir’i, sonra Hz. Ömer’i hak sahibi gören Ehl-i Sünnet’in delilidir. Yine bu hadis göstermektedir ki Hz. Ebû Bekir’in halifeliğe geçmesi, Hz. Peygamber’in nassan emriyle değil Ashâb-ı Kirâmın icmâsı ile olmuştur. Eğer ortada ona yahut başkasına ait bir emir bulunsaydı evvela Ensar ile diğer Ashâb arasında münazara çıkmaz, bu nassı belleyen hafız da onu rivayet eder, Ashâb ona müracaatta bulunurlardı. Lâkin evvel emirde Ensar münazaa etmişlerdir. Ortada nassan bir emir de bulunmamaktadır. Sonra Hz. Ebû Bekir’i halife seçmekte ittifak etmişler ve iş yatışmıştır. Şiilerin: ‘Hz. Ali hakkında emir vardır, Hz. Peygamber onun halife olmasını vasiyet etmiştir.’ şeklindeki iddiaları bâtıldır ve bütün müslümanların ittifakı ile asılsızdır. Onların davalarının bâtıl olduğuna Hz. Ali döneminden beri ittifak bulunmaktadır. Kendilerini ilk yalanlayan: ‘Bizde şu sahifeden başka bir şey yoktur...’ diyerek Hz. Ali (r.a.) olmuştur. Onda bir emir olsaydı söylerdi. Böyle bir şey söyledi ise hiç bir zaman nakledilmemiş, kendisine böyle bir şey anan da olmamıştır.[147] Sahâbîden Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: “Allah’a ant olsun ki, Hz. Ebû Bekir halife olmasaydı Allah’a kulluk olmazdı. İkinci ve üçüncü defa aynı sözü söyleyince; ‘Sus yâ Ebû Hüreyre!’ dediler.”[148]

Abdullah b. Şakik’den (r.a.) rivayet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir: “Ben Hz. Âişe’ye (r.anhâ): ‘Ashâb-ı Kiram’dan hangisi Resûl-i Ekrem’e en çok sevimli idi?’ diye sorunca Hz. Âişe (r.anhâ): ‘Hz. Ebû Bekir idi!’ diye cevap verdi. ‘Sonra hangisi?’ dedim ve Hz. Âişe (r.anhâ): ‘Ondan sonra Hz. Ömer!’ diye cevapladı. Bu kez: ‘Daha sonra hangisi?’ deyince: ‘Bunlardan sonra Hz. Ebû Ubeyde idi!’ dedi.”[149]

Abdullah b. Selime’den (r.a.) tahdîs edildiğine göre kendisi: “Hz. Ali’den (r.a.): ‘İnsanların en hayırlısı Allah Resûlü’nden sonra Hz. Ebû Bekir’dir ve onun ardından nassın en hayırlısı Hz. Ömer’dir.’ dediğini işittim dedi.”[150]

[146] Müslim, “Fezâilü’s-sahâbe”, 9 (No. 2385).
[147] Nevevî, *el-Minhâc*, 15/154.
[148] Beyhaḳî, *el-İʿtiḳâd ve’l-Hidâye*, 1/345; Süyûtî, *Târîḫu’l-ḫulefâʾ*, 1/60.
[149] İbn Mâce, “Fezâilü’s-sahâbe”, 11 (No. 102); Tirmizî, “Menâkıb”, 31 (No. 3657).
[150] İbn Mâce, “Fezâilü’s-sahâbe”, 11 (No. 106).

Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra herhangi bir kimsenin halife olacağına dair delil bulunmamaktadır. Bu durumda denilebilir ki Hz. Peygamber, halifeliği müslümanların tercihine bırakmış, müslümanlar da Hz. Ebû Bekir'in imâmetine muhalefet etmeden icmâ edip kabul etmişlerdir. Bu durum Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında da geçerli olmuştur. Hulefâ-yi Râşidîn, halifeliğe göre değil faziletine göre tertip edilmiştir. Bu duruma göre Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra en faziletlileri, sırayla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir.[151]

Seyyid Şerîf Cürcânî (öl. 816/1413) Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra hak imamın Hz. Ebû Bekir olduğunun delillerini şöyle sıralamaktadır: Hz. Peygamber'den sonra hak imam bize göre Hz. Ebû Bekir'dir. İmâmetin yolu ya nas ya da biatle icmâdır ve ileride gelecek nedenden ötürü nas bulunmamaktadır. İcmaya gelince, Hz. Ebû Bekir'den başkası üzerinde icmâ yoktur ve bu hususta ümmetin görüş birliği bulunmaktadır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ve Hz. Abbas'tan birinin imamlığının hak olduğu üzerine icmâ oluşmuştur. Sonra Hz. Ali ve Hz. Abbas, Hz. Ebû Bekir'le herhangi bir çekişmeye girmemişlerdir. Eğer Hz. Ebû Bekir hak imam olmasaydı onunla mücadele etmekten çekinmezlerdi. Nitekim Hz. Ali, Hz. Muaviye'yle mücadele etmiştir.[152] Ensar, Hz. Ebû Bekir'in halife olmasını istememiş; "Sizden bir emir, bizden bir emir olsun." demiştir, bunun üzerine Hz. Ebû Bekir onları Hz. Peygamber'in: "İmamlar Kureyş'tendir." sözüyle susturmuştu. Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir namaza başladıktan sonra onun ardında namaz kılmış ve ondan başka hiç kimsenin ardında namaz kılmamıştır. Sadece bir defa da Hz. Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) ardında bir rekât namaz kılmıştır.[153] Hz. Ebû Bekir'in imâmetine delâlet eden nasların birincisi, şu âyettir: *"Allah, iman edip iyi işler yapanlara dünyada egemenlik vereceğini, dinlerinin yayılacağını ve korkularının güvenliğe dönüşeceğini vaat etmiştir…"*[154] Hitâp sahâbeye olup, çoğulun en azı üçtür ve Allah'ın vaadi de gerçektir. Şu halde iman edenlerden bir grupta, dinin yerleşmesini sağlayan bir hilâfet bulunmak zorundadır ve bu özellikteki hilâfet ise yalnızca dört halifenin hilâfetidir. Dolayısıyla o halifelik, Allah'ın vaat ettiği halifeliktir.[155] İkincisi yüce Allah'ın: *"Geride kalan Arap kabilelerine haber verin ki,*

[151] Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh Ebû Hanîfe, *el-Fıḳhü'l-ekber* (Mektebetü'l-Furkan- Devletü'l-İmaratü'l Arabiyye, 1419-1998), 1/41; Harb b. İsmail el-Kirmânî, *Kitâbu's-Sünne*, çev. Mustafa Özenli (İstanbul: Nedâ, 2021), 305; Ebû'l-Meʿâlî ʿAbdulmelik b. ʿAbdullâh el-Cuveynî, *Lumaʿu'l-Edille fî Ḳavâʿidi ʿAḳâîdi ʾEhli's-Sünne ve'l-Cemâʿa*, thk. Fevḳiyye Ḥuseyin Maḥmûd (Lübnan: Alemü'l-Kütüb, 1407/1986), 1/128-129.

[152] Cürcânî, *Şerḥu'l-Mevâḳıf*, 3/688.

[153] Cürcânî, *Şerḥu'l-Mevâḳıf*, 3/690, 696.

[154] Nûr 24/55.

[155] Cürcânî, *Şerḥu'l-Mevâḳıf*, 3/712.

yakında zorlu bir imtihanla karşılaşacaklar. Ya güçlü bir düşmana karşı savaşacaklar ya da İslâm'a teslim olacaklar…" sözüdür.[156] Müslüman olmalarını talep etmek için o kavimle savaşmaya çağıran Hz. Peygamber (s.a.v.) değildir. Çünkü Hz. Peygamber: *Ele geçirmek üzere ganimetlere doğru hareket ettiğinizde, savaştan geri duranlar: "Bırakın bizi, size katılalım." diyecekler. Onlar, Allah'ın hükmünü değiştirmek istiyorlar. De ki: "Asla bizim peşimize takılamayacaksınız, Allah sizin için daha önce böyle buyurdu."…* âyetinin hükmünden dolayı, onların asla ittiba etmeyeceğini anladığı için kendilerini savaşa çağırmamıştır! Yine geride bırakılanlar, Hz. Peygamber'in hayatında muharebeye çağrılmamışlardır. Çağıran Hz. Ali de değildir, çünkü onun halifelik günlerinde müslümanlık talebi için herhangi bir savaş olmamıştır. Şu halde itaat edildiğinde güzel ecrin ve itaat edilmediğinde şiddetli azabın zorunlu olduğu o davetçi, üç halifeden biridir ve bu Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti olması gerekmektedir.[157] Zira ayrıntıya girip başka şıkları söyleyen bulunmamaktadır. Hatta zâhir davetçi Hz. Ebû Bekir, âyette zikredilen kavim de Müseylime taraftarları olan Benû Hanîfe'dir. Eğer Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti geçersiz olsaydı, Allah katında yüceltilmez ve övülmezdi. Fakat o, Allah katında yüceltilmiştir ve Hz. Peygamber'den sonra insanların en üstünü olmuştur. Eğer imâmet Hz. Ali'nin hakkı olsa ve bazılarının iddia ettiği gibi ümmet ona yardım etmemiş olsaydı bütün ümmetlerin en kötüsü olmaları gerekirdi. Fakat onlar âyette de belirtildiği gibi iyiliği emreden ve kötülüğü yasaklayan en hayırlı ümmettiler. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Vefatımdan sonra Ebû Bekir'e ve Ömer'e tabi olunuz." ve "Hilâfet benden sonra otuz yıldır. Sonra ısırıcı bir saltanat haline gelecektir." Son olarak Hz. Peygamber (s.a.v.), hastalığı esnasında yerine Hz. Ebû Bekir'i bırakmış ve ona uymuştur.[158]

4.14. Hz. Peygamber'in Kova ve Terazi Rüyası

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet olunduğuna göre: "Resûlullah (s.a.v.): 'Rüyamda, üzerinde kova olan bir kuyu gördüm ve Allah izin verdiği müddetçe kuyudan su çıkardım. Sonra Ebû Kuhâfe'nin oğlu kovayı aldı da birkaç kova su çekti ve onun su çekişinde bir cılızlık vardı. Bu zayıflığından dolayı Allah onu bağışlasın. Sonra küçük kova, büyük bir kova oldu ve Ömer kovayı aldı. İnsanlar arasında Ömer kadar kuvvetli bir su çekişi olan

[156] el-Fetih 48/16.
[157] Teftâzânî, *el-Makâsıd*, 754.
[158] Cürcânî, *Şerḥu'l-Mevâḳıf*, 3/712, 714, 716.

kimse görmedim. En sonunda cemaat develerin sulama ve eğlenme yeri olarak o kuyunun başını tuttular.' buyurmuştur."[159]

Abdurrezzâk Ma'mer'den haber verdi ki, Hemmâm Ebû Hüreyre'den (r.a.) şöyle nakletmiştir: "Resûlullah (s.a.v.): 'Uyku esnasında kendimi havuzda, insanlara su verirken buldum. Ebû Bekir yanıma geldi ve beni ferahlandırmak maksadıyla kovayı benden alarak iki kova su çıkardı. Zayıf bir halde su çekmekteydi, Allah onu affetsin! Akabinde Ömer kovayı alarak su çekmeyi sürdürdü. Binnetice suya kanan kişiler arkaları üzere döndüler, havuz halen su kaynayarak akıyor durumda idi.' buyurmuştur."[160]

Hz. Ebû Bekir'den nakledildiğine göre: "Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün (halka): 'Kim bu gece rüya gördü?' diye sordu. Bir kişi: 'Ben gördüm.' dedi ve devam etti: 'Sanki semadan terazi tarzında bir şey geldi. Hz. Ebû Bekir ile siz tartıldınız ve siz daha ağır geldiniz. Sonra Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer teraziye konuldu da ağır gelen Hz. Ebû Bekir oldu. Bu kez Hz. Ömer ile Hz. Osman tartıldı, Hz. Ömer ağır bastı ve terazi semaya doğru kaldırıldı.' Bu esnada Resûlullah'ın yüzünde memnuniyetsizlik alametleri belirdi."[161]

Semûre bin Cündeb tahdîs etti: "Birisi: 'Yâ Resûlullah! Gece düşümde semadan bırakılmış kova benzeri bir şey gördüm. Onun sapından tutarak Hz. Ebû Bekir bir miktar su içti. Ardından Hz. Ömer geldi ve karnı şişinceye kadar su içti. Müteakiben Hz. Osman geldi ve o da karnı şişinceye değin su içti. Nihayet Hz. Ali gelip kova sapını tuttuğunda kova sallandı ve üzerine sudan biraz sıçradı.' dedi."[162]

Kova Metaforu ve Hulefâ-yi Râşidîn hadisleri, İslâm tarihinde halifelik anlayışının gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in imâmeti hakkında Ehl-i sünnet tarafından güçlü bir kanıt olarak kabul edilen bu tür hadisler, bir kova metaforu üzerinden Hz. Ebû Bekir'in durumunu anlatmaktadır. Hadislere göre, terazide Hz. Ebû Bekir diğer halifelerden daha ağır gelmektedir. Bu durum, onun İslâm toplumundaki ilk egemenliğini ve halifeliğini simgelemektedir. Ancak kova ile su çekme durumu, onun hilâfetinin kısa süreceğine ve irtidat meseleleriyle uğraşmak zorunda kalacağına işaret etmektedir. Bir başka yorum ise, bu durumun hilâfetin ağırlığını ve Hz. Ebû Bekir'in bu görevi yumuşak bir halde yerine getirdiğini ifade ettiğidir. Kova metaforu Hz. Ebû Bekir'in halifelik sürecini sembolik ve tematik olarak ele almaktadır. Terazide ağır gelmesi, onun

[159] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 5 (No. 3664).
[160] Buhârî, "Taʿbîr", 30 (No. 7022).
[161] Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, "Sünnet", 9 (No. 4634); Tirmizî, "Rüya", 10 (No. 2287).
[162] Ebû Dâvûd, "Sünnet", 9 (No. 4637).

liderlik vasıflarının diğerlerinden üstün olduğunu gösterirken, kova ile su çekme durumu ise hilâfetin zorluklarına ve Hz. Ebû Bekir'in karşılaştığı zorluklara işaret etmektedir. Bu ikilik, İslâm tarihinin ilk dönemlerindeki siyasi ve sosyal karmaşanın bir yansıması olarak değerlendirilebilir. "Allah ona mağfiret etsin." buyruğu ile ilgili ise, herhangi bir kusuru olmaksızın döneminde gerçekleşecek fütûhâtın azlığına işaret olma ihtimali vardır. Çünkü fütûhâtın azlığının sebebi, halifelik süresinin kısalığından kaynaklanmaktadır. Ona mağfiret dilemenin anlamı ise, bundan dolayı kınanmayacağıdır.[163] Hz. Ömer'in karnı şişinceye kadar içmesinde, onun zamanında hiçbir mâni olmayıp uzun zaman fütûhâtın devam edeceğine, tebaanın İslâm'ın hürriyet ve adaletinden bol bol istifade edeceğine işaret bulunmaktadır.[164] Hz. Ömer'den sonra kovanın göğe kaldırılması fitnenin kapısının açılacağına işaret olarak yorumlanabilir. Hz. Ali'nin üzerine kovadan az miktarda su sıçraması, onun birtakım kimselerin muhalefetiyle karşılaşabileceğini ifade etmektedir. Sonuç olarak râşid halifeler diğer insanlardan faziletlidir. Ehl-i sünnet'e göre onların fazilet sıraları, imâmetteki sıraları gibidir. Ayrıca onlar Hz. Ebû Bekir'in hilâfette önde geldiği hususunda icmâ etmişlerdir. Sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.) Hz. Ömer'i (r.a.) tayin etmiş, Hz. Osman (r.a.) ile ardından Hz. Ali (r.a.) üzerinde icmâ edilmiştir. Onlardan herhangi birinin herhangi bir maksatla, Allah'ın dinine ihanet etmesi düşünülemez. Bu konudaki icmâları sahâbenin faziletteki derecelerini gösteren en güzel delildir. Bu nedenle Ehl-i sünnet, bu fazilet sıralamasına inanmış ve ardından bu hususstaki rivayetleri araştırmış, sahâbenin ve icmâ sahiplerinin bu sıralamaya dayanmasının delillerini bulmuşlardır. Bu konuda Fahrü'l-İslâm Pezdevî (öl. 482/1089) şöyle demiştir: İcma'yı inkâr eden dini iptal eder. Çünkü usul, dinin hepsinin esas ve dayanağı müslümanların icmâsına varır.[165] İşte imâmetin hükümleri konusunda kısaca anlatmak istediğimiz hususlar bunlardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.[166]

4.15. Rüyanın Hz. Ebû Bekir İçin Yorumu

Abdullah b. Abbas (r.a.) demiştir ki: "Birisi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek: 'Yâ Resûlullah! Gece düşümde gök ile yer arasında durmakta olan bir bulut gördüm ki ondan yeryüzüne bal ve yağ akmaktaydı. İnsanlar avuçları ile baldan ve yağdan az-çok

[163] İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, 2006, 7/361.
[164] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ*, 9/316.
[165] Muhammed Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, çev. Osman Keskioğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021), 355.
[166] Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî Gazzâlî, *el-İḳtiṣâd fi'l-iʿtiḳād*, çev. Osman Demir (İstanbul: Klasik, 2012), 198-199.

almaktaydılar. O esnada yerden göğe doğru uzayan bir ip gördüm. Peşinden siz o ipe tutunarak semaya çıktınız ve sonra başkası tutarak yükseldi. Üçüncü bir kimse de ipe tutunarak yukarıya çıktı. Dördüncü kişi tutununca ip kopmuştu. Ancak ip bağlanarak birleştirildi.' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Yâ Resûlullah, Vallâhi izin veriniz bu düşü yorumlayayım!' dedi. Resûlullah da: 'O halde tabirini yap!' diye müsaade edince, Hz. Ebû Bekir: 'İslâm görülen bulut, buluttan inen bal ve yağ Kur'ân'dır. Onun lezzetinden müslümanlar dereceleri miktarınca yararlanacaklardır. Yere indirilen ip ise içinde bulunduğun adalet ve hak ipi olup sen o ipi tutmaktasın, Allah da sizi yükseltmektedir. Senin ardından adalet ve hak ipini başkası ele alacak ve o iple semaya çıkacak. Akabinde başka birisi tutup yükselecek. Yine birisi daha tutacak lakin ip kopacaktır. İp, kopan kişi için bağlanacak, o kişi de yükselecek.' dedi. Hz. Ebû Bekir tabiri bitince: 'Yâ Resûlullah, anam ve babam size kurban olsun! Tabirim isabetli mi hatalı mı?' dedi. Resûlullah: 'Kiminde hata kiminde isabet ettin' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Hatalı tabirlerimi Allah için anlatsan yâ Resûlullah!' deyince Resûlullah: 'Israr ederken Allah ismini anarak ısrar etme!' dedi."[167]

Bu rivayet, Hz. Peygamber'in sahâbîleriyle olan konuşmalarında ortaya çıkan hikmetli bir diyaloğu yansıtmaktadır. Rüya ve onun tabiri üzerinden İslâm'ın hakikatine dair derin bir ders verilmiştir. Rüyalar İslâm'da önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Sahih rüyalar bazen hakikatlere işaret edebilir ve bir mesaj taşıyabilir. Burada rüyanın detayları, İslâm ve Kur'ân gibi evrensel hakikatlerle ilişkilendirilmiştir. Hz. Ebû Bekir rüyayı İslâm, hilâfet ve Kur'ân süreci üzerinden açıklamıştır. Bulut İslâmiyyet'i, yağ ile bal Kitab'ı ve onun tatlılığını, ip ise hak ve adalet yolunu simgelemektedir. Ayrıca, hilâfet sıralamasına da dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir'in tabirini ne tamamen doğrulamış ne de tamamen reddetmiştir. Bazı noktalarda isabet ettiğini bazı noktalarda ise hata yaptığını söylemiştir. Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir'in: "Nerede hata ettim?" sorusuna detaylı cevap vermemesi, rüya tabirlerinde kesin yargıya varmamanın önemini göstermektedir. Bu, rüyanın bazı kısımlarının açıklanmasının fitneye veya gereksiz tartışmalara yol açabileceği ihtimaline işaret etmektedir. Rüyadan anlaşılacağı üzere, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliği zamanında kargaşa zuhur etmeyecektir ve öyle de vuku bulmuştur. Hz. Ömer arada sırada Hz. Peygamber'in sır kâtibi Hz. Huzeyfe'ye (r.a.): "Nasıl, benim zamanımda fitne kapıları açılacak mı?" diye sorardı. Hz. Huzeyfe de: "Korkma! Senin zamanında açılamayacak." derdi.[168] Bu rüya ve tabiri, İslâm toplumunun geleceği hakkında önemli

[167] Buhârî, "Taʿbîr", 47 (No. 7046); Tirmizî, "Rüya", 10 (No. 2293).
[168] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ*, 12/289.

işaretler olacağına dair ipuçları vererek, Hz. Ebû Bekir'in rüya tabiri yeteneğini ve sahâbe arasında ne kadar saygın bir yerde olduğunu göstermektedir. Bir keresinde de Hz. Âişe rüyasında üç adet ay'ın odasına düştüğünü görünce, rüyasını babasına anlatmıştır. Hz. Peygamber ölümünün ardından Hz. Âişe'nin odasına gömülünce, Hz. Ebû Bekir ona, "Rüyanda müşahede ettiğin aylardan biri ve en faziletlisi budur!" demiştir.[169]

Rüya tabir etmek aynı zamanda Sıddîkların alametlerindendir. Dolayısıyla Sıddîk'ın alâmetlerinden bazıları şunlardır:

- İnsanlar içerisinde rüya tabirini en iyi bilen odur. Bu, gaybî haberleri en basit sebeplerle elde etmeye yakın yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun içindir ki Hz. Peygamber (s.a.v.), pek çok konuyla ilgili olarak Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'tan tabirde bulunmasını istemiştir.

- Peygambere ilk iman eden odur.

- İman ederken mucize istemeye gerek duymamaktadır.[170]

[169] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 1/470.
[170] Dihlevî, *Ḥüccetullāhi'l-bâliġa*, 2/245.

BEŞİNCİ BÖLÜM
HZ. EBÛ BEKİRİN HALİFELİĞİNE DOLAYLI OLARAK İŞARET EDEN HADİSLER

5.1. Hz. Ebû Bekir'in Liderlik Özellikleri

5.1.1. Hz. Peygamber'in Vefatından Sonra Gösterdiği Dirayet

ez-Zührî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme haber verdi. Ona da Hz. Peygamber'in zevcesi Hz. Âişe (r.anhâ) haber verip şöyle demiştir: "(Hz. Peygamber'in vefatı üzerine) Hz. Ebû Bekir, Sunh'daki meskeninden atına binip geldi, atından inip mescide girdi ve mescitteki insanlarla konuşmadı. Hz. Ebû Bekir, Hz. Âişe'nin odasına girdiğinde, Hz. Peygamber'in yüzü Yemen menşeli bir örtüyle kaplıydı. Örtüyü kaldırdı, üzerine kapanıp Allah Resûlü'nü öptü ve ağlayarak: 'Ey Allah'ın Resûlü! Anam-babam sana feda olsun. Allah (c.c.), bu acıdan sonra sana, herhangi bir acı tattırmayacaktır ve sen, kaderinde yazılı olan ömrünü tamamladın.' dedi." Râvi Ebî Seleme dedi ki İbn Abbas bana nakletti. "Hz. Ebû Bekir odadan çıktıktan sonra Hz. Ömer insanların arasına girdi. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e 'Otur!' diye seslendi ancak Hz. Ömer yerinden kıpırdamadı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir tekrar aynı emri verince yüksek sesle şehadet getirdi ve insanlar da Hz. Ebû Bekir'e yöneldi. Hz. Ebû Bekir, hamd-ü senâda bulunduktan sonra dedi ki: 'Muhammed'e tapan varsa bilsin ki, Muhammed vefat etmiştir. Allah'a tapanlar da bilsin ki, Allah ölmez.' Rabbinizin şu âyetini hatırlayınız: *'Muhammed elçilerden bir elçidir. Önceden de elçiler gelmiş ve geçmiştir. Şu an o ölür veya öldürülürse dönüp gidecek misiniz? Dönen olursa Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah hamdedenleri mükâfatlandırır.'* (Âl-i İmrân 2/144). Rivayetin devamında İbn Abbas dedi ki: Vallâhi, Hz. Ebû Bekir bu âyeti okuyana kadar sahâbîler, sanki bu âyetin varlığından haberdar değilmişler gibi hayretler içinde kalmışlardı! Sanki Allah o an yeni bir âyet indirmiş ve sahâbîler de onu ilk kez Hz. Ebû Bekir'den duymuş gibilerdi. Her duyan sahâbî, hayretle bu âyeti kendi dilinde tekrarlamaktaydı."[171]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatı tüm sahâbîleri derinden sarsmış ve üzüntüye boğmuş, bu beklenmedik olay karşısında çoğu sahâbî hem fiziksel hem de duygusal olarak çöküş yaşamıştı. Savaşma güçleri zayıflamış, bedenleri yorgun düşmüş, hatıralarıyla baş etmeye çalışırken büyük bir üzüntü yaşamışlardı. Ancak Hz. Ebû Bekir, bu genel durumun

[171] Buhârî, "Cenâiz", 03 (No. 1241).

dışında kalmıştır. Diğerlerinin aksine, zayıflık belirtisi göstermeden, hüküm ve idare görevini üstlenmiştir. Daha da önemlisi, bu zorlu dönemde bile savaşçı ruhunu korumuş ve atına binerek: "Şayet beni tutar ve men ederlerse, onlarla savaşırım." diyerek kararlılığını ortaya koymuştur. Hz. Ebû Bekir'in cesur duruşu, sahâbîler arasında muhteşem bir ümit ve güç kaynağı olmuştu.[172] Hadisten anlaşılacağı üzere Hz. Ebû Bekir'in ilmi, Hz. Ömer'den de ondan aşağı mertebede bulunanlardan da daha fazla bulunmaktaydı. Aynı şekilde böyle büyük bir hadise karşısındaki sebatı dolayısıyla da onlardan üstündür.[173]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatı büyük bir musibet ve imtihandı. Onun vefatı esnasında ve ondan sonraki dönemlerde Hz. Ebû Bekir'in şahsiyetinin büyüklüğünü görebilmekteyiz. O, sergilediği tavrıyla ümmet için eşi bulunmayan bir önder olduğunu ortaya koymuştur. Kalbine doğan nur sayesinde ibadet, peygamberlik ve ölüm gerçeğini çok iyi anladığı için böyle zor bir durumda bile hikmetli bir şekilde davranmış, tevhit inancını bir cümlede özetleyerek insanların yatışmasına sebep olmuştur. Böylece tevhit inancı kalplerinde hâlâ canlı olan müslümanlar ise bu hikmetli sözü duyar duymaz kendilerine gelmiş ve bir anlık içine düştükleri karmaşadan kurtulabilmişlerdir.[174]

ez-Zührî demiştir ki: Bana Ebû Seleme, Abdullah b. Abbas'tan şöyle tahdîs etti: "Hz. Ebû Bekir Resûlullah'ın yanından dışarıya çıktı. Hz. Ömer ise insanlara: 'Resûlullah ölmedi!' demekteydi. Hz. Ebû Bekir: 'Yâ Ömer, otur!' dedi ancak Hz. Ömer oturmadı. Hz. Ebû Bekir hemen minbere yöneldi ve insanlar Hz. Ömer'i bırakarak Hz. Ebû Bekir'i dinlemeye başladılar. Hz. Ebû Bekir, Allah'a hamd ve senadan sonra 'Amma ba'du' diyerek şunları söyledi: 'Sizden her kim Muhammed'e tapmakta ise, iyi bilsin ki Muhammed ölmüştür. Her kim de Allah'a tapıyorsa iyi bilsin ki, Allah hiç ölmeyecek olan diridir.' Yüce Allah (c.c.): *'Muhammed ancak bir resûldür. Ondan evvel nice resûller gelip geçmiştir. Şimdi o ölür yahut öldürülürse ökçelerinizin üstünde geriye mi döneceksiniz? Kim iki ökçesi üzerinde geriye dönerse, elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar vermiş olmaz. Allah şükür ve sebat edenlere mükâfat verecektir.'* (Âli İmrân 3/144) buyurmuştur." İbn Abbas dedi ki: "Vallâhi sahâbîleri o derece şaşkınlık kaplamıştı ki, Hz. Ebû Bekir okuyana kadar, Allah'ın bu âyeti indirdiğini sanki bilmiyorlardı da bütün cemaat bunu Hz. Ebû Bekir'den öğrenmişlerdi! Artık işittiğim her bir insan muhakkak bu âyeti okumaya başlamıştı." ez-Zührî yine geçen senetle dedi ki: Bana Saîd b. Müseyyeb haber verdi ki, Hz. Ömer o günkü

[172] Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 280.
[173] İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, 2006, 7/357.
[174] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 144-145.

hâlini şöyle anlatmıştır: "Vallâhi Hz. Ebû Bekir o âyeti okuyuncaya kadar, Hz. Peygamber'in ölümü hakkında kanaatim yoktu! Onun okuduğunu işitince dehşet içinde kaldım ve ayaklarım beni tutmaz olmuştu. Nihayet Hz. Ebû Bekir'in o âyeti okuduğunu işitince artık Resûlullah'ın öldüğüne kanaat getirip, bulunduğum yere çöktüm."[175]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra müslümanlar boşluğa düşmüş, sahâbîler arasında ortaya çıkan duygusal kriz ile Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in öldüğüne inanmayı reddetmesi ve topluluğu karışıklığa sürüklemesi, Hz. Osman'ın konuşamayacak hale gelmesi, Hz. Ali'nin bir köşede donup kalarak evinden çıkamaması gibi durumlar, İslâm toplumunda liderlik konusunda yaşanan karmaşayı ortaya koymaktadır.[176] Hz. Ebû Bekir onlar gibi davranmamış, imanının kendisine vermiş olduğu gücü izhar etmiştir. Bunun nedeni ise diğer insanlardan ayrı olarak, Allah'ın onu imamlık ve önderliğe ehil yapmış olmasındandır. İmam ayık olmalıdır, sarhoş olamaz! Öyleyse bu güç (serinkanlılık) Hz. Ebû Bekir'in, Allah tarafından Hz. Peygamber'in yerine halife yapıldığının delilidir ve onun nebiliğini göstermek üzere Hz. Peygamber için mucize delili mesabesindedir.[177]

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatının ardından yaşanan zorlu süreçte sergilediği olgunluk, liderlik vasıfları ve Kur'ân'a bağlılığıyla İslâm ümmetinin başına geçmek için en uygun kişi olduğunu ispatlamıştır. Sahâbîlerin çoğu Hz. Peygamber'in vefatıyla derin bir sarsıntı yaşarken ve ümitsizlik içindeyken Hz. Ebû Bekir, Kur'ân âyetlerine dayanarak dirayetli bir duruş sergilemiştir. Özellikle, *"Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah'a asla bir zarar vermiş olmayacaktır.."*,[178] ve *"Elbette sen öleceksin, onlar da ölecek."*[179] âyetlerini hatırlatarak sahâbîleri iman esaslarına sıkı sıkıya bağlı kalmaya davet etmiştir. Bu durum, Hz. Ebû Bekir'in sadece bir lider değil, ümmetin imanını güçlendiren bir rehber olduğunu da göstermektedir.[180]

Süleyman b. Bilâl, Urve'den; o da Zübeyr'den; o da Hz. Âişe'den (r.anhâ) tahdîs etmiştir: "Allah Resûlü (s.a.v.) vefat ettiğinde Hz. Ebû Bekir, Sunh adlı yerde idi. Râvi İsmail'in belirttiğine göre burası 'Âliye mevkii'dir. Hz. Ömer ayağa kalkarak, 'Muhammed

[175] Buhârî, "Meġāzî", 85 (No. 4452-4454); İbn Mâce, "Cenâiz", 65 (No. 1627).
[176] Gazzâlî, *İḥyâ*, 4/711.
[177] Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Litera, 2008), 10/370.
[178] Âl-i İmrân 3/144.
[179] ez-Zümer 39/30.
[180] Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde*, 1/31; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevḥîd*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 397.

vallâhi ölmedi!' diye haykırdı. Hz. Ömer bu durumdan oldukça etkilenmiş ve bu sözlerini tekrarlamıştır: 'Vallâhi kalbime şu sözlerden başkası düşmüyor: Resûlullah vefat etmedi ve Allah şüphesiz dünyada onu diriltecek de (Muhammed öldü diyenlerin) el ve ayaklarını kesecek!' dedi. Bu sırada Hz. Ebû Bekir içeri girdi. Resûlullah'ın yüzündeki örtüyü kaldırdı, onu öperek: 'Anam-babam sana feda olsun! Sen diriyken de ölüyken de tertemizsin. Nefsimin elinde olduğu Allah'a andolsun ki, Allah sana asla iki ölüm tattırmayacaktır.' dedi. Sonra odadan dışarıya çıkarak: 'Yavaş ol; acele etme ey Resûlullah'ın vefat etmediğine yemin eden kişi!' diyerek Hz. Ömer'e seslendi. Hz. Ebû Bekir'in bu sözleri üzerine Hz. Ömer yerine oturdu ve Hz. Ebû Bekir Allah'a hamdederek şöyle konuştu: 'Kim Muhammed'e tapmakta ise, o ölmüştür. Kim Allah'a tapıyorsa, bilsin ki o diridir, ölmez.' Yüce Allah ona: *'Şüphesiz sen de öleceksin onlar da!'* (ez-Zümer 39/30) buyurdu. Yine Allah: *'Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah'a asla bir zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri ödüllendirecektir.'* buyurdu." (Âl-i İmrân 2/144) Râvi devamla: "Bu konuşmadan sonra herkes sessiz olarak ağlamaya başladı. O sırada Ensar, Sa'd b. Ubâde'nin etrafında Sakīfetü Benî Sâide'de toplanmışlar ve: 'Muhacir ve Ensar'dan bir yönetici olsun.' demektelermiş. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde haber alır almaz oraya vardılar. Hz. Ömer, Ensar'ı kendi görüşüne çekmek için bir konuşma yapmaya hazırlanırken Hz. Ebû Bekir onu durdurdu. Hz. Ömer: 'Aslında ben sadece kendi hoşuma giden ve Hz. Ebû Bekir'in ulaşamayacağı bir konuşma yapmak istedim.' demiştir. Hz. Ebû Bekir insanların sözü en güzel söyleyeni olarak konuştu: 'Kureyş emirlerdir, siz vezirlerdensiniz.' dedi. Habbâb b. Münzir: 'Sizden de bizden de bir emir bulunsun.' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Hayır! Biz emirleriz, siz ise vezirlersiniz. Arapların en şereflisi ven en arı olanı Kureyşlilerdir. Bu nedenle Ömer'e veya Ebû Ubeyde'ye biat verin.' dedi. Hz. Ömer: 'Hayır, biatımız sanadır! Bizlerin efendisi, en iyimiz ve Resûlullah'ın en sevdiği kişisin.' dedi. Ardından Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in elini tutarak biat etti ve diğer insanlar da onun ardından biat etmeye başladılar. Bu arada Ensar'dan bir kişi: 'Siz Sa'd'ı öldürüyordunuz!' deyince Hz. Ömer: 'Allah onu öldürsün!' dedi." [181]

İslâm'ın ilk dönemlerinden beri "imâmet" konusu yahut İslâm toplumunu Hz. Peygamber'e niyâbeten yönetecek siyasi bir liderin seçilip görevlendirilmesi, fırkalar arasında önemli bir ihtilaf konusu olagelmiştir. Şîa fırkalarına göre imamın, ümmetin

[181] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 5 (No. 3667-3668).

seçimiyle değil nasla iş başına getirilmesi gerektiği görüşüne karşı diğer İslâm fırkaları, imâmet yahut hilâfetin müslümanları idare etme konusu olduğunu, bu sebeple ümmetin başlangıçtan beri imamı kendi arasından seçtiğini belirterek, imâmetin dini değil dünyevi bir husus olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer bir deyişle, Şîa'ya göre imâmet, ilahi bir görev olup ümmetin iradesi dışında gerçekleşirken; diğer fırkalar imamın seçimi konusunda ümmetin iradesinin ön planda olduğunu vurgulamışlardır. Bu son düşünceye göre, bir düzen içinde yaşaması gereken müslümanlar, kendilerini idare edecek siyasi lider, imam yahut halifeyi kendileri seçip belirlemelidirler. Bu bakımdan imam yahut halifenin seçimi naslara değil, ümmetin ihtiyaç ve maslahatına dayandırılmaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in vefatını takip eden saatler içinde ashâbın ilk meşgul olduğu konu, halife seçmek ve toplumdaki düzeni kesintisiz korumak olmuştur.[182] Sahâbe, karşılaştıkları bu meseleyi, Kur'ân-ı Kerîm'deki ilahi hükümlerden hareketle çözüme ulaştırmışlardır: *"...İş hakkında onlara danış..."*[183], *"...İşleri de aralarındaki danışma ile yürür..."*[184] Râşid halifelerin seçim süreçlerinde günün koşullarına uygun olarak meşveret ilkesine titizlikle riayet edilmiş, Kur'ân'ın müslümanları meşverete teşvik etmesine paralel olarak, halife adaylarının belirlenmesinde halkın genel kanaati dikkate alınmıştır. Meşveret ilkesi her halifenin seçiminde farklı uygulanmış olmakla birlikte, bu ilkenin yerine getirilmiş olması yönetici belirleme yönteminin en önemli özelliklerinden biridir.[185]

İslâm tarihinde Hilâfet Kurumunun şekillenmesinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen bu rivayet, Hz. Ebû Bekir'in halife seçilme sürecini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Hadis Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine delâlet eden pek çok yönüyle dikkat çekmektedir. Taşıdığı mesaj ve yüklendiği görev açısından bakıldığında Benî Sâide olayı, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonraki kitleleşmelerin, farklı bakışların ve aykırı tavır alışların odak noktasını oluşturması nedeniyle İslâm tarihinin en önemli hadiseleri arasında görülmekte ve İslâm tarihinin önemli bir kesitini gözler önüne sermektedir.[186]

Sakîfetü Benî Sâide hadisesinde, Hz. Ömer'in Muhacir ve Ensar'ın huzurunda Hz. Ebû Bekir için sarf ettiği övgü dolu sözleri, sahâbîlerin lider seçimindeki belirleyici faktörlerinden biri olmuş, özellikle, "Sen en hayırlımız ve Resûlullah'a en sevilenimizsin."

[182] Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Ensar, 2014), 444; Turan, *Hilafet (Erken İslâm Tarihinden Osmanlı'nın Son Yüzyılına)*, 18.
[183] Âl-i İmrân 3/159.
[184] eş-Şûrâ 42/38.
[185] Adem Apak vd., *İslam Tarihi ve Medeniyeti Râşid Halifeler Dönemi* (İstanbul: Siyer, 2018), 2/50.
[186] Abdullah Ünalan, *İmamet Teorisinin Hadis Referansları (Ehl-i Sünnet ve Şia Örneği)* (Ankara: Elips, 2006), 55.

ifadesi, Hz. Ebû Bekir'in sahâbe nezdindeki saygınlığını ve liderlik vasıflarını net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu açık beyan karşısında, hazır bulunan hiçbir sahâbî itirazda bulunmamış veya alternatif bir aday önermemiştir. Bilakis hem Muhacirler hem de Ensar, Hz. Ebû Bekir'in hilâfete en layık kişi olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu durum, sahâbenin Hz. Ebû Bekir'in fazileti ve halife olarak atanması gerektiği hususunda icmâ ettiği anlamına gelir. Diğer bir deyişle sahâbe, Hz. Ebû Bekir'in liderlik vasıfları ve İslâm ümmetine hizmet etme konusundaki kararlılığına güvenerek ona biat etmişlerdir.[187] Sanki gökyüzünden bir ses duyulmuşçasına Ensar'dan bir grup Hz. Ebû Bekir'e biat ederek ona bağlılıklarını sunmuş, bu anlamlı biat ile birlikte sahâbe arasında daha önce yaşanan anlaşmazlıklar tamamen ortadan kalkmıştır. Bu ilk ve özel biat, İslâm tarihinde "Bey'at-ı Hassa" olarak anılmış, buna karşılık daha geniş katılımlı bir biat olan "Bey'at-ı Amme" ise ertesi gün mescitte gerçekleştirilmiştir.[188] Benî Sâide Sofasında gerçekleşen müzakerelerde Ensar'ın Hz. Ebû Bekir'e biat etme kararı, onun halifeliğine dair güçlü bir delil teşkil etmektedir.[189] Bu biat gözü kapalı bir itaat değil, aksine hem yönetenin hem de yönetilenlerin sorumluluklarını içeren bir antlaşma niteliğindeydi. Hz. Ebû Bekir'in konuşmasında: "Doğru yolda olduğum sürece bana yardım edin. Yanlışlarımda ise doğru yolu gösterin." şeklindeki ifadesi, bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır.[190] İbn Sad Hasan'a isnâden Hz. Ali (r.a.) şöyle buyurmuştur: Resûlullah vefat edince ne yapacağımıza baktık. Önceden Resûlullah Ebû Bekir'i namazda önümüze geçirmişti. Resûlullah dinimiz için Ebû Bekir'den razı olmuştu. Biz de dünyamız konusunda onu öne aldık.[191] Söz konusu bu rivayete dayanarak Hz. Ebû Bekir'e, Allah Resûlü'nün Halifesi ismini verenin Hz. Ali olduğunu belirtmekte yarar görmekteyiz.[192]

Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiğinde Medine Site Devleti'nin yönetimi konusunda sahâbîler arasında böyle bir tartışmanın yapılmış olması, İslâm'da Kur'ân veya Hz. Peygamber tarafından belirlenen bir yönetim biçiminin yahut erk kullanımının bulunmadığını göstermektedir. Arap toplumunun oturmuş bir siyasi kültürünün olmaması da bu tartışmalarda tetikleyici rol oynamıştır. Bu toplumda, bireyin yahut kamunun hayatını

[187] Muhammed b. Abdurrahman el-Kâsım, *Ebû Bekir es-Sıddîk Efzalü's-sahâbe* (b.y.: y.y., ts.), 111/112.
[188] Havvâ, *el-Esâs fi's-sünne*, 5/326.
[189] Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Arabî, *el-ʿAvâşım mine'l-ḳavâşım*, thk. Muhibbüddin el-Hatîb (Suudi Arabistan: Vizaretü'ş-Şuuni'l-İslamiyye ve'l-Evkaf ve'd-Da've ve'l-İrşad, 1419-1998), 45.
[190] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 6/602.
[191] Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/558; Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/766; Nâsır b. Ali, *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, 2/546; Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, 1/283; Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 165.
[192] Selim Özarslan, *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013), 90.

düzenleyen yazılı bir yasa fikri bulunmamaktaydı. Kur'ân'da Arap toplumunun ümmî (yazılı bir yasaya dayanmayan toplum) olarak anılması da bunu göstermektedir.[193]

Allah (c.c.), hakkı ispat için iki âdil şahit veya hasmın teslim olmasını şart koşmuştur. Bu ikisi de Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk için hâsıl olmuştur. Hz. Ali'nin teslimine gelince; Hz. Ebû Bekir'in halifeliğini tartışmaması onun teslim olduğunu göstermektedir. İkincisi de onun hilâfetine 80.000 adaletli kişinin şahit olmasıdır. Hz. Peygamber vefat edince ailesinden ve ashâbından 120.000 kişiyi bırakmıştı. 80.000 kişi orada hazır bulunarak, diğer 40.000 kişi ise daha sonra ayrı beldelerde Hz. Ebû Bekir'e biat etmişlerdir.[194] Her ne kadar Râfizîler Hz. Ali'nin, Râvendiler de Hz. Abbas'ın imâmetine delil olduğunu iddia etseler de; Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın Hz. Ebû Bekir'e biat etmeleri, onun imâmetine ikrardır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra halifeliğe kimin geçeceği konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşler başlıca üç ana başlık altında toplanabilir: Birinci görüş: Hz. Ebû Bekir'in halifeliğidir ki bu görüşe göre, Hz. Peygamber halife olarak Hz. Ebû Bekir'i göstermiştir. Bu iddia, ümmetin icmâ ettiği yani ortak bir görüşe vardığı ve bu duruma şahit olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle müslümanların büyük bir çoğunluğu, Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra Hz. Ebû Bekir'e biat etmiş ve onu halife olarak kabul etmişlerdir. İkinci ve üçüncü görüşler Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın halifeliğidir. Bununla birlikte, bazı görüşlere göre halifeliğe hak kazanan kişi Hz. Ali veya Hz. Abbas'tır. Bu görüşleri savunanlar, farklı deliller sunmaktadırlar. Ancak ümmetin genel kabulü, Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın da Hz. Ebû Bekir'e biat etmiş olmaları gerçeği, bu görüşlerin kabulünü zorlaştırmaktadır.[195]

Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) nakledildiğine göre: Ensar: "Sizden ve bizden bir yönetici olsun." dediklerinde Zeyd b. Sabit kalktı ve şöyle dedi: "Resûlullah Muhacirlerdendi, halife de Muhacirlerden olsun ve Resûlullah'a yardım ettiğimiz gibi ona da yardım edelim." Sonra Hz. Ebû Bekir kalktı şöyle dedi: "Ey Ensar topluluğu! Allah size hayırla karşılık versin ve sözlerinizi sabit kılsın. Eğer bunun dışında bir şey yaparsanız sizinle musafaha yapmayız." Ondan sonra Zeyd b. Sabit kalkarak Hz. Ebû Bekir'in elini tuttu ve: "Bu halifenizdir, biat edin" dedi. Hz. Ebû Bekir minbere oturdu, topluluğa bakıp Hz. Ali'yi aralarında göremeyince onu sordu ve Ensar'dan bir topluluk Hz. Ali'yi getirdiler.

---

[193] Ramazan Altıntaş vd., *Kelam* (Ankara: Grafiker, 2012), 468.
[194] Muḥammed b. Esʿad eṣ-Ṣadîḳî ed-Devvânî, *el-Ḥucecu'l-Bâhira fî İfḥâmi'ṭ-Ṭâife el-Kâfirati'l-Fâcira*, thk. Abdullah Hac Ali Münib (b.y.: Mektebetü'l-İmam el-Buhari, 1420/1999), 1/86-87.
[195] Eşʿarî, *el-İbâne*, 1/256.

Hz. Ebû Bekir Hz. Aliye: "Ey Resûlullah'ın amcaoğlu ve damadı! Sen müslümanların asi olmasını mı istiyorsun?" dediğinde Hz. Ali: "Ey Resûlullah'ın Halifesi! Beni kınama." dedi ve biat etti. Sonra Zübeyr b. Avvam'ı göremeyince onu sordu ve onu da getirdiler. Ona da aynı soruyu sorunca o da aynı cevabı verdi ve biat etti.[196]

Ensar'ın iki taraftan bir emir isteğinin tatbiki pek mümkün gözükmemektedir. Düşünce ve maslahat açısından meseleye bakıldığında, dünyada aynı zaman diliminde iki imamın olması caiz olsaydı, bu durumda dünyada üç, dört ve daha fazla imamın olması da câiz olurdu. Eğer birisi bundan alıkoyarsa, akli bir delil olmaksızın hüküm sahibi olur ve bir delil bulunmaksızın iddia sahibi olur. Bu bâtıl olup hiçbir kimsenin kayıtsız kalamayacağı bir durumdur. Buna cevaz verildiği takdirde, her iş için bir imamın olması ya da her şehirde yahut her köyde bir imamın olmasına varıncaya kadar iş uzayacak ve böylece herkes kendi mekânının imamı ve halifesi olacaktır. Bu ise mutlak anlamda yanlıştır, din ve dünya işlerinin bozulmasıdır. Böylece Ensar'ın görüşünün anlık bir hata olduğu hususu doğrudur ve bu görüşten hakka dönmüşlerdir. Yüce Allah da onları bu yanlış görüşte ısrar etmekten korumuştur.[197]

Bir grubun gönül hoşluğu bir grubun isteksiz tavrıyla, halifelik Hz. Ebû Bekir adına gerçekleşmiştir. Belirli bir grubun isteksizliği ise Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinde bir eksiklik değildir, çünkü bu ilahi makâmda da böyledir. Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"Göklerde ve yerde yaşayan her şey, hatta gölgeleri bile, isteği olsun ya da olmasın, Allah'a boyun eğer."*[198] Her şeyin sahibi olan Allah'a isteksizce secde edilmekte ise, yaratıkları içindeki vekilleri ve halifelerinin -ki onlar Resûllerdir- durumu nasıl olabilir? Ya da Hz. Ebû Bekir ve benzerlerinin durumu nasıl olabilir? Binaenaleyh istekli veya istemeden itaat eden gönülsüz bulunacaktır. Gönülsüzlüğün nedeni din sahibi ise sahip olduğu bir kuşku veya din sahibi değil ise nefsinin arzusudur. Sahâbeden Hz. Ebû Bekir'in imamlığını isteksizce kabul edenler ise, nefsânî arzuyla hareket etmemişlerdir. Hepsi hakkındaki hüsn-ü zan ile onları böyle bir davranıştan tenzih ederiz. Fakat bu davranış kendilerindeki bir kuşkudan kaynaklanmıştı. Bir kısmı Allah'ın bilgisindeki duruma göre değil, kendi kuşkusu ve görüşüne göre halifeliğe Hz. Ebû Bekir'den daha layık olduğunu düşünmüştür. Allah ise yeryüzünde Hz. Ebû Bekir'i halife yapacağını takdir etmiştir. Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Hasan da böyledir. Fakat Hz. Ebû Bekir'den önce kimse gelmemiştir ve Hz. Ebû

[196] Beyhaḳî, *el-İʿtiḳâd ve'l-Hidâye*, 1/349.
[197] İbn Hazm, *el-Faṣl*, 4/73.
[198] er-Ra'd 13/15.

Bekir, kendisinden önce gelenin (peygamber) halifesi olarak vefat etmiştir. Öyleyse Allah'ın bilgisinde, onun halife olarak belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle Hz. Ebû Bekir âhirete ilk irtihal eden olması itibarıyla, zaman bakımından onların ilkidir. Halifelikteki bu sıralama, onların ömürlerindeki sıralamadan ibarettir. Dolayısıyla hepsi bu yüce mertebeyi üstlenebilsin diye, ömrü daha uzun olan kimsenin halifelikte daha sonra gelmesi gerekmekteydi.[199]

Sahâbe Hz. Peygamber'e insanların en fazla itaat edenleriydi ve herhangi bir hilâfet üzerinde elbette icmâ etmezlerdi. Ayrıca onların herhangi birinin hilâfeti üzerinde icmâ etmeleri de düşünülemez. Zira Allah bu ümmeti hayırlı olmakla nitelemiştir ve sahâbe bütün ümmetin en hayırlısıdır. Onların Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emri hilafına icmâ etmeleri düşünülemez, zira bu mâsiyet olur.[200] *Allah, içinizden iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapan kimselere vaat etti ki, kendilerinden öncekilere verdiği gibi onlara da yeryüzünde hâkimiyet verecek, onlar için hoşnutluğuna vesile kıldığı dinlerinin yerleşip yayılmasını sağlayacak…*[201] âyetindeki vaat, Hz. Peygamber'den sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Çünkü istihlâf, başkasından sonra gelmekle gerçekleşmektedir. Hz. Peygamber'den sonra peygamber gelmeyeceği için, burada anlatılmak istenen imâmet yoluyla istihlâftır. Dolayısıyla bu âyette, Hz. Peygamber'den sonra ona halife olana -Hulefâ-yi Râşidîn- işaret edilmiştir. Bu bağlamda âyette kastedilen vaat ve mucize, Hz. Peygamber'den sonra halife olan ilk dört halifeye mahsus olmayıp, iman ve salih ameli birleştirdiklerinde sonradan gelecek tüm mü'minlere yönelik olmaktadır.[202]

Halifenin Kureyşli olması ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) farklı tarikleri bulunan: "Bu liderlik (hilâfet) görevi, dinin esaslarına bağlı kaldıkları sürece Kureyş kabilesinde olacaktır. Bu konuda onlara karşı çıkanlar ise Allah tarafından cezalandırılacaktır."[203] hadisine dayanır ve ümmetin ihtilaf ettiği konulardan biridir. Hasan Gümüşoğlunun aktardığına göre İmam Mâturîdî (öl. 333/944) halifenin Kureyş'ten olmasının hikmetini şöyle açıklamaktadır: "İmâmet sadece dini bir görev değil, aynı zamanda toplumun yönetilmesiyle de ilgilidir. Bu nedenle hem dindar hem de güçlü bir lider gerekmektedir. Kur'ân'ın Arapça olması ve Kureyş kabilesinin bu dili konuşması sebebiyle, Kureyş'in hem dini konularda bilgi sahibi hem de toplum üzerinde etkili olma potansiyeli daha yüksek görülmüştür. Muhakkak ki

[199] İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*, 10/370-371.
[200] Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 263.
[201] Nûr 24/55.
[202] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 22.
[203] Buhârî, "Menâkıb", 3 (No. 3500); Kirmânî, *Kitâbu's-Sünne*, 157.

güçlü bir lider, insanları iyiye yöneltmede ve kötülükten alıkoymada daha etkili olmaktadır. Bu nedenle Hz. Peygamber hilâfeti Kureyş'ten birine vererek bu prensibi benimsemiştir."[204] Mâtürîdî'ye göre hilâfetin Kureyş'e tahsis edilmesinin temel nedeni, Kureyş'in hem dini hem de siyasi liderlik için gerekli olan özelliklere sahip, yani hem takva sahibi hem de güç ve kudret sahibi olmasıdır. Bu Kur'ân-ı Kerîm'deki şu âyetin bir ifadesidir: *"Muhakkak ki Allah, emanetleri mutlaka ehil olana vermenizi ve hüküm verdiğinizde âdil olmanızı emreder..."*[205] İmam Mâtürîdî, halifelik sisteminde hem âhiret hem de dünya menfaatlerinin gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Halifenin, insanlara en iyi şekilde davranan, hem Allah'ın hem de insanların haklarına saygı duyan bir kişi olması gerektiğini belirtmektedir. Eleştirilerden yılmayan, güzel ahlaklı ve siyasi becerilere sahip bir lider olmanın önemini vurgulamaktadır. Mâtürîdî, halifenin insanları İslâm'a davet ederken aynı zamanda düşmanlara karşı da hazır olması gerektiğini savunmaktadır. Mâtürîdî'nin ifadelerinden anlaşılmaktadır ki halifelik görevi hem maddi hem de mânevî yönden yetkin bir kişiye verilmelidir. Bu kişi hem işin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip olmalı hem de bu görevi yerine getirebilecek güç ve otoriteye sahip olmalıdır. Kureyşlilerin tüm bu özelliklere diğer kabilelerden daha fazla sahip olması, halifeliğin Kureyş'e verilmesinin temel nedenidir.[206] Yine Gümüşoğlunun aktardığına göre İbn Haldûn, müslümanların yönetimde başarılı olabilmeleri için, o toplumun "asabiyet" dediğimiz güçlü bir grup bilincine sahip olmasının önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, diğer toplumlara göre üstünlük sağlanarak siyasi yönetim, daha sağlam temeller üzerine inşa edilir ve daha iyi yönetilir. Bilâhare İbn Haldûn şu neticeye varır: "Kureyşli olmak, asabiyet (güçlü bir aidiyet duygusu ve dayanışma) sahibi olmak anlamına gelir. Bu nedenle biz, müslümanlara liderlik edecek kişinin, geçmişte diğer milletlere üstün gelmiş güçlü bir topluluktan gelmesini ve müslümanları koruyabilecek niteliklere sahip olmasını şart koştuk. Bu itibarla en güçlü aidiyet duygusuna sahip olan kişi müslümanların yöneticisi olmalıdır. Çünkü İslâm Devleti tüm insanlığa hitap ederken, Arap asabiyeti geçicidir. Hilâfetin amacı, insanların işlerini en iyi şekilde yönetmektir ve bu görevi ancak güçlü bir kişi başarabilir.[207] Halifelikteki Allah'ın sırrını ve hikmetini göz önünde bulundurursanız, meselenin bu sınırların dışına taşmadığını görürsünüz. Zira her türlü kusurdan münezzeh olan Allah (c.c.), sırf kulları ile ilgili işleri görsünler diye, halifeyi

[204] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 186.
[205] en-Nisâ 4/58.
[206] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 186-187.
[207] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 189.

kendine nâib kılmıştır."[208] İbn Haldûn, İmam Mâtürîdî'nin Kureyşli olmanın önemine dair görüşlerini daha geniş bir çerçevede ele alarak, halifeliğin asıl gerekçesinin asabiyet yani siyasi yönetime uygun bir güce sahip olma olduğunu belirtmiştir. Bu görüşüyle, halifeliğin yalnızca Kureyşlilere mahsus olmadığını, bu güce sahip herhangi bir müslümanın halife olabileceğini ifade etmiştir. Böylece İbn Haldûn hem Arapların dışındaki müslümanlara hem de Kureyşli olmayan Araplara halifelik yolunu açmıştır. Nitekim hilâfetin özünü ve işlevini göz önünde bulundurduğumuzda, İmam Mâtürîdî ve İbn Haldûn'un bu görüşlerinin oldukça isabetli olduğu görülmektedir.[209]

Halife seçimi esnasında Hâşimoğulları Hz. Peygamber'in teçhiz ve tekfin işleri ile ilgilenmekte, Ümeyyeoğulları ise yeni müslüman oldukları için bu konuda söz sahibi olmadıklarını düşünmekteydiler. Hz. Ebû Bekir'in hilâfet makâmına gelişi ile ilgili tartışmalardan çıkarılabilecek en önemli sonuçlardan birisi, bu meselenin daha çok Arap geleneği doğrultusunda ve kabileler arası denge politikası gözetilerek çözümlenmiş olmasıdır.[210] Hz. Ebû Bekir'in halife seçilme sürecinde yaşanan tartışmalarda, Kureyş kabilesinin geçmişteki liderlik deneyimi ve siyasi ağırlığı önemli bir etken olmuştur. Sahâbîler İslâm ümmetinin işlerinin, Kureyş'in bu tecrübesi ve Hz. Ebû Bekir'in şahsında temsil ettiği faziletler sayesinde en iyi şekilde yönetileceğine inanmışlardır. Hz. Ebû Ubeyde'nin (r.a.): "Ey Ensar topluluğu, sizler İslâm'a ilk yardım edenlersiniz, bunun için ilk değiştirenler de siz olmayınız!" ve Ensardan Hz. Beşîr b. Sa'd'ın (r.a.): "Biliyorsunuz ki Muhammed Kureyş'tendir ve onun kavminden olanlar ona daha yakındır. Allah'a yemin ederim ki bu işte onlara karşı geldiğimi Allah görmeyecektir! Allah'tan korkunuz ve onlarla bu konuda anlaşmazlığa düşmeyiniz!" şeklindeki sözleri, bu ittifakın kurulmasında başrol oynamıştır.[211]

Emevî ve erken Abbasi dönemlerinde Kureyş'in halifeliğe en uygun kabile olduğu genel kabul görmüş ve iktidara gelen diğer topluluklar, bu geleneksel anlayış yüzünden halifelik iddiasında bulunmaktan çekinmişlerdir.[212] İmam Şâfiî de hilâfetin gerekli bir kurum olduğunun üzerinde durarak, halifenin kesinlikle Kureyş'ten olması gerektiğini savunmuştur.[213] Said Hatiboğlu'nun aktardığına göre İmam Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855)

[208] Hüseyin Yılmaz, *İttihad-ı İslâm ve Hilâfet* (İstanbul: Timaş, 1991), 40.
[209] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 189.
[210] Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş* (İstanbul: Dem Yayınları, 2008), 48.
[211] İlyas Akyüzoğlu, *Hz. Muhammed ve Dört Halife Döneminde İktidarın Meşruiyet Kaynakları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 93.
[212] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 186-189.
[213] Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1410-1989), 1/198.

ise, hilâfet konusunda sahâbî ve tabiilerin ekseri görüşlerine göre tavır belirlemiştir. Buna göre halife, kendisinden sonra istediği birini aday gösterebilir. Çünkü râşit halifelerin göreve getirilişinde biat, geçerli bir yöntem olmuştur. Diğer taraftan sünnete uyarak halifenin Kureyş'ten olması gerektiğini ileri sürmüştür.[214] Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî, Fâtımî Halifesine karşı Abbasi Halifesi el-Müstazhir Billâh'ı (öl. 512/1118) meşrû halife olarak müdafaa etmek üzere yazdığı *Feḍâʾiḥu'l-Bâṭını*yye'sinde Hilâfette on şart olduğunu söylemekte ve çalışma ile elde edilemeyecek ilk altı şartın beşincisini Kureyş nesebi teşkil etmektedir (Ötekiler: Buluğ, akıl, hürriyet, erkek olmak ve göz-kulak sağlamlığıdır). Buna delil olarak, "İmamlar Kureyş'tendir." hadisi ile geçmiş asırların icmâsını ileri sürmektedir. Ona göre, imâmet ancak bu nesebe mensuptur ve zaten hiçbir asırda hiçbir gayr-ı Kureyşi adam imâmet talebine kalkışmamıştır.[215] Teftâzânî'ye göre de imamın Kureyş'ten olması şarttır. Gerçi bu konudaki haber vâhid haberdir. Ancak Hz. Ebû Bekir bu hadisi Ensar'a karşı delil olmak üzere ileri sürünce, kimse bunu inkâr etmemiştir. Onun için de bu konuda bir icmâ ve ittifak hâsıl olmuştur. Bu ittifaka, Hâricîlerle Mu'tezilîler'in bir kısmından başkası muhalefet etmemiştir.[216] Sadrü'l-İslâm Pezdevî de (öl. 493/1100) siyasi liderin Kureyş kabilesinden olmasını gerekli görmüşse de Hâşimî olmasını şart koşmamıştır. Bununla da Şîa'nın imâmeti Hâşimoğullarına özellikle de Hz. Ali ve evladına özgü kılmalarını iptal etmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Şîa'nın bu iddiasının yanlış olduğu Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin siyasi otoritelerinin sahih olduğunun sübûtu ile bilinmektedir.[217]

İmam ve halifenin Kureyş'ten olması konusunda sahâbenin ısrar etmesi, o zaman Arapların Kureyş'ten olmayan birinin siyasi lideri tanımaması ve bundan da anarşinin doğması endişesinden kaynaklanmaktaydı. Diğer kabileler üzerinde güçlü bir nüfuza sahip bulunan Kureyş kabilesinden seçilecek bir halifenin siyasi otoriteyi kurması ve disiplin sağlaması ihtimali çok kuvvetliydi. Esasen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kureyş'ten seçilmesinin sebeplerinden biri ve belki de en önemlisi bu idi. Kureyş müslümanlığa cephe aldığı sürece İslâmiyet'in pek yavaş yayılması, Mekke'nin Fethinden sonra da Kureyş'in İslâm'a girmesini takip eden iki yıl içinde Arabistan'daki tüm Arapların İslâm'a fevç fevç girmeleri bu durumun ne kadar önemli olduğunu göstermeye kâfi gelmektedir. Kureyş câhiliyette Kâ'be-i Muazzama'nın muhafızlığını yapmak, Mekke ve Arap kabilelerinin

[214] Hatiboğlu, "İslâm'da İlk Siyâsî Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşliliği", 173.
[215] Hatiboğlu, "İslâm'da İlk Siyâsî Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşliliği", 179.
[216] Teftâzânî, *Şerḥu'l-ʿAḳāʾid*, 262; Yılmaz, *İttihad-ı İslâm ve Hilâfet*, 37.
[217] Özarslan, *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri*, 83.

rehberi olmak ve İsmail Aleyhisselamın evlâdı bulunmak gibi birtakım meziyetlerin kendilerine kazandırmış olduğu rûhânî mevki dolayısıyla bütün Arap kavimlerinin hürmetine mazhar oldukları gibi, İslâm Âlemi'nin de aynı sûretle itaat ve merbutiyetlerini kazanmışlardı. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Mekke'nin Fethi senesi Kureyş, İslâm dairesine dâhil olur olmaz, bütün Arap kabilelerinin İslâm'a girme hususunda birbirleriyle müsabaka edercesine gösterdikleri şiddetli arzu, Kureyş'in nüfuzunun tesiriyle vukua gelmiştir. Hal böyle iken Arap camiasının Kureyş'ten başkasına imtisal etmesi, onlardan başkasının hüküm ve nüfuzuna tabi olması imkânı yoktu. Bu tesir avam sınıfına münhasır değildi. Arap melikleri ve ümerası bile Kureyş kabilesi müslümanlığı kabul ettikten sonra Hz. Peygamber'in huzuruna heyetler göndermek sûretiyle veya mükâtebe yoluyla peyderpey müslüman olmaya başladılar.[218]

Onun için mesele, siyasi otoritenin tesis edilmesi ve sosyal hayata disiplin ve nizamın hâkim kılınmasıdır. O zaman bu hususu gerçekleştirecek siyasi otoritenin Kureyş'ten olması şarttı ve başka birisi bunu temin edemezdi. Fakat İslâmiyet öbür milletler arasında yayılınca Arap olmayan müslümanlar, değil Kureyş'in Arapların otoritesini dahi kabul etmemişlerdi. Sonraki Abbasi halifelerinin hiçbir yetkileri yoktu, sadece ismen halife idiler. Aslında devlet gücü bazen Türk soyundan gelen bazen de İran asıllı sultan ve emirlerin elinde idi.[219] Her bölgede, o bölgeye hükmeden ve güçlü bir otoritesi bulunan bir hâkim (derebeyi) ile iktifâ edilmesi mümkün değil miydi? Genel bir başkan tayin etmenin lüzumu ve zarureti nereden gelmekteydi? diye bir soru akıllara gelebilir. Ancak böyle bir durum hem din hem de dünya işlerini aksatacak çekişmelere ve kavgalara sebep olurdu. Nitekim zamanımızda da bu durumu müşahede etmekteyiz.[220]

Hz. Peygamber (s.a.v.), Cennetü'l-bakī mezarlığında Allah tarafından kendisine yapılan iki tekliften biri olan Allah'a kavuşmayı tercih ettikten sonra evine döndü ve hastalandı. Ertesi gün farklı kuyulardan getirilmiş sularla yıkandıktan sonra Mescid'e giderek son konuşmasını yaptı ki; bu konuşmada Hz. Ebû Bekir'in ilk halife seçilmesinin değerlendirilmesinde bizim için önemli ipuçları bulunmaktaydı. Kendisine ölümün yaklaştığını belirttikten sonra Ensar'ı överek onların İslâm davası için yaptıkları hizmetleri, fedakârlıkları dile getirmiş, Muhacirlere de şöyle seslenmiştir: "Ey Muhacirun! Ensar'ın iyiliklerine iyilikle mukabele edin, kötülüklerini de -görmezlikten gelerek- affedin!" Ensar

[218] Kadir Mısıroğlu, *Geçmişi ve Geleceği ile Hilafet* (İstanbul: Sebil, 2016), 119-120.
[219] Teftâzânî, *Şerḥu'l-ʿAḳāʾid*, 262.
[220] Teftâzânî, *Şerḥu'l-ʿAḳāʾid*, 260.

ve Muhacirun'a olan bu hitâplarında sanki -benden sonra hilâfet, yani siyasi liderlik Ensar'da değil, Muhacirun'da olacağı için- "Ey Ensar! Size yapılacak olan bu muameleden dolayı Cennette, Kevser Havuzu üzerinde buluşuncaya kadar sabredin!" demekteydi.[221]

Kitap ve sünnetle sabittir ki, Hz. Ebû Bekir'e biat etmeyi Allah emretmiştir. Ona biat edenler de zayıf insanlar değil eli kılıç tutan, hayatlarında her türlü zorluğu göğüsleyebileceklerini ispat etmiş savaş ehli olup bu konuda Allah'a itaat eden kişilerden oluşmaktaydı. Böylece anlaşılmaktadır ki Hz. Ebû Bekir'in peygamber halifeliği, Kitap ve kılıçla gerçekleşmiş bir olgu niteliği taşıyan, hakikat temeline dayalı hassas bir güç tarafından gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesini Ehl-i Sünnet şöyle yorumlamaktadır: "Ehl-i İslâm'ın icmâsıyla Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra halife, Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'tır. Çünkü sağlam, güvenilir usul ve kaynaklarda rivayet edilen ve tevâtür derecesine ulaşan sahih hadislerin delâletiyle peygamberlerden sonra bu ümmetin en hayırlısı Hz. Ebû Bekir'dir."[222]

5.1.2. İrtidat Hareketlerine Karşı Kararlılığı

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) naklettiğine göre: "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra, bazı Arap kabileleri İslâm'dan dönerek yeniden küfre saptı. Hz. Ebû Bekir'in bu kabilelere karşı savaş başlatma kararına karşı çıkan Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in: 'Kim Lâ ilâhe illallâh, Muhammedun Resûlullâh derse, onun malı ve canı emindir.' hadisini hatırlatarak; 'Bu durumda onlarla savaşmak doğru mu?' diye sordu. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e hitâben: 'Namaz kılarak dini vazifelerini yerine getiren, fakat zekât vermeyen kimselerle mücadele etmenin farz olduğunu -vallâhi ben- kesinlikle kabul ederim! Zira zekât, malın Allah'a ayrılan bir hakkıdır ve onlar, Allah'ın Resûlü'ne verdikleri zekâtı benden esirgerlerse, bu hususta onlarla savaşmak benim için bir borçtur.' ifadesini kullandı. Hz. Ömer ise: 'Allah Teâlâ, Hz. Ebû Bekir'in kalbini bu konuda aydınlattığı için, mürtetlerle mücadele edilmesinin gerekliliği benim için de açıkça ortaya çıkmıştır.' dedi."[223]

Tirmizî'de geçen hadiste: "Verdikleri bir deve yularını bana vermeseler bunun verilmemesi yüzünden kendileriyle savaşırım." ifadesi geçmektedir.

[221] Sırma, *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 29-30-31.
[222] Ünalan, *İmamet Teorisinin Hadis Referansları*, 58-59.
[223] Buhârî, "Zekât", 1 (No. 1399-1400); Tirmizî, "İman", 1 (No. 2607); Nesâî, "Zekât", 3 (No. 2443).

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra İslâm toplumunda bazı iç karışıklıklar yaşanmıştır. Bir grup Arap, dini değerlerden uzaklaşarak zekât vermeyi bırakmış ve bu durum yeni kurulan siyasi yönetimde ciddi bir sosyo-ekonomik istikrarsızlık yaratmıştır. Buna karşılık sahâbîler, mü'minler arasındaki birliği korumak adına bu gruba karşı silahlı mücadelenin doğru bir yaklaşım olmadığı görüşündeydiler. Ancak Hz. Ebû Bekir: "Allah'a ant olsun! Hz. Peygamber'e zekât olarak verdikleri bir deve yularını dahi bana vermeyi kabul etmezlerse; sonra da ağaç, toprak, cin ve insanların hepsi onlarla birlik olup üzerime gelirlerse ruhum Allah ile buluşana kadar onlarla cihad edeceğim! Allah (c.c.) cihad ve zekâtı birbirinden ayırmamış, ikisini yan yana zikretmiştir." demiştir.[224] Kendisine: "Ashâbın büyük çoğunluğu senin gibi düşünmezken sen kimin yardımıyla savaşacaksın?" diye sorulunca kızı Hz. Âişe ile Hz. Esma'ya işaret ederek: "Şu iki kızımla!" şeklindeki meşhur cevabını vermiştir.[225] Hz. Âişe (r.anhâ): "Babam kılıcını çekerek bineğine binip, Zülkassa denen yere doğru yola çıkınca Hz. Ali gelip bineğinin geminden tuttu: 'Ey Allah Resûlü'nün halifesi! Nereye gitmektesin? Hz. Peygamber'in Uhud Savaşı'nda sana dediğini söylüyorum. Kılıcını yerine koy, bilinmez yerlere giderek bizi acılar içinde bırakma! Allah'a ant olsun ki eğer başına bir şey gelirse, İslâm'ı bir daha nizama sokmak mümkün olmaz!' demiştir." Hz. Ebû Bekir de geri dönmüş ve İslâm ordusunu göndermiştir.[226] Hz. Ebû Bekir kendisine itiraz edenlere şu cevabı vermekteydi: "Aslanlar gelip beni kapacak olsa yine Üsâme'yi durdurmam! Üzerime köpekler, kurtlar saldıracak olsa Üsâme'yi yine gönderirim! Allah Resûlü'nün emri buydu. Tek başına kalacak bile olsam, orduyu yine bekletmem!"[227] Hz. Ebû Bekir, dinden dönen ve zekât vermeyenlerle mücadele edilmesi gerektiği görüşündeydi. Bu görüşü, Hz. Peygamber'in konuyla ilgili verdiği emirler doğrultusunda şekillenmişti. Hz. Ebû Bekir'e göre, söz konusu mücadele için gerekli olan ordunun donatılması da büyük önem taşımaktaydı.

Zekât, hem bir ibadet hem de sosyal bir sorumluluk olarak, kişinin malına karşı dengeli bir tutum sergilemesini sağlamaktadır. Bu pay ihtiyaç sahiplerine ulaştığında ortaya çıkan sevinç, zekât verenin gönlünde huzur ve genişliğe dönüşerek toplumda bir denge ve huzur ortamı oluşturmaktadır.[228] Bunu da en iyi Hz. Ebû Bekir bilmekteydi. Doğru olan da onun görüşüydü ve hepsi de onun fikrine katılmışlardı. Hz. Ebû Bekir'in nassan, delâleten

[224] Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, 1/550.
[225] Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, 121.
[226] Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, 2/54.
[227] Bursalı, *En Büyük Sıddîkıyet ve Teslimiyet Örneği Hz. Ebûbekir*, 166.
[228] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 2/460.

ve kıyasen isabeti sabit olan içtihadına Hz. Ömer de iştirak ederek: "Cenab-ı Hak Hz. Ebû Bekir'in gönlüne bir küşayiş bahşederek ona mukatelenin hak olduğunu göstermiştir." demiştir. Hz. Ebû Bekir'in bu içtihadı İslâmiyet'i kati bir tehlikeden kurtarmıştı. Medine'ye kadar yaklaşmış olan mürtetlere ve mürtecilere karşı Medine'yi müdafaa ve muhafaza ile meşgul bulunduğu sırada Üsâme Ordusu gelmişti. Bu muazzam ordunun ilhakı ile Hz. Halife onbir kolordu tanzim ederek güzide kumandanlar idaresinde yer yer ehl-i irtidat üzerine sevk etmiş ve bir sene zarfında Cezire dâhilinde irtidat ve irticadan eser bırakmamıştır. Asr-ı Saadet'teki eski vahdet ve tesanüt tamamıyla temin edilmiştir. Bazıları şöyle demiştir: O, irtidat edenlerle yirmi gün boyunca savaştı. Şiddeti ve yumuşaklığı ile bu hususdaki hükmünün -onların hesap etmedikleri- faziletini gösterdi. Böylece Allah onun vasıtasıyla dinini açıkladı ve irtidat edenlerin hepsini, onlar hoş görmeseler de Allah'ın emri açığa çıkıncaya kadar öldürdü.[229] İnsanların kemâli, yüksek azim ve iradesi böylesi buhran dönemlerinde kendini göstermektedir. Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti sırasında yaptığı en büyük hizmet, karizmatik kişiliği etrafında biçimlendirdiği liderliği sayesinde, kıpırdanma halindeki kabile asabiyetinin en azından bir süre için önüne geçmesi, otorite karşıtı ayaklanmaları bastırması ve siyasi yönetimin sınırlarını genişletme yolunda çevresindeki iki büyük imparatorluk üzerine seferler düzenlemesi olmuştur.[230] İslâm'ın istikbalini kurtaran şüphesiz Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) azmi, kiyaseti, metaneti ve mukavemetidir. Bu konu ile ilgili olarak Abdullah b. Safvân'ın (öl. 73/692) İbn Abbas'a: "Mutayyebûn'un idaresi mi yoksa Ahlâf'ın idaresi mi daha üstündür?" diye sorduğunu, onun da; "Mutayyebûn'un idaresi üstündür." şeklinde yanıt verdiğini iddia etmişlerdir. Bununla Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin, Hz. Ömer'in hilâfetinden daha faziletli olduğu kastedilmiştir.[231]

Hz. Peygamber bu yâr-i gâr'ını -Hz. Ebû Bekir'i- korkunç tehlikelere karşı fütursuz, tereddütsüz, ani harekete geçecek bir seciyede yetiştirmişti.[232] Bütün bunlar göstermektedir ki o, sahâbenin en âlimiydi ve onların en yiğit olanıydı. Şecaat, yiğitlik cürettir. O, onların en cüretkârıdır.[233] Hz. Peygamber'in vefatından sonra Arapların bir kısmı irtidat edince, İslâm sadece Medine ve Cevas'ta (Bahreyn'de bir kasaba) bâki kalmıştı. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi onlarla savaşıp mücadele etmiştir.[234] İşte bu vesileyle onun hakkında

[229] İbn Abdülber, *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*, 3/977.
[230] Turan, *Hilafet (Erken İslâm Tarihinden Osmanlı'nın Son Yüzyılına)*, 21.
[231] Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/56.
[232] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ*, 5/24.
[233] Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 280.
[234] Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Fütûḥu'l-büldân* (Beyrut: Dar ve Mektebetü'l-Hilal, 1408-1987), 1/100.

ikinin ikincisi demek daha doğrudur.[235] Bu savaş, İslâm birliğini tehdit eden, Hz. Peygamber'in getirdiği değerleri yok etmek ve İslâm yurdunda huzuru bozmak isteyenlere karşı yapılmış bir savunma harekâtıdır. Daha sonraki dönemlerde Müseylime, Secâh ve Esved gibi yalancı peygamberlerin başlattığı isyanlara karşı yapılan mücadelelerde de benzer şekilde İslâmın korunması ve toplum güvenliğinin sağlanması amacıyla yürütülmüştür.[236]

> "Geride kalan bu Arap kabilelerine de ki: 'Yakında çetin, güç sahibi bir topluluğa karşı çağrılacaksınız; ya kendileriyle savaşacaksınız ya da müslüman olacaklar. Bu çağrıya uyarsanız Allah size güzel bir karşılık verecek. Daha önce olduğu gibi geri dursanız, sizi acı bir şekilde cezalandıracak.'"[237]

Bu âyet-i kerîme'de; çağrılmakta olunan Allah'a itaat, güzel bir mükâfattır. Eğer muhalefet edilirse acı verici azap vardır. Buradaki maksat Hz. Peygamber değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) şu âyette muhalif bedevilerin kendisine tabi olmasını nehy etmiştir. **قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ** … *"De ki: Asla bizim peşimize takılamayacaksınız. Allah sizin için daha önce böyle buyurdu..."*[238] Bu sebepten dolayı onun çağırıcı olması men olunmuştur. Âyet-i Kerîme'de işaret olunan Hz. Ali de olamaz. Çünkü hilâfeti döneminde kâfirlerle değil müslümanlarla harp etmiştir. Bu sebeple işaret edilenin Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk olduğu belirlenmiştir. Çünkü o Yemâme'de, Benî Hanîfe Mürtedlerine karşı müslümanları savaşa çağırmıştır. İşte âyette zikredilen güçlü ve kuvvetli olan kimseler bunlardır. Sayıları 80.000 kişi kadar olup güçlü ve kuvvetlidirler. Burada Hz. Ebû Bekir'in imâmetine delil bulunmaktadır.[239] Çünkü Allah onların tövbesini, âyette işaret edilen kavimle savaşmaya çağıran kişinin davetine bağlı kılmıştır. Kavim Yemâme halkı, çağıran kişi de Hz. Ebû Bekir'dir. Yahut kavim Farslardır, çağıran kişi de Hz. Ömer'dir. Hz. Ömer'in imâmetinin ispatı, Hz. Ebû Bekir'in imâmetinin ispatıdır.[240] Pezdevî, Hz. Ebû Bekir'in siyasi liderliğinin sübûtu ve geçerliliği hususunda sahâbenin icmâsı bulunduğunu, sahâbenin icmâsının da ilim elde etmede kesin ve kati bir hüccet olduğunu söyleyerek görüşünü kanıtlamaya çalışmaktadır.[241] Berâe süresindeki: *"Peygambere yardım etmeyip yurtlarında*

---

[235] Nâsır b. Ali, *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, 2/536.
[236] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 5/361.
[237] el-Fetih 48/16.
[238] el-Fetih 48/15.
[239] Devvânî, *el-Ḥucecu'l-Bâhira*, 1/70-71.
[240] Ebû'l-Ḥasen ʿAlî b. İsmâʿîl el-Eşʿarî, *Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn*, çev. Ömer Aydın, Mehmet Dalkılıç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 634; İbn Hazm, *el-Faṣl*, 4/89.
[241] Özarslan, *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri*, 91.

oturanlar ve onunla beraber çıkmayıp onlara muhalefet edenler..." âyeti, Kur'an'ı Kerîm'de Hz. Ebû Bekir'in imâmetine delâlet etmektedir.[242]

> "Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah öyle bir kavim getirecektir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vakarlıdırlar; Allah yolunda cihad ederler ve hiç kimsenin kınamasından korkmazlar. İşte bu Allah'ın dilediğine verdiği bir lütfudur. Allah'ın lütfu geniştir; O, her şeyi bilir."[243]

Bu Âyet-i Kerîme'de zikredilen sıfatları ilk uygulayan Hz. Ebû Bekir'dir ki ordusu mürtetlerle savaşan ilk ordudur. Ve Allah (c.c.) mürtetlerle savaşanları en kâmil sıfatlarla övmüştür. Âyet-i Kerîme'nin hilâfete delâlet eden yönü ise: Allah azze ve celle ezeli ilmiyle Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir kavmin irtidat edeceğini haber vermiştir ki onun vaadi haktır. Âyet-i Kerîme'nin işaret ettiği gibi mü'minlere karşı alçak gönüllü kâfirlere karşı şiddetli, Allah'ın kendilerini sevdiği kendilerinin de Allah'ı sevdiği, onun yolunda cihadı seven ve kınayıcının kınamasından korkmayan bir topluluk geleceği vaat olunmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir, dinden dönenlerle savaşıp kınayanların kınamasından korkmayınca Allah'ın vaadi gerçekleşmiş, bu durum Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın hilâfetinin sıhhatine delâlet etmiştir.[244] Savaşa çıkmayı emreden ve Mukâtil Benî Hanîfe ile savaşan Hz. Ebû Bekir'dir. Allah, ona itaat ederek savaşa çıkanı ecirli kılmış, itaat etmeyerek savaşa gitmeyene de azabını haber vermiştir. Hak halifeye itaat eden sevap alacaktır. O halde bu âyet bize Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hak halife olduğunu göstermektedir.[245]

5.1.3. Hac Emirliği ve Cemaatteki Konumu

Hz. Câbir'den (r.a.) rivayet edildiğine göre: "Hz. Peygamber Cîrane umresinden döndükten sonra Hz. Ebû Bekir'i hacca göndermişti ve ben de onunla birlikteydim. Arc denilen yere gelince sabah namazı için mola verdi ve tekbir alıp namaza başlayacağı sırada arkasında bir deve sesi duydu, namaza başlamayı geciktirdi ve dedi ki: 'Bu ses Resûlullah'ın (s.a.v.) devesi Cedvâ'nın sesidir. Belki de Resûlullah (s.a.v.) hacca gelmiştir, eğer gelen

[242] Eşʿarî, *el-İbâne*, 1/252.
[243] el-Mâide 5/54.
[244] Nâsır b. Ali, *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, 2/533-534.
[245] Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 259; Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *Terâtîbü'l-idâriyye ve'l-ʿamâlât ve'ş-şınâʿât ve'l-metâcir ve'l-ḥâletü'l-ʿilmiyye elletî kânet ʿalâ ʿahdi teʾsîsi'l-medeniyyeti'l-İslâmiyye fi'l-Medîneti'l-münevvereti'l-ʿaliyye'*, thk. Abdullah Hâlidî (Beyrut: Dar'ül Erkam, ts.), 1/79.

kendisi ise namazı birlikte kılarız.' dedi. Bir de baktık ki gelen Hz. Ali imiş. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, kendisine; 'Emir mi yoksa haberci mi olarak geldin?' dedi. O da: 'Haberci olarak geldim ve Berâe Sûresini hac esnasında insanlara duyurmak için gönderildim.' dedi. Böylece Mekke'ye geldik ve Terviye gününden bir gün önce yani zilhiccenin yedisinde Hz. Ebû Bekir kalkıp insanlara bir konuşma yaptı. Onlara hacda yapılacak görevlerini bildirdi ve konuşmasını bitirince, Hz. Ali ayağa kalktı ve Berâe Sûresini insanlara okudu. Bitirince birlikte çıktık Arefe günü Hz. Ebû Bekir tekrar kalkıp insanlara bir konuşma daha yaptı yine hacda yapılacak görevlerden bahsetti. Hutbesini bitirince Hz. Ali kalkıp yine Berâe Sûresinin tamamını insanlara okudu. Bayram günü olunca yapılması gerekenleri yaptık ve Hz. Ebû Bekir de yapması gerekenleri yapınca insanlara tekrar bir konuşma daha yaptı. İfâza tavafından, kurbandan, diğer yapılması gerekenlerden bahsetti ve konuşması bitince, Hz. Ali tekrar kalkarak Berâe Sûresini sonuna kadar okudu. Mina'dan döneceğimiz ilk gün Hz. Ebû Bekir kalkıp, insanlara yeniden bir konuşma yaparak nasıl dönüş yapacaklarını nasıl şeytan taşlayacaklarını ve diğer yapmaları gereken şeyleri öğretti. Konuşmasını bitirince Hz. Ali tekrar kalkarak Berâe Sûresini insanlara sonuna kadar tekrar okudu."[246]

Hac emirliği Mekke'nin fethinden sonra (H. 8/630) ihdas edilmiş bir görevdir. Emîr-i hac (emîrü'l-hac) olanların, hac kervanlarını güvenlik içinde götürüp getirmenin dışında, cezaların uygulanmasına nezaret etmek gibi önemli görevleri bulunmaktaydı. Fetih yılında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) özel olarak hac emîri tayin ettiği Mekke Valisi Attâb b. Esîd'in bu vazifeyi yerine getirdiği bilinmekteydi. Ertesi yıl Hz. Peygamber'in emîr-i hac olarak görevlendirdiği Hz. Ebû Bekir, 300 kişilik bir hacı kafilesinin başında Medine'den ayrılmıştır. Kafile yolda iken, müşriklerin Kâbe'ye yaklaşmasını ve Kâbe'nin çıplak olarak tavaf edilmesini yasaklayan Berâe Sûresi nazil olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber sûreyi hacılara tebliğ etmek üzere Hz. Ali'yi görevlendirmiştir. H. 10. yılda (632) Hz. Peygamber bizzat haccettiği için emîr-i hac tayin etmemiştir. Onun vefatından sonra hac farizasının güvenlik içinde yerine getirilmesini sağlama işi halifelerin görevlerinden sayılmıştır. Onlar da bu görevi ya kendileri yürütmüş ya da güvendikleri bir kişiyi görevlendirmişlerdir. Hilâfetinin ilk yılında (633) Hz. Ömer'i hac emiri tayin eden Hz. Ebû Bekir, ertesi yıl bu görevi bizzat kendisi üstlenmiştir. İlk üç halife döneminde halifelerin dışında H. 13 (634) ve 24 (645) yıllarında Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali döneminde ise (656-661) sırasıyla Abdullah b. Abbas, Şeybe b. Osman, Kusem b. Abbas hac emirliği

[246] Nesâî, "Hac", 186 (No. 2993).

yapmışlardır.[247] Hz. Ebû Bekir'in emîrliğinde yapılan haccın tam anlamıyla İslâm'ın emrettiği hac olup olmadığı ya da hac ibadetinin ne zaman farz kılındığı konusu İslâm tarihi kaynaklarında çok net değildir.[248]

Siyasi lider/halife olması hususunda herhangi bir sahâbî hakkında nass bulunmamasına rağmen sahâbe, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'e, dinin en büyük rüknü olan namazı kıldırtması ve hicri dokuzuncu senede Hz. Ebû Bekir'i hac emiri tayin etmesine dayanarak, onun siyasi lider olması hususunda ittifak etmişlerdir. Onun bu işler esnasında sahâbenin sevgisini kazanması, üstün sıfatlara sahip olması, onların en faziletlisi, en zekisi, ilim yönünden de en üstünü olması da sahâbenin ona teveccühünü sağlamıştır. Sahâbenin zihin dünyasında din işleri önemli bir yer işgal ettiğinden, bu göreve getirilen kişi siyasi liderliğe ve onunla ilgili işlerin yürütülmesine de uygun olmaktadır.[249]

5.2. Hz. Ebû Bekir'in Peygamber'le Olan Yakınlığı

5.2.1. Hicret Arkadaşlığı

Bize Yahya b. Bükeyr haber verdi: Bize Leys, Ukayl'dan nakletti. İbn Şihâb dedi ki: Bana Urve b. Zübeyr haber verdi ve dedi ki: "Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Âişe (r. anhâ): 'Babamla annem hayatları boyunca İslâm dinine mensup olarak yaşadılar.' demiştir." Ve Ebî Sâlih şöyle dedi: Bana Abdullah b. Mübârek, Yunus'tan; o ise Zührî'den anlattı. ez-Zührî şöyle dedi: Bana Urve b. Zübeyr haber verdi ki Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle anlatmıştır: "Babam ve annem her daim İslâm dinini benimseyerek yaşamışlardı. Günlerimiz, Hz. Peygamber'in ziyaretleriyle geçerdi. Sabah ve akşam, sanki onun huzurundaymışız gibi hissederdik. Müslümanların zulüm görmesi üzerine Habeşistan'a hicret kararı alındığında, Hz. Ebû Bekir de bu kutlu yolculuğa katılmıştı ve Berkülgımâd civarına geldiğinde Kāre kabilesinin reisi olan İbnü'd-Dügunne ile karşılaştı. İbnü'd-Dügunne Hz. Ebû Bekir'e nereye gitmek istediğini sorduğunda Hz. Ebû Bekir de: 'Kavmim beni zor durumda bıraktı. Bir süreliğine bir yere çekilip Rabbime ibadet etmek istiyorum.' cevabını verdi. İbnü'd-Dügunne ise: 'Senin gibi değerli bir insanın yurdundan ayrılmasına gönlüm razı olmaz. Sen

[247] Münir Atalar, "Emîr-i Hac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/131-133.
[248] Mustafa Necati Barış, "İslâm Tarihi Kaynaklarında Hac (Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn Dönemleri)", *Eskiyeni* 44 (Eylül 2021), 555.
[249] Özarslan, *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri*, 89-90.

fakirlere yardım eden, akrabalık bağlarını güçlendiren, güçsüzleri koruyan ve misafirlere ikramda bulunan biri değil misin? Ben sana yardımcı olurum, gel beraber Mekke'ye dönelim ve kendi toprağında ibadetine devam et.' dedi. Hz. Ebû Bekir de İbnü'd-Dügunne'nin bu teklifini kabul ederek onunla birlikte Mekke'ye döndü. Mekke'ye varan İbnü'd-Dügunne Kureyş'in önde gelenlerini ziyaret ederek: 'Ebû Bekir gibi değerli bir zât, bu topraklardan ayrılmaz ve ayrılmamalı. Ey Kureyş! Böyle faziletli bir insanı nasıl sürgüne gönderirsiniz? O yokluğu giderir, akrabalık bağlarını güçlendirir, güçsüzlerin yükünü taşır, misafirlere ikram eder ve haksızlığa uğrayanlara yardım eder.' diyerek Hz. Ebû Bekir'i himayesine aldı. Kureyş de İbnü'd-Dügunne'nin bu teklifini kabul ederek Hz. Ebû Bekir'in güvenliğini sağladılar ve İbnü'd-Dügunne'ye: 'Ebû Bekir'e evinde ibadet etmesi, namaz kılması ve istediği şeyleri okuması için izin ver. Ancak okuduklarıyla bizi rahatsız etmesin ve sesini yükseltmesin. Çünkü oğullarımızın ve kadınlarımızın yanlış yollara sapmasından korkuyoruz.' dediler. Bu şartlar Hz. Ebû Bekir'e iletilince o da, bu koşullar doğrultusunda evinde ibadet etmeye, dışarıda yüksek sesle namaz kılmamaya ve Kur'ân okumamaya başladı. Hz. Ebû Bekir, İslâm'a olan inancını daha da açık bir şekilde ifade etmek amacıyla, evinin yanına daha sonra bir mescit inşa etti ve bu mescitte namaz kılmakta ve Kur'ân okumaktaydı. Ancak bu durum, Kureyşli müşriklerin hoşuna gitmedi. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in yüksek sesle Kur'ân okuması ve gözyaşlarına boğulması, onlarda büyük bir rahatsızlık yarattı. Kureyşliler, Hz. Ebû Bekir'i korumakla görevli olan İbnü'd-Dügunne'ye giderek durumu bildirdiler. Onlara göre, Hz. Ebû Bekir'in bu davranışları, toplumda fitneye neden olmaktaydı ve bu yüzden Hz. Ebû Bekir'in ibadetini sınırlandırması veya koruma anlaşmasını feshetmesi gerekmekteydi. Durum Hz. Ebû Bekir'e iletildiğinde, İbnü'd-Dügunne'nin koruma anlaşmasını geri verme teklifini kabul etti. Böylece Allah'ın korumasına sığınmayı tercih etti. O günlerde Mekke'de bulunan Hz. Peygamber ise: 'Hicret edeceğiniz yer bana bildirildi. Orası hurmalıklarla çevrili, iki dağlık arazi arasında bir yerdi.' dedi. Bu sözler üzerine Medine'ye hicret edenlerin sayısı arttı, Habeşistan'dan dönenler de onlara katıldı. Hz. Ebû Bekir de hicret etmeye hazırlanırken Hz. Peygamber ona: 'Biraz bekle, belki benim de hicret etmeme izin verilir!' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Bundan ümidin var mı?' diye sordu. Resûlullah: 'Evet!' deyince Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e eşlik etmek için evde kaldı ve iki deveyi dört ay boyunca talh ağacından yapraklarla besleyerek dışarı çıkarmadı."[250]

[250] Buhârî, "Kefâlet", 3.

Hz. Ebû Bekir'in Mekke'deki müşriklerin baskısı altında yaşayan mü'minlere verdiği destek ve gösterdiği fedakârlık, bu rivayet aracılığıyla daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Rivayet, Hz. Ebû Bekir'in cesur duruşunu, dini inancına olan sarsılmaz bağlılığını ve zorlu koşullarda bile mü'minlere yol göstermedeki etkinliğini ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda, Hz. Peygamber'in mü'minlere sağladığı mânevî destek ve yönlendirmenin, sahâbîler üzerindeki derin etkilerini gözler önüne sermektedir. *"Muhacirlerin ve Ensar'ın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan razıdırlar.."*[251] Bu âyet Hz. Ebû Bekir'in hilâfete en ziyade hak sahibi olduğuna delâlet etmektedir. Medine'ye hicret nefse zor, tabiata muhalif olarak gerçekleşmiş, üstelik Medine'ye hicret eden Hz. Ebû Bekir, kısa süre sonra rahatsızlanmıştır.[252] Kim hicrette öne atılmışsa diğerlerine itaatte örnek ve önder olmuştur. Hz. Peygamber'in kalbine verilen destek, onun kalbinden zulmü ve vahşeti gidermiştir. Aynı şekilde Hz. Ebû Bekir, ona yardım konusunda sahâbînin en önde gelenidir. Muhakkak şu gerçektir ki Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde ona yardım edenler büyük kurtuluşa ermiştir. Bu durum sabit olduğuna göre Hz. Ebû Bekir her zaman ve mekânda Hz. Peygamber'e yardım etmiş, ona arkadaşlık etmiştir. Onun bu konudaki payı diğerlerine göre daha büyüktür. Bunlardan yola çıkarak hükmetmek lazımdır ki Hz. Ebû Bekir fazilet konusunda en üstündür ve hilâfet konusunda Hz. Peygamber'den sonra en vâcip olanıdır. İşte bu âyetin delâletlerinden birisi Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in -Allah onlardan razı olsun- faziletidir ve hilâfetlerinin sahih olmasıdır.[253]

Hz. Âişe (r.anhâ) nakletmiştir: "Müslümanların Habeşistan'a hicret ettiği dönemde, Hz. Ebû Bekir de bu zorlu kararı almış ve hazırlıklara başlamıştı. Ancak Hz. Peygamber kendisinin de kısa süre içerisinde hicret edeceğini belirterek, Hz. Ebû Bekir'e sabırlı olmasını tavsiye etmişti. Hz. Peygamber'in bu sözleri üzerine Hz. Ebû Bekir, hicret kararını erteleyerek, Peygamber'e eşlik etmek için beklemişti. Bu süre zarfında, evinde beslediği iki güçlü deveyi hicret yolculuğu için hazır tutmuştu." Râvi Urve tahdîs etmiştir: Hz. Âişe demiştir ki: "Bir gün Resûlullah sıradışı bir saatte, başı sarılı bir şekilde Hz. Ebû Bekir'in evine geldi. Hz. Ebû Bekir, bu ziyaretin önemli bir işin işareti olduğunu anladı ve Hz. Peygamber'i içeri davet etti. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'e Mekke'den ayrılmak

[251] et-Tevbe 9/100.
[252] Belâzürî, *Fütûḥu'l-büldân*, 1/21.
[253] Nâsır b. Ali, *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, 2/536; Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 159.

istediğini söyledi o da kendisine eşlik etmek istediğini belirtti ve hemen seyahat hazırlıklarına başladılar. Her ikisi için azık hazırladık ve bir kaba koyduk. Ağzını bağlamak için ip bulamayınca, babamın kızı Esma, kendi kuşağından bir parça kesip kabı bağladı. O günden sonra Esma; 'Zâtü'n-Nitâkayn' (Çift kuşaklı) olarak anıldı. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir, Sevr Dağı'ndaki bir mağaraya sığındılar ve üç gece boyunca bu mağarada saklandılar. Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah her gece onlara eşlik ederdi. Genç ve zeki olan Abdullah, Mekke'de olup bitenleri öğrenir, geceleri gelip Allah Resûlü ve babasına haber verir, bu şekilde Kureyşlilerin tuzaklarından haberdar olurlardı. Hz. Ebû Bekir'in kölesi Amir ise her gece taze süt getirirdi. Bu sayede Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir, güven içinde bu zorlu günleri atlattılar."[254]

Hz. Âişe, Abdullah b. Abbas, Ebû Saîd: "Hz. Ebû Bekir, hicret sırasında Hz. Peygamber ile birlikte Sevr mağarasında idi." demişlerdir.[255]

Siz peygambere yardım etmeseniz de mühim değil. Nitekim inkâr edenler kendisini, iki kişiden birisi olarak yurtlarından dışarı çıkardıkları zaman Allah onu yardımı ile desteklemişti. Mağaradayken arkadaşına, "Korkma! Allah bizim yanımızdadır." demişti. Allah da ona güven vermiş ve görünmeyen ordularıyla destekleyerek inkârcıların sözlerini geçersiz kılmıştı. Allah'ın sözü her zaman galip gelir, çünkü O her şeye gücü yeten ve her şeyi bilendir.[256] İmam Kurtubî (öl. 671/1273) şöyle demiştir: Bazı âlimler bu âyet-i kerîme'yi Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra halife oluşuna delil getirmişlerdir. Çünkü halife ikinci kişidir. Şeyhimiz Ebû'l Abbas Ahmed b. Ömer'den işittiğime göre o: "Hz. Ebû Bekir, ikinin ikincisi sözünü en çok hak edendir." buyurmuştur. Çünkü Allah'ın emirlerini ilk olarak Hz. Peygamber yerine getirmiş, ondan sonra bu emirleri ikinci kişi olarak Hz. Ebû Bekir yerine getirmiştir.[257]

Tevekkül ve yakin duygusu, kemâl noktasını bulduğu zaman kul, Allah Teâlâ'nın yardım ve korumasını sanki gözleriyle görüyormuş gibi bir huzur ve tatmine ulaşmaktadır. Bu noktadan sonra da hiçbir şeyin kaygısı söz konusu olmamaktadır. Kendisi bu noktada bulunan Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'i de aynı noktaya çağırmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ: *"Elbette biz, hem dünya hayatında hem de şahitlerin hazır bulunacağı günde*

[254] Buhârî, "Libâs", 16 (No. 5807).
[255] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 2.
[256] et-Tevbe 9/40.
[257] Nâsır b. Ali, *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, 2/535.

elçilerimize ve inanmış kişilere yardım ederiz."[258] buyurmuş, Hz. Peygamber ve inananları da yalnız bırakmayacağını duyurmuştur.[259]

Hz. Âişe (r.anhâ) rivayet etmiştir ki: "Hz. Ebû Bekir, Mekke'deki zulüm artınca Hz. Peygamber'den Medine'ye hicret izni istedi. Resûlullah ise ona: 'Şimdilik burada kal!' buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: 'Yâ Resûlullah, Medine'ye hicret için izin çıkmasını bekliyor musun?' deyince Hz. Peygamber de: 'Bunu kuvvetle ummaktayım.' dedi. Hz. Ebû Bekir bu iznin verilmesini sabırsızlıkla beklemekteydi. Nihayet bir gün öğle vakti Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in evine gelerek: 'Yâ Ebû Bekir, yanında kim varsa dışarı çıksın!' deyince Hz. Ebû Bekir: 'Yanımda sadece iki kızım var.' dedi. Hz. Peygamber de Mekke'den hicret etme izni verildiğini müjdeledi. Hz. Ebû Bekir eşlik etmek istediğini belirttiğinde Hz. Peygamber onun teklifini kabul etti. Hz. Ebû Bekir hazırladığı develerden birini Hz. Peygamber'e vererek yola çıktılar. Bu devenin ismi Cedvâ'dır. Sevr mağarasına gelerek orada saklandılar. Hz. Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'e gizlice yiyecek ve su temin ederek onların Medine'ye ulaşmalarına yardımcı oldu. Maûne kuyusu olayında şehit olan Âmir, işte bu kişiydi…"[260]

Sâbit el-Bunânî nakletmiştir: Bize Enes tahdîs ederek dedi ki: Bana Hz. Ebû Bekir tahdîs edip şöyle dedi: "Sevr mağarasında Hz. Peygamber ile birlikteyken, kâfirlerin ayak seslerini işittim de: 'Eğer biri ayağını biraz kaldırsa meydana çıkacağız!' dedim. Hz. Peygamber ise: 'Üçüncüsü Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun?' buyurdu."[261]

Sâlim b. Ubeyd'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettikten sonra, sahâbîler siyasi liderlik için Sakīfetü Benî Sâide'de istişare ederlerken Ensar: "Bizden bir emir sizden bir emir." dediği zaman Hz. Ömer Hz. Ebû Bekir'in elinden tutarak dedi ki: "**… ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ …** *'Mağarada bulunan iki kişiden biri olarak',* **… إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ …** *'Hani arkadaşına diyordu',* **… لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا** *… 'Üzülme! Allah bizimledir!'* Hz. Ebû Bekir için olan bu üç şey hanginiz için söylendi?" Daha sonra Hz. Ömer elini uzatıp, Hz. Ebû Bekir'e biat edince insanlar da biat etmişlerdir.[262]

---

[258] el-Mü'min 40/51.

[259] Ebû Zekeriyyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref en-Nevevî, *Riyâżü'ṣ-ṣâliḥîn min ḥadîṯi seyyidi'l-mürselîn*, çev. M. Yaşar Kandemir vd. (İstanbul: Erkam, 1996), 1/358.

[260] Buhârî, "Meġāzî", 30 (No. 4093).

[261] Buhârî, "Tefsîr", 151 (No. 4663); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *Târîḫu'l-evsaṭ*, thk. Mahmûd İbrahim Zâyid (Kahire: Darü'l-Vai- Mektebetu Dari't-Türas, 1397-1977), 1/32.

[262] Beyhaḳî, *el-İʿtiḳâd ve'l-Hidâye*, 1/349.

Kurtubî şöyle demektedir: Âyet-i Kerîme'nin; "İki kişiden biri olarak mağaradayken" bölümü Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hilâfetine delâlet etmektedir, çünkü halife öncekinden sonra gelen ikinci kişidir.[263]

5.2.2. Hz. Peygamber'i Müşriklerin Eziyetlerinden Koruması

Urve b. Zübeyr anlatmıştır: "Müşriklerin Resûlullah'a yaptıkları işkencenin en şiddetlisini sorduğumda Abdullah b. Amr şöyle dedi: 'Bir gün Hz. Peygamber, Kâbe'nin Hicr bölgesinde namaz kılarken, Ukbe b. Ebû Muayt da gelmişti. Ukbe Hz. Peygamber'in üzerine yürüdü ve onun elbisesini boynuna dolayarak şiddetli bir şekilde boğmaya çalıştı. O esnada Hz. Ebû Bekir gelerek onu engelledi ve: *'Bir kişiyi 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz? Oysa o size rabbinizden âyetler getirmiştir...'* (el-Mü'min 40/28) âyetini okudu."[264]

Hz. Ebû Bekir İslâm'ı kabul ettikten sonra dinini açığa vurmuş ve birçok kişinin müslüman olmasına vesile olmuştur. İslâm'ın yayılmaya başladığını gören Mekkeli Müşrikler müslümanlara eziyet etmeye başladıklarında bundan en çok etkilenenlerin başında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir gelmekteydi. Hz. Peygamber'in canını kendi canından üstün tutan Hz. Ebû Bekir, ona eziyet edilmemesi için kendini ona siper etmiştir. Hz. Peygamber'in Kâbe'de ibadet ettiği bir esnada Mekkeli Müşrikler tarafından sözlü ve fiili tacize maruz kaldığını gören Hz. Ebû Bekir, ona zarar vermelerini engellemek için kendini Hz. Peygamber'e siper edince gelen darbeler neticesinde bilincini kaybetmiştir. Bu olaydan sonra birkaç gün baygın şekilde yatan Hz. Ebû Bekir, uyanır uyanmaz Hz. Peygamber'in nasıl olduğunu sorarak ona karşı olan sevgisini bir kez daha göstermiş, ancak Hz. Peygamber'i gördükten sonra rahatlamıştır.[265]

Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'i kurtarmak için gösterdiği cesaret ve fedakârlık, onun ilk müslümanlar arasında özel bir konumda bulunduğunu göstermektedir. Hz. Ebû Bekir'in, kâfirlerin düşmanlığına rağmen İslâm'ı ilan etmeye çalışması onun güçlü imanına

[263] Ali el-Kārî, *İmam Âzam Fıkh-ı Ekber Aliyyü'l-Kâri Şerhi,* 426; Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi,* 159.
[264] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 5 (No. 3678).
[265] Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî İbn İshak, *Sîretü İbn İsḥâḳ,* thk. Süheyl Zekkar (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1398-1978), 1/230; Sadettin Yıldırım, *Hz. Ebû Bekir'in Hayatı ve Tarihi Şahsiyeti* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 120.

ve cesaretine delâlet etmektedir ve o kadar çok dövülmüştür ki kavmi bile onun yaşamından umudunu kesmiştir. O, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kendisinden daha fazla önem vermekteydi. Bundan dolayı, ağır yaralı olmasına rağmen kendisine gelir gelmez ilk sorduğu şey Hz. Peygamber'in sağlığı olmuş ve onun sıhhatinden emin olana kadar hiçbir şey yemeyeceğine ve içmeyeceğine dair yemin etmişti. Müslüman olduktan sonra İslâm davasının yücelmesi dışında hiçbir şeyin kendisi için fazla bir önemi yoktu. Bundan dolayı hayatı pahasına İslâm davasının ilan edilmesini ve her tarafa yayılmasını istemekteydi.[266]

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e olan sarsılmaz inancı ve bağlılığıyla öne çıkmıştır. Câhiliye zamanında Kureyş içinde büyümüş olduğu halde, nasıl ki Hz. Peygamber küçüklüğünden beri putlardan nefret edegelmişse; o da öteden beri putlara secde etmezdi. Sağduyusuyla Kureyş'in dininden başka Allah katında makbul bir din olduğunu düşünür; fakat ona delil olacak, yol gösterecek bir kılavuz bulamazdı. Hz. Peygamber çağrıya başladığı an, herkesten önce iman etmiş ve güvendiği kimseleri gizliden gizliye İslâm'a çağırmaya başlamıştır.[267] O, gerek Mi'rac hadisesindeki tutumu gerekse tüm mal varlığını İslâm davasına adayışı ve savaşlarda gösterdiği fedakârlıklarla müslümanlar arasında özel bir yere sahip olmuştur.

5.3. Hz. Ebû Bekir'in Sahâbe İçindeki Konumu

5.3.1. Sahâbenin En Yaşlısı ve İlk Müslümanlardan Olması

Duhaym şöyle rivayet etmiştir: Bize Velid ondan Evzâî tahdîs etti: Bana Ebû Ubeyd, Ukbe b. Vessâc'dan nakletti. Bana Enes b. Mâlik tahdîs ederek dedi ki: "Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince, ashâbının yaşça en büyüğü Hz. Ebû Bekir olmuştu. Yaşına bağlı olarak saçları beyazlamıştı. Hz. Ebû Bekir, saçlarını kına ve keten karışımıyla boyayarak siyah rengini daha belirgin hale getirdi."[268]

Hz. Ali'nin anlattığına göre: "Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ona: 'Ebû Bekir ile Ömer Nebiler ve Resûllerden başka, önce gelen ve sonra gelen tüm Cennetliklerin kühûl'un

[266] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 40.
[267] Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*, 1/53.
[268] Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensâr", 45 (No. 3920).

(saçları ağarmaya başlayanlar) seyyidleri (efendileri)'dirler. Yâ Ali! Hayatta oldukları müddetçe onlara (Ebû Bekir ve Ömer'e) haber verme.' buyurmuştur."[269]

Enes'ten (r.a.) rivayete göre: "Resûlullah (s.a.v.): 'Peygamberler ve elçiler hariç bu iki kimse, önceki ve sonrakilerden cennetlik olan gençlerin önderleridirler.' buyurdu."[270]

Bu üç hadis, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in İslâm toplumundaki özel değerini vurgulayan önemli metinlerdir. Her ikisinin de hem bu dünyada hem de âhiretteki üstünlüklerini belirtmektedir. Hz. Peygamber bu iki sahâbeyi cennet halkı arasında üstün bir mevkiye layık görmüş, kendisinden sonra da yerine geçeceklerine işaret etmiştir. Bir gün Hz. Peygamber Hz. Hafsa'ya (r.anhâ): "Benden sonra başa Ebû Bekir, Ebû Bekir'den sonra da baban geçecektir. Ancak bu aramızda bir sır olarak kalsın." buyurmuştur.[271] Bu hadisler, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in liderlik rollerinin, yalnızca dini bir boyutun ötesine geçerek, İslâmî toplumun siyasi ve sosyal yapısı içindeki kritik önemini gözler önüne sermektedir. Özellikle Hz. Ebû Bekir için olan hadisler, onun Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı olma özelliğinin yanı sıra, İslâm ümmetinin ilk halifesi olarak kabul edilmesinin gerekçelerini de detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

Hz. Ebû Bekir, İslâm'ın ilk yıllarında hem yaşlılığı hem de tecrübesi sayesinde saygın bir konuma sahip olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında, Ashâb'tan en yaşlı olanlar Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk ve Süheyl b. Amr b. Beyza idi.[272] Hz. Ebû Bekir'in hayatı boyunca sergilediği fedakârlık, adalet, bilgelik ve ihlas gibi erdemler İslâm toplumuna liderlik etme konusundaki üstün kabiliyetlerini gözler önüne sermektedir. Özellikle siyasi yönetimin ilk dönemlerindeki çalkantılı süreçte, bu nitelikler toplumun birlik ve beraberliğini sağlamak için vazgeçilmez bir rol oynamıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Hz. Ebû Bekir'in tecrübesi, kişisel özellikleri ve dönemsel koşullar göz önüne alındığında bizleri, onun siyasi yönetime liderlik etmek için en uygun aday olduğu sonucuna götürmektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra halife seçilmesi de bu durumu kanıtlar bir niteliktedir.

Bize Ahmed b. Ca'fer El-Ma'kırî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Nadr b. Muhammed rivayet etti. (Dedi ki): Bize İkrime b. Ammâr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Şeddâd b. Abdillâh Ebû Ammâr ile Yahya b. Kesîr, Ebû Ümâme'den naklen rivayet ettiler. İkrime: Şeddâd, Ebû

[269] İbn Mâce, "Fezâilü's-sahâbe", 11 (No. 95); Tirmizî, "Menâkıb", 35 (No. 3665).
[270] Tirmizî, "Menâkıb", 35 (No. 3664).
[271] Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/259.
[272] Süyûtî, *Târîḫu'l-ḫulefâ'*, 1/88.

Ümâme ve Vâsile ile görüşmüş. Enes'le de Şam'a kadar sohbet etmiş; Enes kendisini hayır ve faziletle senada bulunmuştur; demiş. Şeddâd, Ebû Ümâme'den rivayet etmiş. Ebû Ümâme demiştir ki: Amr b. Abesete's-Sülemî şunları söyledi: "Ben câhiliyye devrinde iken bütün insanların dalâlette bulunduğunu ve hiçbirinin doğru yolda olmadıklarını bilmekteydim. (Çünkü) insanlar putlara taparlardı. Derken işittim ki Mekke'de bir zât (çıkmış) bir takım haberler vermekteymiş. Hemen devemin üzerine atlayarak ona geldim. Bir de baktım Resûlullah (s.a.v.) gizlenmiş, kavmi onun aleyhinde cüretkâr bir vaziyette... Bunun üzerine kalbim yumuşadı ve Mekke'de onun yanına girerek kendisine: 'Sen nesin?' dedim. 'Ben, peygamberim.' cevabını verdi. 'Peygamber ne demektir?' dedim. Resûlullah: 'Beni Allah gönderdi?' buyurdular. 'Seni ne ile gönderdi?' dedim; 'Allah beni akrabaya yardım edilmesi, putların kırılması, Allah'ın bir tanınması, ona hiç bir şeyin şerik koşulmaması (vazifesi) ile gönderdi.' dedi. Ben kendisine: 'O hâlde, bu hususta sana yardım etmek üzere yanında kimler var?' dedim; 'Bir hür ile bir köle!' cevabını verdi. (O gün yanında kendisine iman edenlerden yalnız Hz. Ebû Bekir ile Hz. Bilâl vardı.)'…"[273]

Ebû Saîd'den (r.a.) rivayete göre Hz. Ebû Bekir: "Ben müslüman olanların ilki değil miyim? Filanca kişinin (Hz. Peygamber'in) dostu değil miyim?" demişti.[274]

Hz. Ebû Bekir yetişkinlerden İslâm'a ilk giren kişidir. Muhammed b. Ömer'in naklettiğine göre Hz. Peygamber'e (s.a.v.) peygamberlik vazifesi verildikten sonra İslâm'a ilk giren kişi ve Affân b. Müslim'in haberine göre de hür ve yaşça büyük erkeklerden Hz. Peygamber'le ilk namaz kılan kişi Hz. Ebû Bekir'dir. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ da (r.anhâ): *"Babam ilk müslüman olan kişidir."* diyerek bu gerçeğe işaret etmiştir.[275]

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) görmek üzere evinden çıkmıştı. Resûl-i Ekrem Câhiliye döneminde de onun arkadaşı idi. Yolda karşılaştılar ve Hz. Ebû Bekir ona şöyle demiştir: 'Ey Ebü'l-Kasım! Kavminin meclislerinde görünmez oldun. Onlar, babalarını ve annelerini ayıpladığını söylemekte, seni bununla suçlamaktadırlar.' dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona; 'Şüphesiz ben Allah Resûlü'yüm. Seni Allah'a iman etmeye davet ediyorum.' demiş, Hz. Peygamber sözlerini tamamlayınca Hz. Ebû Bekir hemen müslüman olmuştur.[276] Bundan sonra Hz. Peygamber oradan ayrılmıştır.

[273] Müslim, "Salâtü'l-Müsafirin", 294 (No. 832); Nevevî, *Riyâżü'ş-şâliḥîn*, 3/130.
[274] Tirmizî, "Menâkıb", 36 (No. 3667); Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/585.
[275] Hüseyin Algül, "Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", *İstem* 1 (Haziran 2003), 24-25.
[276] Asbahani, *Siyerü's Selefi's Salihin*, 1/37-38.

Hz. Ebû Bekir'in İslâm'a girişinden dolayı *Ahşebeyn* (Ebû Kubeys ve Ahmer) dağları arasında Hz. Peygamber kadar sevinmiş bir kimse yoktu."[277]

Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetine Hz. Ebû Bekir'in fazileti, İslâm'a ilk giren olması, namazda onu öne geçirip ona tabi olması gibi bu manada olan haberler, Hz. Peygamber'den sonra halifenin, Hz. Ebû Bekir olmasına delâlet etmektedir.[278]

5.3.2. Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i Özel olarak Övmesi

Ebû Hüreyre (r.a.) rivayet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Adamın biri bir öküzün sırtına bindiği bir sırada o öküz: 'Ben bunun için yaratılmadım, ben ancak çift sürmek için yaratıldım!' dedi. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: 'Ben, Ebû Bekir ve Ömer bu işin böyle olduğuna iman ettik.' Ebû Seleme şöyle dedi: 'O gün Hz. Ebû Bekir de Hz. Ömer de cemaatin arasında yoktular. Allah en iyisini bilir.'"[279]

Hadisler, İslâm tarihinde önemli bir yere sahip olan rivayetlerdir ve bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından söylenen sözler, toplumsal ve dini yapıyı etkileyen birçok durumu açıklamaktadır. Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in bu duruma iman ettiğini belirtmesi, onların liderlik anlayışlarının ve toplum içindeki rollerinin önemini ortaya koymaktadır. Bu durum, İslâm toplumunun erken dönemlerinde liderlik ve yönetim konularındaki görüşlerin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Hadis, özellikle Sakîfe olayında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in liderlik pozisyonlarını pekiştirmek amacıyla kullanılmıştır.

İslâm tarihindeki yeri inkâr edilemez bir sahâbî olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) en yakın dostlarından biri, ilk müslümanlardan ve aynı zamanda İslâm'ın ilk halifesi olarak tarihe geçmiştir. Hem Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerle hem de Hz. Peygamber'in hadisleriyle övülen faziletleri, onun İslâm dünyasındaki önemini daha da perçinlemektedir. Hz. Peygamber şair sahâbîlere yönelttiği sorularla, Hz. Ebû Bekir'in faziletlerini şiir yoluyla, övgüyle dile getirmelerini dolaylı yoldan teşvik etmiş, bu sayede sahâbîlerin Hz. Ebû Bekir hakkında olumlu duygularını pekiştirmiş ve onun imajını daha da

[277] Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, 1/95.
[278] Beyhaḳî, *el-İʿtiḳâd ve'l-Hidâye*, 1/341-342-343.
[279] Tirmizî, "Menâkıb", 43 (No. 3677).

güçlendirmiştir. Zührî diyor ki: Hz. Peygamber Hassân b. Sâbit'e: "Ebû Bekir hakkında bir şey dedin mi?" buyurunca Hassân şöyle dedi:

Yüksek mağarada ikinin ikincisi idi,

Düşmanlar dağa çıkınca orayı dolaştılar.

Resûlullah'ın sevgilisi idi, halkın arasında

Kimsenin ona denk olmadığını biliyorlardı.

Şiir bitince Hz. Peygamber (s.a.v.) öyle güldü ki azı dişleri görünmekteydi. Sonra da: "Doğru söyledin, ey Hassân, o ikisi senin dediğin gibidir." buyurdu.[280]

İbn Ömer (r.a.) rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.): 'Allah ümmetimi dalâlet üzerine birleştirmeyecektir. Allah'ın inâyeti cemaatin beraberindedir. Cemaatten her kim yüz çevirirse Cehenneme gider.' buyurdu." Tirmizî: Hadis bu haliyle gariptir. Sanıyorum ki Süleyman el-Medenî, kanaatimce Süleyman b. Süfyân'dır. Ebû Dâvûd Tayâlîsî ve Ebû Âmir el-Ukdî ve pek çok âlim kendisinden hadis rivayetinde bulunmuştur. Tirmizî: Âlimlere göre cemaat: 'Ferâsetli hadis ve ilim sahipleridir.' Carûd b. Muâzir dedi ki: Ali b. Hasan'dan duydum: Abdullah b. Mübârek'e cemaat nedir? diye sorunca: 'Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'dir.' dedi.[281]

İbn Ömer'in (r.a.) rivayet ettiği bu hadis, İslâm tarihinde cemaatin önemini vurgulayan temel metinlerden biridir. Hadis, cemaatten ayrılmanın tehlikeli sonuçlarına işaret ederek ümmetin birlik ve beraberliğinin önemini vurgulamaktadır. İslâm'da cemaat, müslümanların bir araya gelerek oluşturduğu topluluk anlamına gelmektedir. Bu topluluk sadece ibadetleri birlikte yerine getiren bir grup değil, aynı zamanda birbirine yardım eden, dayanışma içinde yaşayan ve İslâm'ın emirlerini birlikte yerine getiren bir birlikten teşekkül etmektedir. Cemaat kavramı, İslâm'ın sosyal boyutu üzerinde durmakta ve müslümanların bireysel olarak değil, toplu olarak hareket etmelerinin önemini vurgulamaktadır. Hadiste geçen cemaatin kim olduğu sorusuna Abdullah b. Mübârek'in (öl. 181/797); "Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'dir." şeklinde cevap vermesi, bu iki halifenin İslâm cemaati için ne kadar önemli birer örnek olduğunu göstermektedir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra siyasi otoriteyi yöneten ilk iki halife olarak İslâm cemaatine

[280] Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Ṣıfatü'ṣ-ṣafve*, çev. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman, 2006), 106; Süyûtî, *Târîḫu'l-ḫulefâ'*, 1/40.
[281] Tirmizî, "Fiten", 7 (No. 2167).

liderlik etmiş ve İslâm'ın ilk dönemlerindeki büyük sınavlarında başarılı olmuşlardır. Adaletli yönetimleri, takva sahibi olmaları, İslâm'a hizmetleri ve cemaate olan bağlılıkları onları unutulmaz kılmıştır. Abdullah b. Mübârek'in bu hadisiyle ifade etmek istediği, cemaatin sadece sayısal bir çoğunluk değil, aynı zamanda sahip olduğu özelliklerle de tanımlanan bir kavram olduğudur. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi, İslâm'ın ilkelerine sıkı sıkıya bağlı, adaletli, takva sahibi ve cemaate hizmet eden kişilerin varlığı, bir cemaatin gerçek anlamda cemaat olabilmesi için en önemli şartlardan biridir. Bu hadis cemaatin sadece bir araya gelmekle oluşmadığını, aynı zamanda ortak değerler, inançlar ve hedefler etrafında birleşmiş bir topluluk olduğunu göstermektedir.

Ebû Hanîfe (öl. 150/767) el-Vaṣiyye adlı eserinde demiştir ki: Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra bu ümmetin üstünü Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk, sonra Hz. Ömer b. el-Hattab el-Fârûk, sonra Hz. Osman b. Affân Ẕinnûreyn ve sonra da Hz. Ali b. Ebû Talib'dir (Allah hepsinden razı olsun). Nitekim Cenâb-ı Hak: *"Önde olanlar (ecirde de) öndedirler. İşte onlar naîm cennetlerinde (Allah'a) en yakın olanlardır."* buyurmuştur.[282] Dolayısıyla önce olan herkes, daha üstündür. Ebû Hanîfe; Belhî, Eşnanî ve Harisî'nin rivayetlerinde dedi ki: Atiyye el-Avfî, Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu bana anlattı: "Muhakkak yüksek derecelerde bulunanları, kendilerinden daha aşağılarda bulunanlar göğün ufkunda parlak yıldızı gördükleri gibi görürler. Ebû Bekir ve Ömer onlardandır."[283]

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edilmiştir: "Resûlullah (s.a.v.) günlerden bir gün evinden çıkıp, Hz. Ebû Bekir sağında Hz. Ömer solunda olmak üzere mescide girdi. Resûlullah (s.a.v.) onların elinden tuttu ve: 'Kıyamet günü üçümüz birlikte böylece kalkacağız.' dedi."[284]

Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer arasındaki derin bağ, İslâm tarihindeki en önemli ilişkilerden birini oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'in bu iki sahâbeyi sık sık birlikte zikrederek onları övmesi, onların İslâm ümmetinde oynadıkları merkezi role işaret etmekte ve kıyamet günü bir arada olacakları müjdesiyle de bu bağın ebediyeti vurgulanmaktadır. Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı olan bu iki sahâbî öyle derecelere ulaşmışlardır ki sahâbe ve tâbiûn devrinde sünnet, Hz. Peygamber'in

[282] Vâkıa 56/10-11-12.
[283] Ahmed Efendi Beyâzîzâde, *İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin İtikadî Görüşleri*, çev. İlyas Çelebi (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2000), 155.
[284] Tirmizî, "Menâkıb", 38 (No. 3669).

uygulamaları kabul edilse bile kimi zaman Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hulefâ-yi Râşidîn'in yaptıklarının da sünnet olarak nitelendiği bilinmektedir.[285]

Enes (r.a.) rivayet etmiştir: "Aralarında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de bulunduğu Muhacir ve Ensar'dan oluşan ashâb hep birlikte otururlarken, Hz. Peygamber onların yanına çıkardı. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den başkası gözünü kaldırıp Hz. Peygamber'e bakmaz, sadece o ikisi bakardı. O da onlara bakınca onlar da tebessüm ederler, Hz. Peygamber de onlara gülümserdi."[286]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ashâbıyla olan yakınlığını gözler önüne seren bu rivayet, onun Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer arasındaki sıcak ilişkisini yansıtan müstesna bir örnektir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dışında diğer sahâbîler doğrudan Hz. Peygamber'e bakmaktan çekinmişlerdir.[287] Ebü'd-Derdâ: Hz. Peygamber (s.a.v.), benim Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in önünde yürüdüğümü görünce yanına çağırdı ve: "Güneş peygamberler ve Resûllerden sonra Ebû Bekir ve Ömer'den daha hayırlı kişilerin üzerine doğmuş veya batmış değildir." buyurdu. Abdullah b. Ebî Evfâ: "Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer mecliste Hz. Peygamber ile otururken yerleri belliydi ve biri sağında biri de solunda otururdu. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olmadığı zaman da onların yerine kimse oturmazdı."[288] demiştir. Söz konusu ifadeler, sahâbîlerin Hz. Peygamber'e olan bağlılıklarının derinliğini ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mübarek şahsiyetinin onların gönüllerinde yarattığı derin izleri gözler önüne sermektedir.

5.3.3. Faziletleri ve Takva Örnekliği

Hz. Âişe rivayet etmiştir: "Hz. Ebû Bekir (Mekke'de) evinin önünü (taşla çevirip) bir Mescid edinmişti ve orada açıktan namaz kılar, Kur'ân okurdu. Müşriklerin kadınları ve oğulları birbirlerini ite kaka kalabalıkla onun yanına toplanıp, onu hayretle seyrederlerdi. Bu sırada Hz. Peygamber de (s.a.v.) Mekke'de idi (Henüz Medine'ye hicret etmemişti)."[289]

Hz. Ebû Bekir'in Mekke'deki evinin önünde inşa ettiği mescitte açıktan namaz kılması ve Kur'ân okuması, ilk müslümanların imanlarını pratiğe dökme biçimlerinin çarpıcı

[285] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 1/53.
[286] Tirmizî, "Menâkıb", 37 (No. 3668).
[287] Ahmed b. Abdirrahmân b. Muhammed el-Bennâ, *Fetḥu'r-rabbânî li-tertîbi Müsnedi'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel eş-Şeybânî* (b.y.: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), 22/182.
[288] Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/257.
[289] Buhârî, "Mezâlim", 23.

bir örneğini teşkil etmektedir. Bu durum, hem kişisel bir ibadet pratiği hem de Mekke'nin müşrik çoğunluğuna karşı açık bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir. Özellikle o dönemde müslümanların maruz kaldığı baskı göz önüne alındığında, Hz. Ebû Bekir'in bu cesur tavrı, imanının derinliğini ve İslâm davasına olan bağlılığının sarsılmazlığını ortaya koymaktadır. Müşriklerin, özellikle kadın ve çocukların, Hz. Ebû Bekir'in ibadetini hayretle izlemesi, olayın Mekke toplumunda yarattığı etkiyi gözler önüne sermektedir. Bu durum, aynı zamanda müslümanların marjinalize edilmiş bir azınlık olarak konumlandırılmasına rağmen, dini inançlarını özgürce yaşama mücadelelerini de simgelemektedir. Hz. Ebû Bekir'in iç dünyasındaki bu derin değişim, dış dünyadaki cesur davranışlarına yansımakta ve onu örnek bir müslüman haline getirmektedir. Sonuç olarak, Hz. Ebû Bekir'in hayatındaki bu dönüm noktası, İslâm tarihindeki ilk dönemlerin en çarpıcı olaylarından biri olarak kabul edilebilir ve müslümanlar için önemli bir ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle tahdîs etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) bir defasında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ile birlikte Uhud Dağı'na çıkmıştı. Orada bulundukları sırada dağ onları salladı ve bunun üzerine Hz. Peygamber: 'Ey Uhud, sakin ol! Bil ki senin üstünde bir peygamber, bir Sıddîk (çok doğru seciyeli bir zât), iki de şehit bulunmakta.' buyurdu."[290]

Saîd b. Zeyd tahdis etmiştir: "Ben Resûlullah'ın (s.a.v.) şunu buyurduğuna şüphesiz şehadet ederim: Resûlullah (s.a.v.) arkadaşları ile Hira Dağı üstünde bulunduğu sırada dağ deprendi. Bunun üzerine Resûlullah dağa hitâben: 'Uslu dur ey Hira! Çünkü senin üstünde ancak peygamber, Sıddîk (çok dürüst) ve şehit bulunur. (Başka kimse bulunmaz).' buyurdu ve Resûlullah onları şöyle saydı: 'Ebû Bekir es-Sıddîk, Ömer b. el-Hattâb, Osman b. Affân, Ali b. Ebû Tâlib, Talha b. Ubeydullâh, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebû Vakkās, Abdurrahman b. Avf ve Saîd bin Zeyd' (r.anhüm)."[291]

İslâm tarihinde "Sıddîk" sıfatı Hz. Ebû Bekir ile özdeşleşmiş, özel bir manaya kavuşmuştur. Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı ve halifesi olan Hz. Ebû Bekir, İslâm'ın ilk yıllarındaki mücadelelerde gösterdiği fedakârlığı, doğru sözlülüğü ve cesaretiyle bu sıfatı fazlasıyla hak etmiş, İsrâ ve Mi'rac hadisesinde Hz. Peygamber'in anlattıklarını sorgulamadan kabul ederek "Sıddîk" lakabını almıştır.[292] Onun hayatı mü'minler için bir

[290] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 5 (No. 3675); Ebû Dâvûd, "Sünnet", 9 (No. 4651); Nesâî, "Ahbâs", 3 (No. 3608).
[291] İbn Mâce, Fezâilü's-sahâbe", 11 (No. 134).
[292] İbn Abdülber, *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*, 3/966.

örnek teşkil ederken, "Sıddîk" kelimesi de İslâm literatüründe önemli bir kavram olarak yerini almıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: İsrâ gecesi Cebrâil'e (as) dedim ki: "Kavmim beni tasdik etmez." Bana: "Ebû Bekir seni tasdik eder." dedi. Ayrıca İslâm'a ilk inananlardan biri olarak Hz. Ebû Bekir, imanındaki sarsılmazlığı ve doğru sözlülüğüyle ümmetin güvenini kazanmıştır. İslâm'ı ilk kabul eden ve ilk namaz kılan da Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk olmuştur.[293] Hz. Ebû Bekir'in doğruluğu, yalnızca kişisel bir erdem olmakla kalmamış, aynı zamanda İslâm toplumunun temelini inşa eden mânevî ve sosyal yapının en önemli direklerinden biri olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından "Sıddîk" olarak nitelendirilmesi, Hz. Ebû Bekir'i İslâm tarihinde güvenilirlik ve doğruluk timsali bir lider konumuna yükseltmiş, halife olarak seçildikten sonra, ona karşı halkın güveninin ortaya çıkması, onun bu sıfatının bir tezahürü olmuştur.[294]

Sâlim'in (r.a.) babasından rivayete göre: "Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Kim kibir ile elbisesini yerlerde sürürse, Allah hesap günü o kişiye rahmet etmez.' Hz. Ebû Bekir: 'Elbisemin eteğinin bir yanını tutmaz isem sarkmakta.' deyince Resûlullah: 'Sen eteğini kibirden dolayı uzatan kimselerden değilsin.'[295] buyurdu."

İslâm ahlâkında kibir, şüphesiz ki büyük günahlar arasında yer almakta ve tevazu, mü'minin temel vasıflarından biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), amellerin niyetlere göre değerlendirileceğini belirterek, kibirli niyetlerin tüm ibadetleri geçersiz kılabileceğini vurgulamıştır. Hadisler, kibirlenmenin ve kendini beğenmenin çeşitli dışa vurumlarını ele almaktadır. Örneğin hadislerde yer alan, kişinin elbisesinin eteğini yerde sürerek yürümesinin kibirden bir işaret olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda İslâmi kaynaklar, kibrin sadece içsel bir duygu değil aynı zamanda dışa yansıyan somut davranışlarla da kendini gösterdiğini ifade etmektedir. Bu minvaldeki rivayetler, bir taraftan ferdin kendine çeki düzen vermesini ve kendisini başkalarından üstün görme gibi şahsiyet zaafını yansıtıcı hallere düşmemesini öğütlemekte, diğer taraftan çirkinlik ve kötülüğe delâlet eden fiziki görünümlerle toplumu tedirgin etmemeyi sağlayıcı ve onlarda bu tür kişilere karşı kin, nefret duygusu ile aşağılık kompleksinin meydana gelmesini önleyici niteliktedir.[296] Hz. Ebû Bekir'in giysisinin yere değmesini önemsemesi, onun Allah'ın emirlerine karşı olan duyarlılığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onun

[293] İbn Sa'd, *Ṭabaḳātü'l-kübrâ*, 3/127-128.
[294] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 156.
[295] Nesâî, "Ziynet", 104 (No. 5335).
[296] Nevevî, *Riyâżü'ṣ-ṣâliḥîn*, 4/299.

kibirden uzak olduğunu bildirmesi bu durumu destekler niteliktedir. Hz. Ebû Bekir'in bu durumunu sorgulaması, mü'minlerin nasıl bir tavır sergilemeleri gerektiğine dair önemli bir ders niteliğindedir. Yaptığı bütün amelleri sorgulayan Hz. Ebû Bekir, günün birinde Hz. Peygamber'e içini dökerek, "Yâ Resûlullah! Yaptığımız her kötü iş için ceza mı çekeceğiz?" diye sormuştu. Hz. Peygamber ona üç kere: "Allah sana merhamet etsin." diyerek dua ettikten sonra: "Hiç hastalanmıyor musun? Hiç üzülmüyor musun? Başına bela gelmiyor mu?" diye sormuştu. Hz. Ebû Bekir de: "Evet, yâ Resûlullah!" diye cevap verince, Hz. Peygamber: "İşte bunların hepsi, dünya hayatında işlediklerinizin bir nevi karşılığıdır." buyurmuştu.[297]

Tarihçilerin aktardığına göre, Hz. Ebû Bekir'in yüzüğünde: "Güç sahibi olarak Allah yeter." yazılı bir nakış bulunmaktaydı.[298] Bu nakış Hz. Ebû Bekir'in, gücün gerçek kaynağını Allah'ta gördüğünü ve dünyevî güç karşısında tevazu sahibi olduğunu vurgulamaktadır.

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Bir sefer yolculuğunda Resûlullah'ın yanındaydık. Beydâ yahut Zâtü'l-Ceyş civarına geldiğimizde gerdanlığım kayboldu ve arama yapılması için Allah Resûlü ve insanlar beklemeye başladılar. Yanlarında su yoktu ve civarda su bulunan bir yer de mevcut değildi. Bazı kimseler Hz. Ebû Bekir'e: 'Kızının yaptığını gördün mü? Hz. Peygamber'i ve ashâbını alıkoydu. İnsanlar suyun başında değiller, yanlarında su yok!' dediler. Hz. Ebû Bekir yanıma geldi. Resûlullah başını dizimin üzerine koyup uyumuştu. Hz. Ebû Bekir: 'Sen Resûlullah'ı da, insanları da yolundan alıkoydun. Subaşında değiller, yanlarında da su yok!' dedi. Hz. Ebû Bekir beni azarladı ve Allah'ın, onun söylemesini istediği şeyleri söyledi, eli ile de böğrümü dürtmeye başladı. Beni kıpırdamaktan Resûlullah'ın dizim üzerinde bulunmasından başka hiçbir şey men etmiyordu. Resûlullah sabah oluncaya kadar uyudu, hiç su yoktu. İşte bunun üzerine Allah, Teyemmüm (el-Maide 5/6) âyetini indirdi ve insanlar teyemmüm ettiler. Üseyd ibn Hudayr (r.a.): 'Yâ Ebû Bekir hanedanı! Bu sizin ilk bereketiniz değildir.' dedi. Gideceğimiz sırada üzerine bindiğim deveyi kaldırdık ve gerdanlığı altında bulduk."[299]

Bir sefer sırasında Hz. Âişe'nin (r.anhâ) gerdanlığının kaybolması üzerine yaşanan bu olay, İslâm tarihinde teyemmüm ibadetinin farz kılındığı önemli bir dönüm noktasıdır. Rivayete göre, bu olay sırasında sahâbîler su sıkıntısı çekmiş ve Hz. Ebû Bekir, kızını bu

[297] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 5/465.
[298] Asbahani, *Siyerü's Selefi's Salihin*, 1/12.
[299] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 5 (No. 3672).

durumdan sorumlu tutarak sert bir şekilde uyarıda bulunmuştur. Ancak kısa bir süre sonra Allah, teyemmümle ilgili âyetleri indirerek mü'minlere kolaylık sağlamıştır. Üseyd bin Hudayr'ın, Hz. Ebû Bekir'in daha önce de buna benzer bereketli olaylara vesile olduğunu belirtmesi, onun bereketli biri olduğunun tescillenmesi anlamına gelmektedir.

Hz. Ebû Bekir İslâm'a girdiği ilk günden itibaren, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) aldığı feyizle, derin bir şevk ve heyecanla İslâm'a önemli hizmetler yapmıştır. Hz. Osman b. Affân, Talha b. Ubeydullâh, Sa'd b. Ebû Vakkās, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Osman b. Maz'ûn, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Seleme el-Mahzûmî, Hâlid b. Saîd, Ubeyde b. Hâris, Habbâb b. Eret, Erkam b. Ebü'l-Erkam, Bilâl-i Habeşî, Suheyb b. Sinân er-Rûmî (r.anhum) gibi sahâbîlerin İslâm'a girmesine vesile olarak Hz. Peygamber'in tebliğ çalışmasına bütün gayretiyle destek vermiştir.[300] Hz. Ebû Bekir'in, kendileri ile ilgilenerek Hz. Peygamber'in huzuruna getirdiği ve müslüman olmalarına vesile olduğu zâtlardan hiçbiri müşriklerin baskılarına boyun eğmemişlerdir. Bu baskılar aynı zamanda Hz. Ebû Bekir'i de hedef alan yıldırma hareketleri sayılmaktaydı. Ancak hem müslümanlıktaki sebatı hem de tebliğe yardımcı olmaktaki gayretinin devamı onun dirayetli, soğukkanlı, güven verici ve insanlarda iyilik duygularını uyandıran huy güzelliğine sahip olduğunu göstermekteydi. Onun basit bir çabası, Allah'ın lütfu ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) feyzi ile istidâd sahibi insanların gönüllerinde bir hidayet esintisi meydana getirmekteydi.[301]

Ebû Osman Nehdî dedi ki: Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman şöyle dedi: "Bir gün babam eve misafirler getirdi, kendisi de yatsı namazının sonuna kadar Hz. Peygamber'in yanındaydı. Babam geldiğinde annem kendisine: 'Gece konukların yanında bulunmaktan alıkonuldun.' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Misafirlere yemek ikram ettin mi?' deyince annem: 'Yemek hazırladık ama yemediler.' dedi. Babam öfkelenerek: 'Burnu yarılasıca!' diyerek yemekten yememeye and içti." Abdurrahman dedi ki: "Bu arada ben saklandım ve bana: 'Ey akılsız kişi!' dedi. Hz. Ebû Bekir'in hanımı ve konuklar da, ev sahibi yemedikçe yemeyeceklerine ahdettiler. O zaman Hz. Ebû Bekir: 'Bu yeminler kesinlikle şeytan işidir.' dedi. Müteakiben yemek yeyince, misafirler de ona iştirak ettiler ve yemek yenildikçe çoğalmaya başladı. Hz. Ebû Bekir eşine: 'Ey Firâsoğulları'nın kız kardeşi! Neler oluyor?' dedi. O da: 'Gözümün nuru Hz. Peygamber'e ant olsun, yemek önceki halinden daha

[300] A. Himmet Berki - Osman Keskioğlu, *Hz. Muhammed ve Hayatı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006), 67.
[301] Algül, "Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", 25-27.

fazladır!' dedi. Herkes yeyince kalanı, Allah Resûlü'ne gönderdiler ve onun da o yemekten tattığını zikrettiler."[302]

Bu hadis Hz. Ebû Bekir'in kerametine delâlet etmektedir ve bu keramet, Hz. Ebû Bekir'in hayatının her alanında, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) takip etmeye özen göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bu da onun makâmının üstünlüğüne işaret etmektedir. Allah'ın velî kulları hayatlarının her alanında Hz. Peygamber'e uymakta, emirlerini yerine getirmekte, yasakladıklarından uzak durmakta ve onun teşvik edeceğini düşündükleri şeylere dört elle sarılarak takip etmektedirler. Bu imanları sayesinde, Allah Teâlâ onların kalplerini nurla doldurmakta ve velî kullarına ikram ettiği kerametlerden onlara ikram etmektedir.[303]

Câbir b. Abdullah (r.a.) tahdîs etmiştir: "Hz. Ömer: 'Hz. Ebû Bekir seyyidimizdir ve bizim efendimizi de hür kıldı.' demekteydi ve sözleriyle Hz. Bilâl'i kastetmekteydi."[304]

Hz. Ömer b. Hattâb'tan (r.a.) rivayete göre, şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir efendimiz ve bizim en hayırlımızdır. Resûlullah'a da (s.a.v.) en sevgili olanımızdır."[305]

Allah'ın (c.c.) övdüğü Muhacir ve Ensar, Hz. Ebû Bekir'in imâmeti ile alakalı icmâ edip ona Resûlullah'ın Halifesi ismini vermişler ve onun emrine boyun eğmişlerdir. Onun cemaatteki üstünlüğünü, imâmet ile alakalı ilim, züht, görüş kuvveti ve ümmetin siyasetiyle alakalı vs. faziletini ikrar etmişlerdir.[306]

Muhammed b. Hanefiyye şöyle demiştir: "Ben babam Ali b. Ebî Tâlib'e: 'Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra insanların en hayırlısı hangisidir?' diye sordum. Babam: 'Hz. Ebû Bekir'dir.' dedi. Ben: 'Sonra kimdir?' dedim Babam: 'Sonra Hz. Ömer'dir.' dedi. Ben, 'Hz. Osman' demesinden korktum da: 'Hz. Ömer'den sonra sensin.' dedim. Babam: 'Ben müslümanlardan bir adam olmaktan başka bir şey değilim.' dedi."[307]

Hakem b. Cehl (öl. ?) dedi ki: Hz. Ali Basra'da hutbe verdi ve: "Hiçbiriniz beni Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den üstün tutmasın. Ancak böyle bir şey olursa ona müfterinin haddini uygularım." dedi.[308] Kaynaklarda Râfizîler ve İmâmiyye'nin Hz. Ali'nin fazileti konusunda ortaya koyduğu rivayetlerden çok, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hakkında rivayet

[302] Buhârî, "Edeb", 88 (No. 6141).
[303] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 115.
[304] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 24 (No. 3754).
[305] Tirmizî, "Menâkıb", 31 (No. 3656).
[306] Eşʿarî, *el-İbâne*, 1/252.
[307] Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 5 (No. 3671); Ebû Dâvûd, "Sünnet", 8 (No. 4629).
[308] Beyhakî, *el-İʿtiḳâd ve'l-Hidâye*, 1/358.

vardır. Geriye kalan sahih rivayetlerde ise sadece Hz. Ali'nin, Hz. Ebû Bekir üzerine fazileti zikredilmemiştir. Şeyhayn için özellikle "Fezâil" babında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer ismiyle ayrı bab zikredilmiştir. Ama Hz. Ali için ortaya çıkan rivayetlerde, Hz. Ali ile beraber başkalarının da fazileti zikredilmiştir.[309]

Hz. Ebû Bekir'in vefatıyla Medine çalkalanmıştı ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Medine böyle hüzünlü bir akşam görmemişti. Erkek, kadın herkes ağlamaktaydı. Hz. Ali acele ile geldi, o da ağlamaktaydı. "Biz Allah'tan geldik ve yine ona döneceğiz" dedi ve Hz. Ebû Bekir'in başucunda durarak: "Allah'ın rahmeti üzerine olsun ey Ebû Bekir! Hz. Peygamber'in can dostu, yol arkadaşı, yardımcısı, itimat ettiği dostu, sır arkadaşı ve müsteşarı idin. İnsanlardan ilk müslüman olan, en samimi olan, yakini en şiddetli olan, Allah'tan en çok korkan, Allah'ın dinine en çok bağlı olan, Hz. Peygamber'i en iyi bilen, İslâm'a en çok hizmet eden, dostluğunu en iyi ifa eden, menkıbesi en çok olan, birçok hayırda önde olan, derecesi en yüksek olan, harekât ve sekenatında Hz. Peygamber'e en çok benzeyen, makâmı en yüksek olan sendin. Allah seni Hz. Peygamber'den ve İslâm'dan yana en üstün hayırlarla mükâfatlandırsın. İnsanlar Hz. Peygamber'i yalanladığında sen onu tasdik ettin ve onun gözü-kulağı mesabesindeydin. Allah seni Kur'ân'ı Kerîm'inde "Sıddîk" ismiyle isimlendirdi ve *"Gerçeği getirene ve onu doğrulayanlara gelince; İşte takva sahipleri onlardır."*[310] buyurdu. İnsanlar cimrilik gösterdiğinde sen cömertlik gösterdin. İnsanlar durup oturduğunda sen zorluklara karşı onunla mücadele ettin. En sıkıntılı anlarda onunla birlikte oldun. Onun mağaradaki arkadaşı, ikinin ikincisi ve üzerine sekinet indirilen de sendin. Hicrette onun yoldaşı idin. Ondan sonra Allah'ın Dini ve İslâm Ümmeti üzerine Allah Resûlü'nün halifesi oldun. İnsanlar dinden döndüğünde sen hilâfeti en iyi şekilde ifa ettin. Peygamberlere halife olanlardan hiçbiri görevini senin gibi ifa edemedi. Ashâb gevşediğinde sen harekete geçtin. Onlar zayıfladığında sen güçlü oldun. Onlar gevşeklik gösterdiğinde Hz. Peygamber'in getirdiği ilkelere sağlamca tutundun. Hz. Peygamber'in senin hakkında buyurduğu gibi bedenen zayıf, Allah'ın emrinde güçlü, kendi nefsinde mütevazı, Allah katında aziz, insanlar nezdinde kadri kıymeti yüce biri idin. O insanlardan hiçbiri senin hakkında ne dedikodu ne de birbirine kaş göz işareti yaptılar. Mahlûkattan hiçbiri senin katında hafife alınmadı. Zayıf senin yanında her daim güçlü oldu, hakkı alındı. Yakın uzak herkes senin katında eşit oldu. İnsanlar arasında sana en yakın olanlar Allah'a

[309] Ebû ʿAbdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. ʿOs̱mân ez-Ẕehebî, *el-Munteḳa min Minhâci'il-İʿtidâl fî Naḳḍi Kelâmi Ehli'r-Rafḍi ve'l-İʿtizâl*, thk. Muḥibbuddîn el-Ḫaṭîb (b.y.: y.y., ts.), 1/200.
[310] ez-Zümer 39/33.

en çok itaat edenlerdi. Senin işin hak, doğruluk ve şefkatten ibaretti. Sözün hikmet, emrin hilm içermekteydi ve kesindi, din seninle ayakta durdu. İman seninle güçlendi ve Allah'ın emri zuhur etti. Allah'a yemin ederim ki bu işte çok büyük mesafeler kat ettin ve kendinden sonra gelecek olanı yordun! Bu sebeple çokça hayırlara nail oldun. 'İnne lillahi ve inna ileyhi râciûn.' Senin hüküm ile idareciliğine razı olduk. Allah'a ant olsun ki Hz. Peygamber'den sonra bu ümmet senin gibisini görmeyecek. Sen dini aziz tutar, korurdun." dedi. İnsanlar susmuşlar onu dinlemekteydiler. Onun sözü bitince tekrar ağlamaya başladılar ve yüksek sesle: "Doğru söyledin." dediler.[311]

Sâlim b. Abdullah, İbn Ömer'den tahdîs etmiştir. "Biz Allah Resûlü yaşıyorken: 'Hz. Peygamber'den sonra ümmette en üstün kişi Hz. Ebû Bekir, sonra Hz. Ömer, sonra da Hz. Osman'dır. Allah tümünden razı olsun.' derdik."[312]

Hanefîlerden İmam Sâbûnî, "Hulefâ-yi Râşidîn İmâmeti" bahsinde şöyle buyurmaktadır: "Hz. Ebû Bekir sahâbenin fazilet bakımından onların önde geleni ve hilâfet ile ilgili tüm şartları kendisinde bulunduranıydı. Sahâbe onun halifeliği üzerine ittifak etmiştir. İşte bu kesin delildir…" Sahâbîlerden sonra Ümmet -Râfizîler hariç ki onların ihtilaflarına itibar edilmez- râşid halifelerin imâmet sıralaması konusunda ittifak etmiştir. Hulefâ-yi Râşidîn'in halifelikleri tamamen peygamberlik halifeliğidir: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu sözünde de görüldüğü gibi: "Peygamberlik halifeliği otuz yıldır, sonra Allah krallığını dilediğine getirir." Kim Hulefâ-yi Râşidîni kınarsa bunlar, halifelerin merkeplerinden daha aşağılıktır. Bu görüşü İmam Tahâvî (öl. 321/933), "Ebû Hanîfe ve Sâhibeyn'in Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat İtikadı" eserinde teyit ederek şöyle buyurmuştur: "Hz. Peygamber'den sonra hilâfet, ilk başta Hz. Ebû Bekir için -ümmet tarafından önde gelen ve faziletli olduğundan- icmâ ile sabittir. Sonra Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. İşte bunlar râşit halifeler olup hidayet önderleridirler." Aynı şekilde İmam İbn Teymiyye (öl. 622/1225) bu görüşü kabul edip şöyle buyurmuştur: "Sünnet âlimleri İmam Mâlik (öl. 179/795) ve arkadaşları, İmam Evzâî (öl. 157/774) ve arkadaşları, İmam Şâfiî ve arkadaşları, İmam Ahmet b. Hanbel ve arkadaşları, İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları ve tüm ulemâ, halifeleri sever. Onları emir kabul edip imâmetine inanır ve onları kötülükle zikredenlerin hiçbir görüşünü kabul etmezler." İmam Nesefî "Şerḥu'l-ʿAḳāʾid" adlı eserinde buna benzer olarak şunu söyler: "Hz. Peygamber'den sonra insanların imâmete en layık olanı Hz. Ebû Bekir,

[311] Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/814-815; Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 472-473.
[312] Ebû Dâvûd, "Sünnet", 8 (No. 4628); Kastallânî, *Mevâhibü'l-ledünniyye*, 2/701.

sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman sonra da Hz. Ali 'dir. Bunların hilâfeti bu tertip üzere sabittir."[313]

Firyâbî, Süfyân Sevrî'den rivayet etmiştir: "Bir kimse Hz. Ali'nin hilâfet'e, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'den daha lâyık olduğunu savunursa, o kimse Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Muhacir ve Ensar'a hata isnâd etmiştir. Onun bu tutumundan dolayı, amelinin göklere varıp kabul edileceğine ihtimal vermiyorum!"[314]

Hz. Ebû Bekir, İslâm dünyasının en seçkin şahsiyetlerinden biri olup Hz. Peygamber'in (s.a.v.) en yakın dostu, ona ilk iman edenlerden biri ve ilk halifesidir. Üstünlükleri ve faziletleri birçok kaynakta vurgulanmıştır. Şîa ve Mu'tezile'nin çoğunluğu Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'den daha üstün olduğunu ve hilâfete daha layık olduğuna şu âyet ile delil getirirler: *"Mü'minlerden, mazereti olmayanlar oturup kalırlarsa, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerle aynı değerde olamazlar…"*[315] Çünkü Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'den daha çok cihat etmiştir. Ehl-i Sünnet'in bunlara cevabı ise: Cihat iki kısımdır. Biri dine davet cihadı diğeri ise kılıç ile cihattır. İslâm'ın başından beri Hz. Ebû Bekir'in dine davet cihadı bilinmektedir ki onun davetiyle Hz. Osman, Talha b. Ubeydullâh, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebû Vakkās, Saîd b. Zeyd ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh müslüman olmuştur. Hz. Ali ise İslâm kuvvet kazandıktan sonra kılıç ile cihat etmiştir ancak ilki daha evladır. Hz. Ebû Bekir'in faziletini söyleyenlerin delili, 'Peygamberlerden ve elçilerden sonra güneş, Ebû Bekir'den daha faziletli birinin üzerine doğmamış ve batmamıştır.' hadisidir.[316] Hz. Ebû Bekir'in imâmetinin bir başka delili: İsnâaşeriyye'nin; "Halife nas ile sabit olur." görüşüne cevaben: "Halife nas ile sabit olması kendisine biat edilmesidir." görüşü büyük bir hatadır. Çünkü halifeye biat edilmesi için sahih bir yol gereklidir.[317]

Abbâd Semmâk dedi ki: "Ben Süfyân'ı: 'Hilâfet sahipleri beş kişidir: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Ömer b. Abdülazîz. Allah hepsinden razı olsun.' derken işittim."[318]

Abdullah b. Ömer dedi ki: "Babama ölüm anında: 'Halife bırakacağın kimse var mı?' diye sorulmuştu. Hz. Ömer: 'Halife belirlesem sorumlu olmam. Çünkü bizden daha hayırlı

[313] Hamîs, *Uṣûlü'd-dîn*, 1/562-563.
[314] Ebû Dâvûd, "Sünnet", 8 (No. 4630).
[315] en-Nisâ 4/95.
[316] Ebû ʿAbdillâh Faḫrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Ḥüseyn er-Râzî, *Meʿâlimu Usûli'd-Dîn*, thk. Ṭâhâ ʿAbdurraʾûf Saʿd (Lübnan: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, ts.), 1/151.
[317] Râzî, *Meʿâlimu Usûli'd-Dîn*, 1/144.
[318] Ebû Dâvûd, "Sünnet", 8 (No. 4631).

olan Hz. Ebû Bekir böyle yaptı. Halife belirlemezsem yine sorumluluğum olmaz ki en hayırlımız Allah Resûlü böyle yapmıştır.' dedi. Bu cevap sahâbîlerin hoşuna gitti ve Hz. Ömer'i takdir ettiler. Hz. Ömer de: 'İsabetli bir kararla halife tayin etmek isteyebilirim ama yanılmaktan da çekinirim ve ben hilâfetin ağır yükünden bir kâr veya zarar etmeden kurtulabildim. Şimdi ise bu sorumluluğu yüklenmek istemiyorum' dedi."[319]

Kasım b. Kutluboğa (öl. 879/1474) İbnü'l-Hümâm'ın (öl. 861/1457) "Müsâyere" adlı eserinin şerhinde şöyle buyurmuştur: "İmâmete en hak olan bizim, Mutezilenin ve birçok fırkanın yanında sahâbenin icmâsı ve biati ile başta Hz. Ebû Bekir'dir. Sonra Hz. Ebû Bekir'in halife olmasının istemesiyle Hz. Ömer, bundan sonra ise ashâbü'ş-şûrâ tarafından ittifakla biat edilmesiyle Hz. Osman olmuştur. Hz. Osman'dan sonra ise Hz. Ali halife seçilmiştir. Allah hepsinden razı olsun. İşte bunların imâmeti Ehlü'l-hal ve'l-akd (Devlet başkanını seçmek ve gerektiğinde azletmekle yetkili olan heyet) tarafından icmâ ile kabul edilmiştir."[320]

Bana Muhammed b. Müsennâ rivayet etti. (Dedi ki): Bize Sâlim b. Nuh el-Attâr, Cüreyrî'den, o da Ebû Osman'dan, o da Abdurrahman b. Ebî Bekir'den naklen rivayet etti. (Şöyle dedi): "Bize bir takım misafirler geldi. Babam geceleri Hz. Peygamber ile konuşuyordu, hemen geldi ve: 'Ey Abdurrahman! Misafirlerine akşam yemeği ver.' dedi. Akşamlayınca biz misafirleri ağırlamaya geldik, fakat onlar kabul etmediler. 'Evinizin babası gelerek bizimle beraber yemedikçe olmaz.' dediler. Ben kendilerine: 'O hiddetli bir adamdır. Eğer siz (dediğimi) yapmazsanız, ondan bana eza isabet edeceğinden korkarım.' dedim. (Yine) kabul etmediler. Hz. Ebû Bekir geldiği vakit onlardan önce hiçbir şeye başlamadı: 'Ziyafetinizi bitirdiniz mi?' diye sordu: 'Hayır! Vallâhi bitirmedik!' dediler. 'Ben Abdurrahman'a emretmedim mi?' dedi. Ben (bir tarafa) çekildim. O: 'Ey Abdurrahman!' dedi. Ben (yine) çekildim. Bunun üzerine: 'Ey alçak! Sana yemin ediyorum, sesimi işitirsen mutlaka gel!' dedi. Ben de geldim ve: 'Vallâhi benim bir suçum yok! İşte misafirlerin, onlara sor! Kendilerine yemeklerini getirdim ama onlar sen gelmedikçe yemekten çekindiler.' dedim. Bu sefer (onlara): 'Size ne oldu? Bizden yemeğinizi kabul etmiyor musunuz?' diye sordu ve 'Vallâhi bu gece ben bu yemekten tatmam!' dedi. Onlar da: 'Vallâhi sen tatmadıkça, biz de tatmayız!' dediler. 'Ben bu gece gibi kötü bir gece görmedim. Yazık size! Ne oluyorsunuz da bizden yemeğinizi kabul etmiyorsunuz?' dedi.

[319] Buhârî, "Ahkâm", 51 (No. 7218); Müslim, "İmâret", 11 (No. 823); Tirmizî, "Fiten", 48 (No. 2225).
[320] Hamîs, *Uṣûlü'd-dîn*, 1/562-563.

Sonra Hz. Ebû Bekir şunu söyledi: 'Birinciye gelince o (yani yemin) şeytandandır. Yemeğinize gelin!' dedi ve arkasından yemek getirildi. Hz. Ebû Bekir besmele çekerek yiyince misafirler de yediler. Sabahlayınca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına gitti ve: 'Yâ Resûlullah! Onlar yeminlerinde durdu ancak ben yeminimi bozdum.' dedi. Ve (olanı) ona haber verdi. O da: 'Bilâkis sen onların en yemininde duranı ve en hayırlısısın!' buyurdular."[321]

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.): "Ben sizin hayırlınız değilim." sözü, onun sahâbenin en hayırlısı olduğunu gösterir. Zira insanların hayırlısı, kendisini başkalarından hayırlı görmeyendir.[322] Mezkûr hadiste de Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu teyit ederek, Hz. Ebû Bekir'in onların en hayırlısı olduğunu vurgulamıştır. Hz. Ebû Bekir'in sahâbîlere: "Beni görevden azlediniz." demesi karşılığında, ashâb ona: "Ne seni görevden alırız ne de görevinden istifa etmeni isteriz." diye cevap vermişlerdir. Hz. Ebû Bekir'in bu tutumu, görevin büyüklüğü, Allah'a-ümmete karşı kusur işleme korkusu ve endişesinden kaynaklanmaktaydı. Bu nitelikteki insanlar, herkesten çok müslümanların başında bulunmaya layıktırlar. Ümmet de bu gibileri başında tutmaya gayret ve özen göstermelidir.[323]

Hz. Ebû Bekir'in, başlangıçta yemin ederek o yemekten yemeyeceğini söylemesi, misafirlerin tutumlarına kızmış olmasından kaynaklanmaktaydı. Çünkü müsaade edildiği halde misafirler, getirilen yemeğe el sürmemişler ve Hz. Ebû Bekir'i beklemişlerdi. Hatta onu beklemekle de yetinmemişler, o yemedikçe yemeğe el uzatmayacaklarını söylemek sûretiyle Hz. Ebû Bekir'i zor durumda bırakmışlardı. Hz. Ebû Bekir'in kızgınlığı onların bu ısrarlı tutumlarından kaynaklanmaktaydı ancak sonuç tatlıya bağlanmış ve hep birlikte yemek yemişlerdir. Lakin her alınan lokmanın altından daha fazlasının peydah olması, yani yemeğin bereketlenmesi Hz. Ebû Bekir'i hayrete düşürmüştür. Bu, Allah'ın Hz. Ebû Bekir ailesine bir ikramıydı. Bu bereketli yemeği Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e göndermiş, Medine'ye gelmiş kalabalık bir kabile de o bereketli yemekten yiyerek karınlarını doyurmuşlardır. Bu olay Hz. Ebû Bekir'in iman-ittikâ sahibi, ilâhî ikramlara ve kerametlere muhatap bir kişi olduğunu göstermektedir.[324]

---

[321] Müslim, "Eşribe", 177 (No. 2057).
[322] Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 262.
[323] Maksut Çetin, *Mâturidiliğin Siyaset (Hilâfet/İmâmet) Anlayışı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 199.
[324] Nevevî, *Riyâżü's-ṣâliḥîn*, 6/408.

Kays b. Ebî Hâzım şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir, Büceyle Kabilesinin Ahmes Kolundan Zeynep denilen bir kadının yanına girdi ve onun konuşmadığını gördü. Yanındakilere: 'Bu kadının nesi var ki konuşmuyor?' diye sordu. Oradakiler: 'Konuşmayarak hac yaptı.' dediler. Hz. Ebû Bekir kadına: 'Konuş! Çünkü konuşmamak helal olmaz; bu konuşmamak câhiliyet amelindendir.' dedi. Bunun üzerine kadın konuştu da Hz. Ebû Bekir'e: 'Sen kimsin?' diye sordu. Hz. Ebû Bekir: 'Muhacirler'den bir adamım.' dedi. Kadın: 'Hangi muhacirler?' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Kureyş'ten olan muhacirler.' dedi. Bu sefer kadın: 'Sen Kureyş'in hangi boyundansın?' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'Sen çok sual sorucu bir kadınsın. Ben Ebû Bekir'im.' dedi. Kadın: 'Câhiliye devrinin ardından Allah'ın bize getirmiş olduğu bu iyi iş (yani İslâm Dini) üzerinde bekamız ne kadar olur?' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'İslâm üzerinde bâki olmanız, imamlarınız sizleri dosdoğru tuttuğu müddetçe olur.' dedi. Kadın: 'İmamlar nedir?' diye sordu. Hz. Ebû Bekir: 'Senin kavminin onlara emretmekte olan ve onların da kendilerine itaat etmekte bulundukları birtakım başkanları ve şerifleri vardır değil mi?' dedi. Kadın: 'Evet, vardır.' dedi. Hz. Ebû Bekir: 'İşte onlar, insanlar üzerinde doğrultucu önderlerdir.' dedi."[325]

İslâm dini, toplumun sürekliliği ve huzuru için liderlerin büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır. İslâm'ın temel ilkelerine uygun bir şekilde yaşaması gereken toplum, bu konuda liderlerin doğru rehberliğine ihtiyaç duymaktadır. Nitekim hadislerde, toplumun birlik ve beraberliği için liderlerin rolünün ne kadar büyük olduğu belirtilmektedir. Liderler sadece toplumu bir arada tutmakla kalmayıp, aynı zamanda onları İslâm'ın temel ilkeleri doğrultusunda yönlendirerek doğru yola sevk etmektedirler. Bu bağlamda, liderlerin doğru yönlendirmeleri, toplumsal istikrarın sağlanması için vazgeçilmez bir unsurdur. Nitekim Hz. Ebû Bekir bir gün hutbedeyken: "Allah'a yemin ederim ki en hayırlınız ben değilim![326] Bu görevi de istememekteydim ve içinizden birinin beni bu işten kurtarmasını isterdim. Siz benim, aynen Resûlullah (s.a.v.) gibi hareket edeceğimi mi sanıyorsunuz? Eğer böyle sanıyorsanız, yanılmaktasınız, çünkü benim buna gücüm yetmez. Hz. Peygamber vahiy ile korunmaktaydı ve onunla beraber bir melek vardı. Benimse, beni rahat bırakmayan bir şeytanım vardır. Ben öfkelendiğim zaman benden uzak durun, zira size bir fenalık yapabilirim. Gözleriniz hep üstümde olsun, eğer doğru yolda gidersem bana yardım edin, şayet yanlış yola saparsam beni doğrultun." demiştir. Hasan-ı Basrî: "Allah'a yemin ederim

[325] Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensâr", 26 (No. 3834).
[326] Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *Sîretü'n-nebeviyye ve aḫbârü'l-ḫulefâ'*, thk. el-Hâfız es-Seyyid Azîz Bek (Beyrut: Kütübi's-Sekafiyye, 1417-1996), 2/423.

bu öyle bir hutbedir ki, Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) sonra hiç kimse böyle bir hutbe okumamıştır!" demiştir.[327] Kendisine biat edildikten sonra ilk hutbesini Mescid'de veren Halife, yönetim algısını insanlara açıklamakta ve uygulayacağı prensipleri onlara sunmaktaydı. Böylelikle Medineliler daha ilk aşamada önlerindeki sürecin hâkim ruhu hakkında bilgi sahibi olmaktaydılar.[328] İlk halife Hz. Ebû Bekir'in hilâfete getirilince yaptığı konuşma, onun siyasi iktidar anlayışını net bir şekilde ortaya koymuştur. Buna göre halife, ümmetin diğer fertlerinden farkı olmayan herkes gibi bir müslümandır ve ona özgür iradesiyle yönetme yetkisini veren, ümmetin kendisi olmuştur. Ümmet, Hz. Ebû Bekir'in faziletli geçmişi, Hz. Peygamber'in ona değer vermiş olması, bu işi yapabilecek yetenek ve donanıma sahip olması gibi özelliklerinden dolayı velâyeti ona vermiştir.[329]

Sallabî'nin aktardığına göre Hattâbî (öl. 388/998) şöyle demiştir: Konuşmama câhiliye ibadetlerinden biriydi. Onlardan biri, bir gün bir gece itikâfa girmekte ve konuşmamaktaydı. İşte bundan menolunup hayır konuşmakla emrolunmuşlardır. Konuşmamaya yemin eden kişinin konuşmasının müstehap olduğunu ve bunun için de kefaret lazım gelmediğini söyleyenler Hz. Ebû Bekir'in bu sözüyle delil getirmişlerdir.[330]

Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.v.): 'Benim ümmetime mensup insanlar içinde ümmetime en çok merhametli olan (zât) Ebû Bekir'dir. Allah'ın dini (hükümlerin tatbiki) hususunda onların en şiddetlisi Ömer'dir. Onların samimi olarak en çok hayâ edeni Osman'dır. Hak ile bâtılı ayırt etmek bakımından onların en isabetli hüküm vereni Ali b. Ebû Tâlib'dir. Kur'an okuyuşu bakımından onların en üstünü Übey b. Kâ'b, helal ve haramı en iyi bilenleri Muâz b. Cebel, ferâiz ilmini en iyi bilenleri Zeyd b. Sâbit'tir. Dikkat! Şüphesiz her milletin bir emin kişisi bulunur. Bu ümmetin emin kişisi ise Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tır.' buyurdular ."[331]

Ebû Hüreyre (r.a.) rivayet etmiştir: "Resûlullah (s.a.v.): 'Ebû Bekir ne iyi adamdır. Ömer ne iyi adamdır. Ebû Ubeyde b. Cerrâh ne iyi adamdır. Üseyd b. Hudayr ne iyi adamdır.

[327] Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kādîhân el-Hindî el-Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl fî süneni'l-aḳvâl ve'l-efʿâl*, thk. Bekri Hayyani (b.y.: Müessesetü'r-Risale, 1401-1981), 5/588-590.
[328] Feyza Betül Köse, *Dört Halife Döneminde Medine* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 166.
[329] Eyüp Kurt, *Dört Halife Döneminde Yönetim Anlayışı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 49.
[330] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 196.
[331] İbn Mâce, "Fezâilü's-sahâbe", 11 (No. 154); Tirmizî, "Menâkıb", 102 (No. 3790).

Sâbit b. Kays b. Şemmâs ne iyi adamdır. Muâz b. Cebel ne iyi adamdır. Muâz b. Amr b. Cemûh ne iyi adamdır.' buyurmuştur."[332]

والصَّدِّيقِ رجحانٌ جَلِيٌّ عَلَى الأَصْحَابِ مِنْ غَيْرِ احْتِمَالِ جَلى Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın (r.a.) diğer sahâbe-i kirâm üzerine efdaliyyetinde şek ve ihtimal bulunmamaktadır. Allame İbn Cemâa (öl. 733/1333) şöyle demiştir: "Hak ve gerçek olan sahâbe-i kirâmın en efdali Hz. Ebû Bekir'dir ve Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra hak halifedir." İbn Cemâa'nın sözü burada son bulmuştur. Çünkü Hz. Peygamber, İslâm hükümlerinin temeli ve direği olan namazı kıldırmak hususunda yerine onu halife tayin etmişti. Hz. Ebû Bekir'i, "Sıddîk" lakabıyla lakaplandıran Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisi olmuştur. رُجْحَانٌ (rütbede ziyadelik), جَلِيٌّ (aşikar iş), احْتِمَالِ (şüphe, tereddüt ve caiz görme) manalarına gelir. Mana şudur: Halifeliğinin sıhhati hakkında şüphe ve tereddüt etmeksizin ve hilafını da caiz görme ihtimali olmaksızın Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk için diğer sahâbe-i kirâm üzerine, zahiri bir tercih ve üstün bir faziletliği vardır.[333] Ashâb-ı Kirâm'ı Yüce Allah (c.c.) birçok yerde övmüştür. *"Muhacir ve Ensar'dan önden giden ilkler.."* (et-Tevbe 9/100), *"Allah'ın, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde.."* (et-Tahrîm 66/8) ve *"Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler."* (el-Fetih 48/29)[334] gibi âyetler bunlardan sadece bir kısmıdır.[335]

İnsanın, şahsına karşı işlenen hataları affetmesi kolay değildir. Zira her şeyden önce nefis buna karşı çıkmakta ve suçluyu bağışlamayı bir gurur meselesi yapmaktadır. İşte bundan dolayı suç bağışlamak dinimizde büyük bir fazilet sayılmaktadır. Hz. Ebû Bekir'in birçok konuda olduğu gibi bu konuda da örnek bir davranışı bulunmaktadır. Hz. Peygamber bir gazveye giderken yanına hanımlarından Hz. Âişe'yi almıştı. Bu gazvede "ifk hadisesi" olarak bilinen olay vuku bulmuştur. Hz. Peygamber seferden dönerken Hz. Âişe ihtiyacını gidermek için İslâm Askerlerinin bulunduğu yerden uzaklaşmış, bu esnada kaybettiği gerdanlığını aramaya çalışırken zaman kaybetmiş, onu hevdecinde (devenin sırtı) zanneden müslümanlar da yola çıkmıştı. Hz. Âişe dinlenme yerine geldiği zaman müslümanların gittiğini görerek orada beklemeye başlamış, ordunun artçı kuvvetlerinden olan Safvân b. Muattal, Hz. Âişe'yi devesine bindirerek Hz. Peygamber'in yanına getirmişti. Bazı

[332] Tirmizî, "Menâkıb", 102 (No. 3795).
[333] Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed Ali el-Kârî, *Şerhu'l-emâlî*, çev. Nedim Payalan (İstanbul: Ravza, 2007), 129-130.
[334] Ebü'l-Abbâs Abdullāh b. el-Abbâs, *Tenvîrü'l-miḳbâs min-Tefsîr-i İbn Abbâs*, thk. Ebû't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Firuzâbâdî, çev. Cevher Caduk (İstanbul: İlk Harf, 2016), 5/57.
[335] Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullāh b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Ṭavâli'u'l-envâr*, çev. İlyas Çelebi, Mahmut Çınar (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 264.

münafıklar bu olayı Hz. Âişe'nin aleyhinde kullanmışlar, çıkardıkları dedikodu ile hem Mü'minlerin Annesini hem onun ailesini ve hem de Hz. Peygamber'i üzmüşlerdi. Fakat Allah gönderdiği âyetlerle Hz. Âişe'ye iftira atıldığını belirterek onu temize çıkarmış, Hz. Peygamber de dedikoduculara cezalarını vermişti. Cezalandırılanlardan biri de Hz. Ebû Bekir'in küçük yaşta himayesine alıp büyüttüğü akrabası Mistah b. Üsâse (r.a.) idi. Bedir Gazvesinde de bulunmuş olan Mistah'ın bu davranışı Hz. Ebû Bekir'i çok üzmüş ve ona bir daha yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. İşte o zaman şu âyet nazil oldu: *İçinizden yardım sever ve zengin olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere artık bir şey vermeyeceğiz diye yemin etmesinler. Bağışlasınlar, hoş görsünler; Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.*[336] Hz. Ebû Bekir âyet-i kerîme'yi duyar duymaz: "Evet Rabbimiz! Vallâhi bizi bağışlamanı arzu ederiz!" dedi ve eskiden olduğu gibi Mistah'a yardımcı olmaya devam etti.[337]

Hz. Âişe (r.anhâ) tahdîs etmiştir: "Hz. Ebû Bekir'in bir kölesi vardı ve kölesinden her gün belirli bir miktar para alır, bu parayla geçinirdi. Bir gün köle, efendisine getirdiği parayla ilgili önemli bir itirafta bulundu. Câhiliye döneminde insanların geleceğini tahmin etme iddiasında bulunarak falcılık yaptığını, ancak bu işten anladığı hiçbir şey olmadığını ve insanları sadece aldattığını söyledi. Bu yolla elde ettiği parayı da kendisine verdiğini belirtti. Bu itiraf üzerine haram mal yemiş olma ihtimali karşısında büyük bir üzüntü yaşayan Hz. Ebû Bekir hemen elini ağzına götürüp midesindeki her şeyi çıkardı, yani kustu."[338]

Hz. Ebû Bekir (r.a.) hakkındaki bu rivayet, onun helal lokmaya gösterdiği titizliği ve İslâm'ın temel ilkelerinden biri olan helal kazanç konusundaki hassasiyetini gözler önüne sermektedir. Haram veya şüpheli maldan uzak durma konusunda gösterdiği duyarlılık, yalnızca maddi bir tercih olmaktan öte, derin bir iman anlayışının ve Allah korkusunun bir yansımasıdır. Bu durum, Hz. Ebû Bekir'in sadece siyasi bir lider değil, aynı zamanda ahlâki değerlere bağlı örnek bir müslüman olduğunu bir kez daha teyit etmektedir. Yanında bulunanlar: "Allah sana rahmet etsin! Yaptığın bunca şey, sadece şu tek bir lokma için miydi?" dediler. Hz. Ebû Bekir: "Evet öyle, eğer o lokma ruhumla beraber çıkacak olsaydı, onu midemde bırakmaz, ne pahasına olursa olsun çıkarırdım. Çünkü ben Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir hadislerinde: 'Haramla büyüyüp gelişen bir beden için en layık yer ateştir.' dediğini işittim. İşte bedenimin bir azasının bu lokmayla beslenerek büyümesinden

[336] Nûr 24/22.
[337] Nevevî, *Riyâżü'ṣ-ṣâliḥîn*, 3/590.
[338] Buhârî, "Menâkıbu'l-Ensâr", 26 (No. 3842).

korktuğum için böyle yaptım." dedi.[339] Şüphelerden sakınarak yediğini ilk kusan kişinin de Hz. Ebû Bekir olduğu söylenmektedir.[340]

Falcılıktan kazanılan para haramdır. Böyle bir haramı işlediğini öğrenen kimse, yediklerinin parasını ödemek sûretiyle günahtan kurtulur ancak kusmasına gerek bulunmamaktadır. Binaenaleyh, Hz. Ebû Bekir yediği şeyin falcılıktan kazanılan parayla alınmasından dolayı değil, o paranın Câhiliye devrinde kazanılmasından dolayı kusmuştur. Çünkü Câhiliye devri bütün müesseseleriyle iptal edilip defteri dürülmüştür.[341]

"Malını Allah yolunda verip arınan takvâ ehli ise ondan (ateşten) uzak tutulur."[342] Müfessirler icmâ etmiştir ki bu âyet Hz. Ebû Bekir hakkında inmiştir.[343] Âyetle onun en takva sahibi olduğu sabit ise o, Allah katında en üstün olandır. Çünkü Allah (c.c.) âyetinde şöyle buyurmuştur: *"..Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır.."*[344] O zaman Hz. Ebû Bekir'in en takva sahibi ve en üstün olduğu aynı zamanda hilâfet için en layık olduğu sabittir. Çünkü takva ile üstünlük, onun için âyet ile sabit olmuştur.[345] Yine: *"O öyle biridir ki, hiç kimsenin kendisi üzerinde karşılığını ödeyeceği bir hakkı olmadığı halde sırf yüce rabbinin rızasını kazanmak için yardım eder."*[346] âyeti de Hz. Ali'ye yorulamaz. Çünkü onun katında terbiye nimeti vardır. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'yi yetiştirmiştir. Bu karşılığı verilecek bir nimettir. Âyet Hz. Ali'ye yorulmadığına göre Hz. Ebû Bekir'e yorulması gerekir. Zira en takvalı olanın başkası değil, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'den biri olduğunda icmâ vardır.[347]

Hz. Ebû Bekir câhiliye döneminde de takvasını koruyan bir kişilikti. O, selim fıtratın dışında kalan kötü alışkanlıklardan uzak durmuş, temiz bir hayat yaşamaya çalışmıştır. Kendisine: "Câhiliyedeyken içki içtin mi?" diye sorulunca: "Böylesi bir şeyden Allah'a sığınırım." demiştir. Ona: "Neden?" diye sorulunca da: "Çünkü onurumu ve mertliğimi muhafaza etmekteydim. İçki içen kişi ise onuru ile mertliğini kaybeder." dedi. Hz.

[339] Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ ve ṭabaḳātü'l-asfiyâ'*, ed. el-Saadet (Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi- Darü'l-Fikr- Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409-1988), 1/31; Asbahani, *Siyerü's Selefi's Salihin*, 1/15.
[340] İbnü'l-Cevzî, *Ṣıfatü'ṣ-ṣafve*, 107.
[341] Nevevî, *Riyâżü'ṣ-ṣâliḥîn*, 3/484.
[342] el-Leyl 92/17.
[343] Şemsüddîn Muhammed b. Eşref el-Hüseynî es-Semerkandî, *eṣ-Ṣaḥâ'ifü'l-ilâhiyye*, çev. Ramazan Biçer (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017), 266.
[344] el-Hucurât 49/13.
[345] Devvânî, *el-Ḥucecu'l-Bâhira*, 1/70.
[346] el-Leyl 19/20.
[347] Cürcânî, *Şerḥu'l-Mevâḳıf*, 3/718.

Peygamber Hz. Ebû Bekir'in sözünden haberdar olunca: "Ebû Bekir doğru söylemiş! Ebû Bekir doğru söylemiş!" buyurmuştur. Hz. Âişe (r.anhâ): "Hz. Ebû Bekir ne Câhiliyedeyken ne de müslüman olduktan sonra içki içmiştir." demiştir.[348] Yine Hz. Muaviye (r.a.) dedi ki: "Dünya Hz. Ebû Bekir'i istemedi, Hz. Ebû Bekir de dünyayı istemedi. Hz. Ömer b. el-Hattâb'ı ise dünya istedi, ancak Hz. Ömer onu istemedi." İbn Şihâb ise: "Hz. Ebû Bekir'in faziletlerinden biri de Yüce Allah'ı hiçbir zaman inkâr etmemiş olmasıdır." demiştir. Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında bazı kişiler konuşmalarında Hz. Ömer'i Hz. Ebû Bekir'den daha üstün görür gibi oldular. Hz. Ömer bundan haberdar olunca şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir'in yaşadığı bir gecesi ile gündüzü var ki, vallâhi Ömer'in bütün ailesinden daha hayırlıdır!" diyerek gece ile mağaradaki geceyi, gündüz ile de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra irtidat edenlere karşı savaşma isteğini anlattığı günü kastetmişti. Hz. Ömer onun hakkında: "Hz. Ebû Bekir'in imanı bütün yeryüzü halkının imanı ile tartılsa, Hz. Ebû Bekir'in imanı ağır gelirdi." demiştir. Bir adam Hz. Ömer'e: "Senin gibisini görmedim." deyince, Hz. Ömer: "Hz. Ebû Bekir'i gördün mü?" diye sordu. Adam: "Hayır!" deyince, Hz. Ömer: "Eğer onu gördüğünü söyleseydin canını acıtırdım." demiştir. Yine Hz. Ömer: "Vallâhi câhiliye döneminde Hz. Ebû Bekir misk kokusundan daha güzel, ben ise ailemin devesinden daha şaşkın biriydim!" demiştir. Hz. Ali onun için şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir dört konuda beni geçmiştir. Biri imâmet konusundadır ki ben varken cemaate kendisi imam seçilmiştir. Bir diğeri benden önce hicret etmesidir. Bir diğeri Resûlullah'ın (s.a.v.) mağara arkadaşı olmasıdır. Öbürü de İslâm'ı yayma konusundadır. Nefsim kudret elinde olana yemin ederim ki, hangi hayırda yarıştıysak Hz. Ebû Bekir bizi geçmiştir!" Hz. Ali bir hutbe esnasında insanların en cesurunu sormuş, cemaat de kendisine: "Sensin, ey mü'minlerin emiri!" dediklerinde: "İnsanların en cesuru Hz. Ebû Bekir'dir. Bedir günü Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir çardak yaptık ve dedik ki: 'Müşriklerin Allah Resûlü'ne yönelmemesi için kim Resûlullah ile beraber olur?' Vallâhi bu işe Hz. Ebû Bekir'den başka kimse yanaşmadı! Kılıcını çekmiş ve Hz. Peygamber'in başında beklemekte, kim ona yönelirse kendisi de ona yönelmekteydi. 'İşte insanların en cesuru budur.' dedi"[349] ve ekledi: "Kureyş'in, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) etrafını sardığını gördüm. Biri vurmaya çalışıyor, biri yere düşürmeye çalışıyor ve şöyle diyorlardı: 'İlahları tek ilah sen değil misin?' Vallâhi Hz. Ebû Bekir'den başka, bizden kimse oraya yaklaşamadı! Yalnız o, birine vuruyor birini yere

[348] İbn Abdülber, *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*, 3/978; Asbahani, *Siyerü's Selefi's Salihin*, 1/24; Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/728.
[349] Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, 1/657; Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 83.

düşürüp hırpalıyor ve şöyle diyordu: 'Yazıklar olsun size! Rabbim Allah diyen bir adamı mı öldüreceksiniz!'"[350] Sonra Hz. Ali üzerinde olan gömleğini (gözlerine doğru) kaldırdı sakalı ıslanana kadar ağladı ve dedi ki: "Allah'ın adını vererek soruyorum; Firavun'un yanındaki iman eden kişi mi hayırlıdır Hz. Ebû Bekir mi?" Cemaat susunca dedi ki: "Neden cevap vermiyorsunuz? Hz. Ebû Bekir'in bir saati, vallâhi Firavun'un yanındaki mü'min'den daha hayırlıdır! Zira o adam (Firavun'un yanındaki mü'min), imanını gizlemişti, bu adam açıkça imanını ilan etti."[351]

Zeyd b. Erkam (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: Hz. Ebû Bekir'in yanındaydık. Su istedi fakat bal şerbeti getirilince ağlamaya başladı ve öyle ağladı ki bir şey olduğunu sandık. Ancak bir şey de soramıyorduk. Ağlaması dindikten sonra: "Ey Resûlullah'ın halifesi! Neden ağladın?" dedik. Hz. Ebû Bekir: "Hz. Peygamber'in yanında olduğum bir sırada onun bir şeyi kovuyor gibi hareketler yaptığını gördüm. Fakat kovduğu şeyi göremiyordum. 'Yâ Resûlullah! Neyi uzaklaştırıyorsun; ben bir şey göremiyorum?' dedim. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Dünya beni aldatmaya yeltendi. Ben de ona: 'Uzak dur benden!' dedim. Dünya da: 'Sen zaten bana ulaşamazsın.' dedi. Bunu hatırladım da canım sıkıldı. Hz. Peygamber'in emrine muhalefet ederim de dünya bana müptela olur diye korktum dedi."[352]

Hastalandığında ona: "Ey Resûlullah'ın halifesi! Size bakacak bir hekim getirelim mi?" diye sordular. Hz. Ebû Bekir: "Hekim bana çoktan baktı." dedi. Bunun üzerine ona: "Ya ne söyledi?" dediler. Hz. Ebû Bekir: "Şüphesiz ki ben dileğini yaparım."[353] dediğini söyledi.[354]

Eslem'den (r.a.) nakledilmiştir: "Hz. Ömer'i şöyle derken duydum: Bir gün Resûlullah (s.a.v.) bizlere sadaka vermeyi buyurdu ve o zaman benim malım boldu. 'Bugün Hz. Ebû Bekir'i geçeceğim.' diye içimden geçirdim ve varlığımın yarısını getirip sadaka verdim. Hz. Peygamber bana, 'Ailene bir şey bıraktın mı?' diye sorunca: 'Bir bu kadar daha bıraktım.' dedim. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Hz. Ebû Bekir gelip bütün malını getirdi. Allah Resûlü ona da: 'Ailen için neler bıraktın?' diye sordu. O da: Allah'ı ve

[350] Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîḫ*, thk. Ömer Abdusselam Tedmiri (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1417-1996), 1/676.
[351] Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/730-785; Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 43.
[352] Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, 2/293-294.
[353] el-Burûc 85/16.
[354] Süyûtî, *Târîḫu'l-ḫulefâ'*, 1/66.

Resûlünü cevabını verdi. Bu sözleri duyunca ben: 'Artık seninle herhangi bir konuda kesinlikle yarışmam.' dedim."[355]

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir halifeliğe getirildiğinde: 'Benim kavmim bilir ki, kendi ailemi geçindirmek için başka bir işe ihtiyaç duymam. Ancak şimdi tüm müslümanların işleriyle ilgilenmek zorundayım. Bu yüzden artık kendi ailem de devlet hazinesinden pay alacak, ben de tüm müslümanlar adına çalışacağım.' dedi."[356]

İslâm'ın ilk dönemlerinde, câhiliye karanlıklarını delen nurun ilk şahitleri olan sahâbe, imanları uğruna her türlü fedakârlığı göze almışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte İslâm'ın en zorlu yıllarını yaşayan bu büyük insanlar, varlıklarını ve zamanlarını tamamen Allah yoluna adamışlardır. Darlıkta sabır ve bollukta infak hayatlarının temel taşı olmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sadaka verme teşvikleri üzerine, sahâbenin ileri gelenlerinden Hz. Ömer malının yarısını, Hz. Ebû Bekir ise tümünü Allah yolunda vermiştir. Hz. Osman ise halka yaptığı sayısız hayırseverlikle tanınmıştır.[357] Hz. Ebû Bekir'in, çocuklarını açlık korkusuyla katleden bir halk içerisinde malının tamamını bağışlaması, müthiş bir cesaret misalidir. Bu durum, olağanüstü şartlar altında sergilenen sıra dışı bir davranış olmakla birlikte, Hz. Ebû Bekir'in mülkün asıl sahibinin Allah (c.c.) olduğuna olan inancının en somut tezahürüdür. O, bu fedakârlığıyla, malını gösteriş için harcayan ve kibirlenen müşriklere karşı, gerçek zenginliğin Allah'a yakınlıkta olduğunu kanıtlamıştır.[358]

Ebû Nuaym'ın (öl. 430/1038) aktardığına göre Hasan Basrî dedi ki: "Günün birinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e gizli şekilde sadakasını getirdi: 'Yâ Resûlullah! Bu benim Allah için olan sadakamdır, ileride yine getireceğim.' dedi. Hz. Ömer geldi, aşikâr şekilde sadakasını verdi ve: 'Yâ Resûlullah! Bu benim Allah için olan sadakamdır, ileride Allah'tan mükâfatımı beklerim.' dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: 'Ey Ömer! Okunu attın fakat hedefe gelmedi, yani yine Ebû Bekir seni geçti. Senin ile Ebû Bekir'in sadakasında fark olduğu gibi sözleriniz arasında da fark vardır.' dedi. (Çünkü Hz. Ebû Bekir gizli, Hz. Ömer ise aşikâr sadaka vermiş; Hz. Ebû Bekir: 'Allah'a olan borcumu ileride yine öderim.' derken Hz. Ömer: 'Allah'tan mükâfatımı beklerim.' demişti.)".[359]

---

[355] Ebû Dâvûd, "Zekât", 40 (No. 1678); Tirmizî, "Menâkıb", 42 (No. 3675).
[356] Buhârî, "Büyû", 15 (No. 2070).
[357] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-meġāzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Darü'l-Alemiyye, 1409-1988), 3/991; Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 3/276.
[358] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 3/523.
[359] Ebû Nuaym, *Ḥilyetü'l-evliyâ*, 1/32.

Hz. Ebû Bekir gibi bazı sahâbîler de malının tamamını tasadduk etmek istemişlerdir. Bu sahâbîlerden biri olan Kâ'b b. Mâlik (r.a.) tövbesinin kabul edilmesi üzerine bütün malını fakirlere dağıtmak istemiş; ancak Hz. Peygamber malının bir kısmını elinde tutmasının daha hayırlı olacağını söyleyerek onu bu durumdan menetmiştir.[360] Hz. Peygamber'in; Hz. Ebû Bekir'i tüm malını tasadduktan menetmeyip, ikinci Akabe biatinde bulunmak şerefine haiz olan Kâ'b b. Mâlik gibi bir sahâbînin bu girişimini engellemesi, Hz. Ebû Bekir'in şedid bir sabra, güçlü bir tevekküle sahip olan müstesna bir şahsiyet olmasından kaynaklanmaktaydı.[361] Nitekim Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir vefat ettiğinde malına baktık; ancak çocuklarına bakan Nûbel'i[362] bir köle ile su taşıyan bir hayvandan başka bir şeyinin olmadığını gördük. Bunları da Hz. Ömer'e gönderdik. Hz. Ömer bunları görünce ağladı ve: 'Allah Hz. Ebû Bekir'e rahmet etsin.' dedi."[363]

Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Allah Resûlü: 'Bahreyn'den cizye geldiğinde sana (avuç içlerini gösterip) şu kadar veririm.' dedi. Bahreyn'den mal geldiğinde Hz. Peygamber vefat etmişti ve Hz. Ebû Bekir'in emriyle bir kişi: 'Hz. Peygamber kime bir vaat verdiyse yahut kime borcu varsa gelsin!' diye herkese duyurdu. Ben de Hz. Ebû Bekir'e Hz. Peygamber'in bana vadettiği şeyi söyledim ve Hz. Ebû Bekir bana: 'Bunları say!' diyerek bir avuç dolusu para verdi. Saydığımda beşyüz tane bulunduğunu gördüm. Hz. Ebû Bekir: 'Elindekilerin iki katını daha al!' dedi."[364]

Bize Muhammed b. Münkedir rivayet etti. Câbir'in şöyle dediğini duydum: "Allah Resûlü bana henüz yaşıyorken: 'Ey Câbir! Bahreyn sadakası gelseydi -eliyle işaret ederek- sana şöyle şöyle üç avuç verirdim.' dedi. Fakat Hz. Peygamber ölünceye kadar Bahreyn'den mal gelmedi. Hz. Peygamber'in ölümü üzerine Hz. Ebû Bekir: 'Her kim ki Hz. Peygamber'in kendisine bir vaadi veya bir borcu varsa bize gelsin!' diye ilân ettirdi. Bunun üzerine ben Hz. Ebû Bekir'e gittim ve: 'Hz. Peygamber (s.a.v.) bana bu sûretle vadetmişti.' dedim, Hz. Ebû Bekir bana üç avuç dolusu nakit verdi."[365]

Hz. Ebû Bekir halifelik makâmına geçtiği zaman, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üzerine vâcip veya mendup olan her şeyi -ister borç ister vaat olsun- yerine getirmekle yükümlü

[360] M. Yaşar Kandemir, "Kâ'b b. Mâlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/4-6.
[361] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ,* 5/182.
[362] Nebi Bozkurt, "Nûbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/222-223.
[363] İbnü'l-Cevzî, *Ṣıfatü'ṣ-ṣafve*, 117; Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/801; Mahmud Şakir, *Hz. Adem'den Bugüne İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın (İstanbul: Kahraman, 2004), 2/430.
[364] Buhârî, "Kefâlet", 2 (2297); Müslim, "Fezâil", 61 (No. 2314).
[365] Buhârî, "Hibe", 16 (2598).

olmuştur. Verilen vaadin mutlaka yerine getirilmesi icap ettiğini Hz. Peygamber'den öğrenen Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in ashâbı adına üstlendiği borçları ve onlara verdiği vaatleri olduğunu çok iyi bilmekteydi.[366] Daha önce geçen: "Gelir de seni bulamazsam!" cümlesinden, Hz. Peygamber'in vermiş olduğu sözlerin, kendisinden sonra halifelik makâmına gelenler tarafından yerine getirilmesinin bir görev olduğu anlaşılmaktadır.[367] Bu da Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ne denli bağlı olduğunu göstermesi bakımından mühim bir delildir.[368] Daha sonra Hz. Peygamber vefat etmiş ve kısa bir süre sonra Bahreyn'den pek çok mal gelmiştir. Hz. Ebû Bekir: "Kimin Hz. Peygamber üzerinde bir hakkı veya vaadi varsa gelsin, hakkını alsın." demiştir. Hz. Câbir (r.a.) ayağa kalkarak: Hz. Peygamber'in; 'Bahreyn'den mal gelirse sana şu kadar vereceğim.' dediğini söylemiş ve üç kere eliyle toprak saçmıştır. Hz. Ebû Bekir kendisine, "Kalk ve elinle al!" demiş ve Hz. Câbir de almıştır. Aldığı 500 dirhemdi ancak Hz. Ebû Bekir: "Onun payını 1000 dirheme tamamlayın." demiştir.[369] Geri kalanını da insanlar arasında onar dirhem şeklinde taksim etmiştir. Sonra: "Muhakkak ki bu Resûlullah'ın insanlara verdiği vaatlerdir." demiştir. Bir sene sonra kendisine daha çok mal gelmiş ve insanlara bu kez yirmişer yirmişer taksim etmiştir. Kalanını da hizmetçilere beşer dirhem şeklinde dağıtarak: "Size hizmet eden, işinizi gören hizmetçileriniz bulunuyor, onlara da biraz verdik." demiştir. "Keşke İslâm'da önde gelenlere ve Resûlullah'ın yanındaki makâmlarından dolayı Muhacir ve Ensar'a daha fazla verseydin." dediklerinde Hz. Ebû Bekir: "Bu kimselerin mükâfatı Allah katındadır. Bu dünya hayatında eşitlik, ayrıcalıktan daha hayırlıdır." demiş ve hilâfeti döneminde payları hep eşit dağıtmıştır.[370]

İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) toparlak bir çadır içinde iken: 'Allah'ım! (Peygamberlerine yardım edeceğin hakkındaki) ahdini ve (zafer) vaadini (yerine getirmeni) senden istiyorum. Allah'ım! Eğer (Mü'minlerin helakini) dilemişsen bu günden sonra ibadet edilmez!' diye dua etti. Sonunda Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın elini tuttu da: 'Bu kadar dilek sana yetişir Yâ Resûlullah! Sen Rabbine karşı duada ısrar ettin (Allah sana vaadini verir)!' dedi. Bu sırada Resûlullah bir zırh içinde idi ve bu duadan sonra Resûlullah şu meâldeki âyetleri okuyarak çadırdan çıktı: 'Yakında o cemiyet bozulacak,

[366] Nevevî, *Riyâżü'ṣ-ṣâliḥîn*, 4/105.
[367] İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, 2006, 7/354.
[368] Nevevî, *el-Minhâc*, 4/475.
[369] Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Meṣâbîḥ*, 4/389.
[370] Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed Ebî Şeybe, *el-Muṣannef fi'l-eḥâdîṯ ve'l-âṯâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409-1988), 6/452.

onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır. Daha doğrusu onlara va'd olunan asıl azabın vakti, o saattir, o saat daha belalı daha acıdır.' dedi." (el-Kamer 45/46). Ve Vuheyb şöyle dedi: "Bize Hâlid el-Hazzâ İkrime'den; o da İbn Abbas'tan: 'Bu söylediği şey Bedir gününde oldu.' dedi."[371]

Hz. Ebû Bekir'in vefası İslâm tarihinin en büyük ve en değerli örneklerinden biridir. Onun sevgi, sadakat ve doğruluk dolu tutumu müslümanlar için sürekli bir ilham kaynağı olmuştur. Hz. Ebû Bekir ömrü boyunca İslâm'a hizmet etmiş ve müslüman toplumunun saygın bir lideri olmayı başarmıştır. O, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini hiç düşünmeden tasdik etmiş, Mi'rac hadisesini tereddüt etmeden kabul etmişti. (Onun için de *Sıddîk* -çok tasdik eden-, imanı pek kuvvetli olan ismini almıştı).[372] Hatta Hz. Ebû Bekir: "Ben, onun; gece gündüz göklerden getirdiği haberlerine inanmaktayım."[373] dediği için her zaman doğrulayan, devamlı tasdikleyen manasında "Sıddîk" unvanı ile anılmıştır.[374] Çünkü o, ifade etmiş olduğu gibi Hz. Peygamber'in getirdiklerine inanmakta ve tüm bunlara iman etmekteydi.[375]

> "Kim Allah'a ve peygambere itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîklar, şehitler ve salih kişilerle beraberdirler; bunlar ne güzel arkadaşlardır!"[376]

Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in sıddîklardan olduğunu bildirmiştir. O zaman delâlet etmektedir ki o, âyette geçenlerden hatta en başta gelenlerden birisi olmuştur. Hz. Ebû Bekir'in yolunun sırât-ı müstakîm olduğu bilindikten sonra, hiçbir akıllının yanında şüphe kalmaz ki, bu ümmette Hz. Peygamber'den sonra hilâfeti en çok hak eden kişi de kendisi olmuştur. *"Bizi dosdoğru yola ilet; Nimetine erdirdiklerinin yoluna."*[377] âyet-i kerîme'si ile Allah kullarını, nimet verdiklerinin yollarına ulaştırmayı istiyor ki Hz. Ebû Bekir bunlardan birisi olmaktadır.[378] Sallâbi'nin aktardığına göre Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Râzî: *"Bizi dosdoğru yola ilet. Nimete erdirdiğin kimselerin yoluna; gazaba*

---

[371] Buhârî, "Cihad", 88 (No. 2915).
[372] Teftâzânî, *Şerḥu'l-ʿAḳā'id*, 256.
[373] Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişam*, çev. Hasan Ege (İstanbul: Kahraman, 2006), 2/51.
[374] Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyin b. ʿAlî el-Ḫüsrevcirdî el-Beyhaḳî, *Delâ'ilu'n-Nubuvve ve Maʿrifetu Aḥvâli Ṣâḥibi'ş-Şerîʿa*, thk. ʿAbdu'lmuʿṭî Ḳalʿacî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye; Dâru'r-Reyyân, 1408/1987), 2/360; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîḫ*, 1/654.
[375] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 1/567.
[376] en-Nisâ 4/69.
[377] el-Fâtiha 1/6-7.
[378] Nâsır b. Ali, *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa*, 2/552.

uğrayanların, ya da sapıtanların yoluna değil!" âyetlerinin tefsirini yaparken şöyle demektedir: Bu âyeti kerîme, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine delâlet etmektedir. Çünkü başka bir âyette Allah, kendilerine nimet verilenlerin kim olduğunu bildirerek şöyle buyurmaktadır: '*Kim Allah'a ve peygambere itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîklar, şehitler ve salih kişilerle beraberdirler; bunlar ne güzel arkadaşlardır!*'[379] Âyet-i Kerîme, kendilerine nimet verilenlerden bir grubun sıddîklar olduğunu bildirmektedir ve Hz. Ebû Bekir'in Sıddîkların efendisi olduğunda hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Bu doğrultuda âyet-i kerîme'den şöyle bir mana çıkarabiliriz: Allah Teâlâ, Hz. Ebû Bekir ve diğer sıddîkların üzerinde oldukları bir hidayet şeklini talep etmemizi bizden istemektedir. Eğer Hz. Ebû Bekir (r.a.) doğru yoldan sapanlardan olsaydı kendisini örnek almak caiz olmazdı. Bu açıdan baktığımızda bu âyet-i kerîme, dolaylı olarak Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine delâlet etmektedir. Yine Sallâbi'nin aktardığına göre Muhammed Emîn Şinkītî bu konuda şöyle demektedir: "Bu âyet-i kerîme, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin meşrû olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü Allah Fâtiha Sûresinde, nimet sahibi olanların üzerinde oldukları yola iletilmemiz için bizden dua etmemizi istemektedir ve Hz. Ebû Bekir nimet sahibi olan bu gruplardan bir grupta yer almaktadır. Bu gruplar Allah'ın istediği doğru yolda ilerleyen gruplardır. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de nimet verilenlerin kim olduğunu bildirmiş ve sıddîkları kendilerine nimet verilenler arasında saymıştır. Yine Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in sıddîklardan olduğunu ifade etmiştir. Doğal olarak Hz. Ebû Bekir'in doğru yol üzerinde olduğu konusunda hiçbir şüphe kalmamaktadır. Bu açıdan da onun hilâfetinin tamamıyla geçerli ve yerinde olduğu ortaya çıkmaktadır."[380]

Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: "Kureyş kabilesinden üç adam vardır; bunlar insanların en güzel simalısı, en iyi ahlaklı olanı ve çok hayâ sahibi olanlarıdır. Onlar bir şey anlattıklarında doğruyu konuşurlar. Kendilerine bir şey anlatıldığında da kimseyi yalanlamazlar. Bu kişiler Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk, Hz. Osman b. Affân ve Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tır."[381]

Hâlid b. Abdullah Tahhân, Hâlid b. Mihrân Hazzâ'dan; o İkrime'den; o da Abdullah b. Abbas'tan rivayet etmiştir ki: "Allah Resûlü Bedir savaşında çadır içindeyken: 'Yâ Rab!

[379] en-Nisâ 4/69.
[380] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 157.
[381] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer el-Askalânî, *el-İṣâbe fî temyîzi'ṣ-ṣaḥâbe*, thk. Adel Ahmed Abdel Mawjoud (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415-1994), 3/477.

Bana olan ahd ve vadini yerine getirmeni dilerim. Eğer bu topluluğun helakini dilemişsen, o halde bugünden sonra sana ibadet edilmeyecek!' dedi. Yanında bulunan Hz. Ebû Bekir onun elini tutarak: 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu duan Rabbine karşı gösterdiğin samimiyet için yeterlidir. Sen Rabbine çokça dua ettin.' diyerek onu teselli etmişti. Hz. Peygamber o sırada savaş hazırlığı içinde olduğu için zırhını giymişti. Bu sözlerin sonrasında: 'O topluluk yakında (Bedir'de) bozguna uğrayacak, korkularından geriye kaçacaklar. Onlara vaat edilen asıl azap, kıyamet saatidir. Kıyamet gününün azabı ise daha korkunç ve daha acı olacaktır.' âyetlerini söyleyerek çadırdan dışarı çıktı."[382]

Bu hadis, zorluklar karşısında iman ve sabrın önemini vurgulamaktadır. Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Peygamber'in bu duası karşısında onu teselli ederek moralini yükseltmiş ve Allah'ın mutlaka yardım edeceğine olan inancını dile getirerek ona güç vermiştir. Bu durum onun yalnızca Hz. Peygamber'e duyduğu derin sevgiyi değil, aynı zamanda İslâm'a olan sarsılmaz inancını da gözler önüne sermektedir. Hz. Ebû Bekir'in vefası, sadece sözde kalmamış, hayatının her anında somutlaşmıştır. Özellikle Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm ümmetinin başına geçmesiyle birlikte, zorlu süreçlerde gösterdiği liderlik, bu vefanın en büyük delili olmuştur.

Hz. Câbir'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.), Cuma günü ayakta hutbe okurken Medine kafilesi geldi. Resûlullah'ın Ashâbı hemen ona koştular. Mescitte Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de bulunduğu on iki kişi kalmıştı. Bunun üzerine: *'Böyle iken insanlardan bir kısmı, kıtlık senesinde ticaret kervanının geldiğini haber alınca veya dünyevî bir kazanç ya da geçici bir eğlence gördükleri zaman, ona doğru koşup seni mescitte ayakta bırakıverirler. De ki: Allah katında olan nimetler, Cennetler ve sevap bütün geçici eğlencelerden ve bütün kazançlardan çok daha hayırlıdır ve Allah rızık vererek ihtiyaçları karşılayanların en hayırlısıdır.'* Cuma Sûresi 11. Âyet nazil oldu."[383]

Müslüman için dünya ve âhiret hayatı, birbirini tamamlayan iki önemli boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, bu iki hayat arasındaki dengeyi kurmanın önemini sıklıkla vurgulayarak, dünya hayatını âhiret hayatına hazırlık süreci olarak tanımlamaktadır. Hz. Ebû Bekir bu dengeyi en başarılı şekilde kurabilmiş sahâbîlerden biri olarak kabul edilmektedir. Mescitte kalan 12 kişi arasında yer alması, onun dünya malı ve makâmına olan ilgisizliğini ve dini değerlere olan bağlılığını somut bir şekilde göstermektedir. Bu olay, Hz.

[382] Buhârî, "Tefsîr", 301 (No. 4875).
[383] Tirmizî, "Tefsîr", 62 (No. 3311).

Ebû Bekir'in dünya hayatını bir imtihan alanı olarak gördüğünü ve asıl amacının Allah'ın rızasını kazanmak olduğunu ortaya koymaktadır.

Hz. Ebû Bekir, ahlâk ve mizaç yönüyle Hz. Peygamber'e benzediği için İslâm'dan önce onunla yakın bir dostluk kurmuştur. Onunla birlikte olduğu zamanlarda huzur bulur, Mekke'den ayrıldığında onu özler, döndüğünde ilk önce onu ziyaret ederdi. İslâmiyet'i kabul ettikten sonra da Hz. Peygamber'e en yakın sahâbî olmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in kızı ile evlenince bu dostluk daha da pekişmiştir. Medine döneminde de, katıldığı seriyyeler ve hac emîri tayin edildiği günler dışında onun yanından hiç ayrılmamış ve Hz. Peygamber'in en çok istişare ettiği sahâbî konumuna yükselmiş, Bedir'de alınan esirlere nasıl davranılması gerektiği konusunda onun görüşüne uymuştur.[384] Hz. Ebû Bekir'in vefası, İslâm tarihinde örnek gösterilecek kadar derin, samimi ve sadakatle doluydu. Onun Hz. Peygamber'e olan sevgisi ve bağlılığı o denli büyüktü ki, İslâm için tüm malını bağışlamış, ailesini bu uğurda fedakârlığa teşvik etmiştir. Hz. Peygamber'in vefatı onu derinden etkilemiş ve bu acıyla ona kaside ile ağıt yakmıştır.[385] O kasidenin bir kısmı şöyledir:

Yıkıldık peygamber'[in vefatıyla] adeta, o aramızdaydı.

Bir şeref önderi olarak o ne güzel önderdi!

O bizim ana direğimiz, başımızdı o.

Bugün yoktur bizim için artık bir ana direk.

Heyecanlanıyor ve şikâyet ediyoruz başımıza gelenlerden.

Ve haram belde şikâyet ediyor, onun yokluğundan.

Uzak görme! Kuşkusuz her kavmin efendisine,

İstemezse bile yetişir, takdir edilen ölüm.

Vahyi kaybettik, bizden ayrıldığın günden beri.

Ve veda ettik, Allah'tan gelen konuşmalara.

Bir doğruluk mirasını bıraktın bize, kuşkusuz.

Olsun o mirasla sana, salât ve selam.

[384] Cemal Ağırman, *Hz. Ebubekir, Hz. Ebû Bekir Sempozyumu*, ed. Ali Aksu (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2019), 308.
[385] Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf,* 1/592.

Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'den kısa süre sonra vefat etmesi, onun vefatından duyduğu üzüntüden kaynaklanmaktaydı. Onun vefatına o kadar üzülmüştür ki bedeni günden güne zayıflamış ve sonunda da vefat etmiştir.[386]

ez-Zührî şöyle demiştir: Bana Mâlik b. Evs b. el-Hadesân en-Nasrî haber verdi ki: "Kendisini Hz. Ömer çağırdı ve onun yanında otururken, Hz. Ömer'in kapıcısı Yerfâ geldi. Hz. Ömer'e: 'Hz. Osman ibn Affân, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebû Vakkās senin yanına girmek için izin isterler' dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: 'Evet, onları içeriye girdir.' dedi ve biraz eğlendi. -Humus'da şu ziyade var: Akabinde içeri girdiler, selam verip oturdular. Sonra Yerfâ biraz oturdu.- Sonra Yerfâ yine geldi ve: 'Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın içeriye girmesi hususunda iznin var mı? Bunlar da senin yanına girmeye izin isterler.' dedi. Hz. Ömer: 'Evet, izin vardır.' dedi. Onlar içeri girip selam verince, Hz. Abbas şöyle hitâp etti: 'Ey Mü'minlerin Emiri! Benimle (Hz. Ali'yi işaret ederek) şunun arasında hükmet.' dedi. Hz. Ali ile Hz. Abbas, Allah'ın fey olarak Resûlü'ne tahsis buyurduğu Nadîroğulları hurmalığından dolayı çekişiyorlardı ve birbirlerine dil uzatmışlardı. O mecliste bulunanlar (Hz. Osman ve arkadaşları): 'Ey Mü'minlerin Emiri, bunların arasında hükmet de bunların birini diğerinden huzur ve rahata ulaştır.' dediler. Hz. Ömer: 'Ağır olunuz, acele davranmayınız! Allah için soruyorum: Siz Resûlullah'ın: 'Peygamberlerin ardında bıraktıkları miras olunmaz. Bıraktılarımız sadaka mukabilindendir.' dediğini ve bununla kendini ima ettiğini bilmiyor musunuz?' dedi. Cemaat bu sözü tasdik edince Hz. Ömer, Hz. Ali ile Hz. Abbas'a dönüp: 'Allah rızası için ikinize de soruyorum: 'Sizler de bunu biliyor musunuz?' deyince ikisi de: 'Evet!' dediler. O zaman Hz. Ömer: 'Bu malın vaziyetini anlatacağım.' dedi ve şöyle açıkladı: 'Bu fey'in kullanımı Allah, sadece elçisine verdi. Allah Kur'ân-ı Kerîm'de: *'Allah'ın, onların mallarından, Peygamber'ine verdiği şeyler için siz, gerçekten de ne deve sürdünüz ne at oynattınız. Ancak Allah peygamberlerini, dilediği kimselerin üstüne atıp üstün eder ve Allah'ın her şeye gücü yeter.'* (el-Haşr 59/6) buyurmuştur. Bundan dolayı tasarruf hakkı sadece Resûlullah'a ait olan mala, siz hariç kimse katılmadı ve zararınıza olarak kimse üzerinde hak iddia etmedi. Fey'in nemasını size vererek aranızda paylaştırdı ve fey'den malın aslı kaldı. Allah Resûlü bu mal kazancından ailesinin bir yıllık ihtiyacını ayırır, onları sadaka verir, kalanı da kendisine alırdı. Onu da vakfederek savaş için ve hayır olarak harcardı. Hz. Peygamber âhirete irtihal edince de Hz. Ebû Bekir'in bu malı aynı şekilde kullandığını siz bilmekte ve söylemektesiniz!' dedi. Hz.

[386] Süyûtî, *Târîḫu'l-ḫulefâ'*, 1/65; Müttakī, *Kenzü'l-ʿummâl*, 18/805.

Ebû Bekir bu yaptığı işinde doğruydu; iyilikseverdi, zeki ve akıllıydı, hakka yönelmişti. Hz. Ebû Bekir'den sonra hilâfetimin ilk iki senesinde mala el koydum. Resûlullah ve Hz. Ebû Bekir nasıl kullandıysa o şekilde kullandım.' dedi"[387]

Sahâbîlerin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) en yakın olanı Hz. Ebû Bekir, hem ahlâki erdemleriyle hem de keskin zekâsıyla İslâm tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. İslâm'ı ilk kabul edenlerden olması, onun hakikati hızla kavrama ve doğruyu yanlıştan ayırt etme yeteneğinin bir göstergesidir. Zekâsı, sadece dini konularda değil, aynı zamanda siyasi ve sosyal hayatın gerektirdiği tüm alanlarda kendini göstermiştir. Özellikle Ridde Savaşları sırasında, Hz. Ebû Bekir'in liderlik vasıfları ve stratejik zekâsı ön plana çıkmıştır. İslâm birliğine yönelik tehdit oluşturan isyancı kabilelere karşı gösterdiği kararlılık ve uyguladığı başarılı taktikler, ümmeti bir arada tutmada büyük rol oynamıştır. Bu dönemde sergilediği hızlı karar verme ve etkili iletişim becerileri, onun hem güçlü bir lider hem de yetkin bir yönetici olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Hudeybiye'de tüm sahâbîler gibi antlaşmayı o an kabullenemeyen Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in yanına gelerek: "Bu zât Allah'ın Resûlü değil mi?" diye sormuş, Hz. Ebû Bekir: "Evet, öyle." demiştir. Hz. Ömer: "Bizler müslüman değil miyiz?" diye sorunca Hz. Ebû Bekir: "Evet, müslümanız." demiştir. Hz. Ömer: "Onlar müşrik değiller mi?" diye sorduğunda ise Hz. Ebû Bekir: "Evet, onlar müşrikler." demiştir. Hz. Ömer: "Öyleyse biz ne diye bu zillete katlanıyoruz?" diye sormuştur. Bu soruları az önce de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sormuş ancak teskin olamamıştı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ona itirazı bırakması için nasihat etti ve: "Onun emrine yapış! Ben şehadet ederim ki o, Allah'ın Resûlüdür! Hak da onun emrettiği şeydir. O, Allah'ın emrine muhalefet etmez. Allah da onu zayi etmez." demiştir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söylediklerinden haberdar olmadığı halde onun söylediklerinin aynısını söylemiştir.[388] Hudeybiye'de herkes antlaşmaya itiraz ederken onun sükût etmesi ve sonradan şunları söylemesi üstün zekâsına delâlet etmektedir: "Hudeybiye, İslâm tarihindeki en büyük zaferdir. Ancak o dönemde insanlar, Hz. Peygamber'in ve Allah'ın bu olaydaki hikmetini tam olarak kavrayamamışlardı. İnsanlar genellikle aceleci davranırken, Allah çok daha sabırlıdır. O, işlerin kendi zamanında ve en güzel şekilde sonuçlanmasını ister."[389]

Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) nebevî terbiyenin etkisi ve onun kazandırdığı ferâset, hicret olayında da hemen gözlerimize çarpmaktadır. Hz. Ebû Bekir Medine'ye hicret etmek

[387] Buhârî, "Meġāzî", 14 (No. 4033); Tirmizî, "Siyer", 44 (No. 1610); Nesâî, "Tahrim-üd Dem", 1 (No. 4148).
[388] Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi*, çev. Mustafa Kasadar vd. (İstanbul: Ravza, 2015), 2/416.
[389] Vâkıdî, *Kitâbü'l-meġāzî*, 2/610; Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, 1/223.

istediğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Acele etme belki de Allah senin için bir yol arkadaşı tayin edecektir." Bu sözlerinden kendince bir mana çıkaran Hz. Ebû Bekir, hemen Hz. Peygamber ile birlikte hicret edeceği gün için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Allah'ın verdiği yetenekle olayların gidişatını iyi gözlemleyen Hz. Ebû Bekir, hicret yolculuğunun beklenmedik bir anda olacağını hissetmiş, bundan dolayı önceden tedbir almaya başlamış ve tüm hazırlıklarını yapmıştır.[390]

Hz. Ebû Bekir, derin bir Arap kültürü birikimine sahip olan, özellikle de soy bilgisi (nesep) ilmi konusunda uzman bir şahsiyetti. "Ensâb"[391] yani soy bilgisi, Câhiliye Dönemi Araplarının hayatında şiir ve hitâbet kadar önemli bir yer tutmuş, onların sosyal ve kültürel kimliklerinin temelini oluşturmuştur. Araplar bu bilgiyle övünerek toplumsal statülerini pekiştirmişlerdir. Nesep bilgisi, bir yandan aynı soy kökenine sahip bireyleri bir araya getirerek toplumsal birlik duygusunu güçlendirirken diğer yandan şiir ve edebiyatın vazgeçilmez temalarından biri haline gelmiştir. Arap şairleri nesep bilgilerini kullanarak övünme, yerme ve övünç kaynağı olan olayları şiirlerine konu etmişlerdir. Bu sayede hem kabileler arası rekabetler alevlenmiş hem de şairlerin şöhreti artmıştır. Her kabilenin soy ağacını detaylı bir şekilde bilen ve bu bilgiyi aktaran kişilere "nessâb" denilmiştir. Nessâblar, kabilelerin tarihini, geleneklerini ve sosyal yapılarını da içeren kapsamlı bir bilgiye sahip olurlardı. Hz. Peygamber'in de kimi zaman Arap kabileleri hakkında Hz. Ebû Bekir'den bilgi aldığı bilinmektedir.[392] Hz. Ebû Bekir'in bu alandaki derin bilgisi, İslâm'ın tebliğ sürecinde insanları ikna etme ve davet etmesinde ona yardımcı olmuştur.

Hz. Ömer'in de hadiste geçen tartışmayı sonuçlandırırken, hem Hz. Ebû Bekir'in zekâsına vurgu yapması hem de Hz. Peygamber'in sünneti ile Hz. Ebû Bekir'in uygulamalarına bağlı kalması dikkat çekmektedir. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer başta olmak üzere Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı olma durumu, sahâbîlerin hayatlarının her alanında devam edegelmiştir. Her ne kadar zeki olsalar da sünneti korumak için ihtiyâtı elden bırakmayarak aynı zekâyı ve uyanıklığı, muhataplarında da aramışlardır. Sahâbîler, hadis kitapları olmadığı için, hadis rivayet ederken sadece râvilerin zihin ve hafızalarına güveniyorlardı. Kendilerine bir hadis nakledildiğinde doğruluğunu iyice araştırıyorlar, rivayet ettiklerini ispat metotlarıyla doğruluğunu kesin olarak ortaya koyuyorlardı ve hepsi de âdil kimselerdi. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer bir hadisi, ancak iki kişinin Hz.

[390] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 75.
[391] Mustafa Fayda, "Ensâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/244-249.
[392] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 6/196.

Peygamber'den (s.a.v.) işittiklerine şahitlik etmeleriyle kabul ediyorlardı. Hz. Ali, doğruluğuna kâni olmak için hadisi rivayet edene yemin ettirmekteydi.[393]

Hz. Ebû Bekir (r.a.) tevazu, zühd ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bağlılığı ile şöhret bulmuştur. Başkaları kendisini övdükleri zaman şöyle derdi: "Allah'ım! Beni sandıklarından daha hayırlı kıl, onların bilmediği şeylerden dolayı beni bağışla ve onların söylediklerinden dolayı beni muaheze etme." O, sahâbe arasında geniş ilmi, dinde derin bilgisi, fesahati, isabetli görüşü, keskin ferâseti ve ince anlayışıyla tanınmıştı.[394]

Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Allah Resûlü (s.a.v.): 'Müslümanın misali olan bir ağaçtan bahsediniz ki o, yemişlerini her daim Rabbinin izniyle vermekte, yaprakları ise düşmemektedir.' buyurdu. Aklıma hemen hurma ağacı geldi. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer orada olduklarından konuşmadım. Resûlullah: 'Bahsettiğim hurma ağacıdır.' buyurdu. Dışarıya çıkınca babama: 'Hurma ağacı gönlüme düşmüştü.' deyince babam: 'Niçin cevap vermedin? Cevap vermen hoşuma giderdi.' dedi. İbn Ömer: 'Hz. Ebû Bekir ile sen susunca yanınızda konuşmayı hoş karşılamadım.' demiştir."[395]

Bu rivayet, İslâm ahlakının temel ilkelerinden biri olan doğruya ulaşma yeteneğini ve büyükler karşısındaki saygı ve edebin önemini vurgularken, aynı zamanda Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan yakınlıkları ve sahâbe içindeki üstün mevkileri hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Bu durum, söz konusu sahâbîlerin hem bilgiye olan susamışlıklarını hem de İslâm toplumuna örnek teşkil eden karakterlerini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Benzer şekilde babasına ve onun yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir'e duyduğu derin saygı sebebiyle konuşmayan genç Abdullah, ne Hz. Peygamber'in verdiği misali ne de babası tarafından kendisine gösterilen samimi ilgiyi unutmuştur. Bu olayı ve büyüklerin yanında ne zaman konuşulup ne zaman susulacağını kendisinden sonrakilere aktararak bizlere kadar ulaşmasını sağlamıştır.[396]

Bize el-Leys, Yezîd b. Ebî Habîb'den; o da Irak b. Mâlik'ten; o da Urve'den tahdîs etti ki: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'den, Hz. Âişe'yi nikâhlamak için istedi. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e: 'Fakat ben senin kardeşinim.' dedi. Hz. Peygamber de ona:

[393] Muhammed Ebû Zehre, *Târîḫu'l-meẕâhibi'l-İslâmiyye*, çev. Sıbğatullah Kaya (İstanbul: Anka, ts.), 262.
[394] Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi,* 1/283.
[395] Buhârî, "Edeb", 89 (No. 6144).
[396] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 1/613.

‘Sen benim Allah’ın dininde ve kitabında kardeşimsin. Bu cihetle Âişe bana helaldir.’ buyurdu.”[397]

Bu rivayet İslâm’ın ilk dönemlerindeki aile ve sosyal ilişkileri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Kardeşlik bağının sadece kan bağıyla sınırlı kalmadığı, aynı zamanda dini ve ahlâki bir bağ olarak da görüldüğü anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber’in bu konudaki açıklaması İslâm’da aile ilişkilerinin önemini ve bu ilişkilerin dini esaslara göre düzenlendiğini göstermektedir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber ile aralarındaki kardeşlik bağını öne sürerek onun, kendi kızıyla evlenmesinin mümkün olup olmadığını sorgulamıştır. Bu itiraz üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur’ân’da yer alan kardeşlik bağının evliliğe engel teşkil etmediğini açıklamıştır. Böylelikle Hz. Ebû Bekir, hem İslâm’ın ilk dönemlerinin önemli sahâbîlerinden biri olma özelliğini korumuş hem de Hz. Peygamber’e kayınpeder olma şerefine nâil olmuştur. Hz. Ebû Bekir, sahâbe arasında üstün bir mertebeye sahipti. Sadece Hz. Peygamber tarafından değil, tüm sahâbe tarafından sevilen ve sayılan faziletli bir insandı. Hz. Peygamber ile aralarındaki kardeşlik bağı ise bu münâsebeti daha da güçlendiren önemli bir unsurdu. Bu saygınlık öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle demişti: “Hz. Peygamber’in (s.a.v.): ‘Sen sevdiklerinle berabersin.’ müjdesine sevindiğimiz gibi hiçbir şey bizi sevindirmedi.” Yine Enes b. Mâlik demiştir ki: Ben, Hz. Peygamber’i (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir’i, Hz. Ömer’i seviyorum. Onlara olan bu aşk ve muhabbetim sebebiyle (kıyamette) onlarla beraber olacağımı (Allah’ın inayetinden) umarım. Velev ki onların hayır işlerine benzer hayır ve ibadet işlememiş olayım.[398]

Hz. Ebû Bekir’in buhranlı bir dönemde İslâm toplumunun başına geçmesi tarihi bir fırsat olmuştur. İslâm’ı ilk kabul edenlerden oluşu, tüm servetini bu ideal uğrunda harcamaktan çekinmemesi ve Hz. Peygamber’e olan yakınlığı onu, İslâm toplumunun gözünde saygın bir konuma taşımıştır. Medine döneminde gerçekleşen tüm savaşlarda Hz. Peygamber’in yanında yer alması, Hudeybiye Antlaşması, Umretü’l-kazâ ve Vedâ Haccında bulunmuş olması sahâbe arasında ona özel bir yer kazandırmıştı.[399]

Mâlik demiştir ki: “Talha b. Mûsârrif, el-Hüzeyl b. Şürahbîl: ‘Hz. Ebû Bekir (r.a.), Resûlullah’ın (s.a.v.) vasisi (yani Şiilerin iddia ettiği gibi) hilâfeti verdiği Hz. Ali (r.a.) başında halife olmaya (mı) kalkıştı? Hz. Ebû Bekir, Resûlullah’tan (herhangi bir sahâbînin

[397] Buhârî, “Nikâh”, 11 (No. 5081).
[398] Zebîdî, *et-Tecrîdü’ṣ-ṣarîḥ*, 9/349.
[399] Turan, *Hilafet (Erken İslâm Tarihinden Osmanlı’nın Son Yüzyılına)*, 20.

halifeliği yolunda) bir ahdini bulup da kendini, onun hükmü altına almayı çok arzu etti.' dedi"[400]

Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife olduğunda insanlara ilk hitâbı şöyle olmuştur: "Ey insanlar! Ben sizin en hayırlınız olmadığım halde üzerinize yönetici oldum.[401] Vazifemi iyi yaparsam, bana yardım ediniz. Kötülüğe saparsam beni doğrultunuz. Doğruluk emanet, yalancılık hıyanettir. İnşallah, içinizdeki en zayıfınız hakkını alıncaya kadar, benim yanımda en güçlünüz olacaktır. İçinizdeki en güçlünüz de, üzerine geçirdiği hakkı kendisinden alınıncaya kadar, benim yanımda en zayıfınız olacaktır. Ey insanlar! İyi biliniz ki; Allah'ın zillete müstahak kıldığı kavimden başka hiçbir kavim, Allah yolunda cihadı terk etmez. Hiçbir kavmin kötülükleri yaygın hâle gelmedikçe de, Allah o kavmin bela ve musibetini yaygın hâle getirmez. Ben Allah'a ve Resûlüne itaat ettikçe, siz de bana itaat ediniz. Allah'a ve Resûlüne isyan ettiğimde bana itaat etmeyiniz."[402]

Hz. Ebû Bekir'in hilâfet nutku kısa ama çok önemliydi. O gerçekten, veliyyu'l-emr (yönetici) olmak için Sakîfe toplantısına gitmemiş fakat orada Hz. Ömer ve diğer sahâbîlerin tavrı kendini hasbelkader halifelik makâmına ve sorumluluğuna getirmişti. Hz. Ebû Bekir büyüklük ve tevazuunun gereği olarak: "Sizin en hayırlınız değilim." demişti. Zaten büyüklüğün şânı, tevazu ve mahviyet olup; tevazu büyüklüğü, tekebbür küçüklüğü göstermektedir. Büyüğün büyüklenmeye ve kendisini büyük göstermeye ihtiyacı yoktur. Büyük olan büyük görünür ve büyük bilinir. Herhalde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in kendisi için: "Mutlaka Allah işinizi en hayırlınız Sâhib-i Resûl üzerinde topladı." demiş olduğundan böyle söylemekteydi. Hz. Ebû Bekir'e göre güvenliği, eminliği sağlayan tek şey sıdk idi. Yani o müslümanları davalarında tavizsiz, kararlı, enerjik, samimi ve sadık olmaya çağırmaktaydı. Zaten kendisi bir Sıddîk olarak böyleydi. Onun böyle olduğu, İsrâ ve Mi'rac mucizesi gerçekleştiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından da dile getirilmişti. Hz. Ebû Bekir konuşmasında önemli bir İslâm ilkesine de temas etmekteydi: "Benim katımda içinizdeki güçsüzler, güçlülerden haklarını alıncaya kadar pek kuvvetlidirler." Câhiliye Döneminde güçlüler haklıydı. Güç o dönemde her zaman üstün ve yukarıda olmayı netice vermekteydi. O, İnsanların hukuk-u ilahî karşısında tarak dişleri gibi eşit olmasını arzu etmekteydi, çünkü Hz. Peygamber böyle söylemişti. Onun döneminde düzen böyleydi ve o

[400] İbn Mâce, "Vesâyâ", 22 (No. 2708).
[401] İbn Hazm, *el-Faṣl*, 4/105.
[402] Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde*, 1/48; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdülvâhid (Beyrut: Darü'l-Ma'rifetü li't-Tıbaa ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1395-1975), 4/493; İslâm Araştırmaları Komisyonu, *İslâm Tarihi*, çev. Ayhan Çakıroğlu (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2010), 1/98.

da böyle devam ettirme emelindeydi. Câhilî değerlere, gayr-i İslâmi olmaya ve adaletsizliğe dönüşe meydan vermeyeceğini ilan etmekteydi. Hz. Ebû Bekir "Eğer görevimi iyi yaparsam, bana yardım ediniz." demekteydi.[403] Siyasi yönetimin başında bulunan kim olursa olsun o, hem Allah ve Resûlü'nün hem de halkın emanetini taşımaktaydı. Binaenaleyh, Hz. Peygamber: 'Halık'a isyan teşkil eden bir hususta mahlûka, hiçbir hususta itaat olunmaz.' buyurmuştur. İslâm hukuku monarklığa (hükümdarlık) kalkışan devlet başkanlarının aleyhine **'الخروج على سلطان'**, yani sultan aleyhine ayaklanma'yı hak saymıştır. İslâm'da devlet başkanı **'لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ'** yani yaptığından sorumsuz değildir. Bu sebeple de devlet başkanı bir monark değildir.[404]

Abdurrahman b. Avf şöyle dedi: "Hz. Ebû Bekir hutbe verip Hz. Ali, Hz. Zübeyir ve muhalefet edenlerden özür dileyerek: 'Vallâhi asla, bir gün veya bir gece bile halife olmaya hırslı değilim! Bunu Allah'tan ne gizli ne de açık istedim. Ancak fitneden korktum. Halifeliğin bana rahat getirmeyeceğini de bilmekteyim.' demiştir. Bunun üzerine Hz. Ali ve Hz. Zübeyir de: 'Kızdığımız nokta, istişarede bizi en sona almandır. Yoksa Hz. Ebû Bekir'in insanlar arasında, Resûlullah'tan sonra halifeliğe en layık kişi olduğunu bilmekteyiz.[405] Çünkü mağarada ona arkadaş oldu ve Kur'an'da iki kişiden biri olarak geçmektedir. Ve Resûlullah (s.a.v.) hayatta iken namazda onu imam olarak belirtmişti.' demişlerdir." Muhammed b. İshak'tan gelen rivayete göre, Sakîfe Kıssasından sonraki gün Hz. Ebû Bekir hilâfeti konusunda kendisine biat edenlerin kalplerinin mutmain olduğunu anlayınca gizli ve açık onlar ile toplanmaya razı olmuştur. Bütün bu anlatılanlarda Hz. Ali'nin de Hz. Ebû Bekir'e biat verdiği göz önüne alınınca, bir kimsenin çıkıp: "Hz. Ali açıktan biat etti ancak sırrı olarak biate razı değildi." demesi caiz değildir. Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti konusunda eğer bu söylenenlerin aksi doğruysa; onların daha önce toplanmaları icmâ olarak sahih değildir. İcma, şeriatın delillerinden bir delildir. Vehm ile yani zan ile devre dışı bırakılması caiz değildir.[406] Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'in hilâfet konusunda görüşlerine başvurulmamasında özel bir amaç aranması doğru olmaz. Zira onlar, bu konunun netleşmesi için yapılan toplantıya daha sonra katılmışlardır. Öncesinde herhangi bir plan veya niyetleri olduğu ya da Hz. Ebû Bekir'in halife olmaya kararlı olduğu yönünde bir işaret bulunmamaktadır. Hatta

[403] Murat Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi* (İstanbul: Nesil, 2015), 27-28.
[404] Cahid Baltacı, *İslâm Medeniyeti Tarihi* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2005), 79.
[405] Ebû Muhammed b. Ebî Ayyâş el-Kureşî el-Esedî el-Medenî Mûsâ b. Ukbe, *Eḥâdîṯ münteḫabe min Meġāzî Mûsâ b. ʿUḳbe*, thk. Meşhûr Hasan Selmân (nşr. Yûsuf b. Muhammed İbn Kādî Şühbe) (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyan- Daru İbn Hazm, 1412-1991), 1/94; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/587; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/496.
[406] Beyhaḳî, *el-İʿtiḳâd ve'l-Hidâye*, 1/351-352.

Hz. Ebû Bekir ilk olarak Hz. Ömer veya Hz. Ebû Ubeyde'yi halife olarak önermiştir. Bu durum, işin uzaması halinde ortaya çıkabilecek büyük bir fitneyi önlemek amacıyla en kısa sürede bir karara varılmasını sağlamıştır. Hz. Ömer'in de ifade ettiği gibi, hilâfet konusunda yaşanabilecek uzun süren tartışmaların fitneye yol açmasından endişe edilmiş ve biatin hemen gerçekleştirilmesiyle müslümanlar bu durumdan korunmuştur. Hz. Ebû Bekir'e yapılan âni biat, bazıları tarafından halife seçiminin icmâ ile gerçekleşmediğine dair iddialara yol açmıştır. Ancak sahâbenin büyük bir kısmının kısa sürede biat etmesi, bu seçimin icmâ ile gerçekleştiğinin en önemli göstergesidir. Bundan dolayı aceleyle yapılan biat, sahâbenin icmâsını geçersiz kılmamaktadır.[407]

Bâkıllânî'ye göre (öl. 403/1013) Hz. Ömer'in: "Hz. Ebû Bekir'e acele olarak biat edildi." ifadesi Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin meşrûiyetine bir zarar vermez. Çünkü Hz. Ömer'in daha önceki tutumu, Hz. Ebû Bekir'e olan desteğini açıkça göstermektedir.[408] Hz. Ömer biatin acele olarak yapılmasının, bu konunun uzun tartışmalara konu olmadan hızlı bir şekilde sonuçlandırıldığı anlamına geldiğini söyleyerek: "Eğer o zaman bir çırpıda hilâfet meselesini halletmemiş olsaydım meclisin uzun uzun konuşmak, istişare etmek sûretiyle vakit kaybetmesi ve bu işi neticelendirememesi ihtimali vardı. Böyle bir durumda, neticeye razı olmak bizim için bir hayli zor olacak ve telafisi imkânsız hadiselerle karşılaşılacaktı. Hz. Ebû Bekir'in hilâfet meselesinin bir defada halledilmiş olması, bunun, ileride umumi kaide haline gelmesini icap ettirmez. Şimdi siz, Hz. Ebû Bekir gibi zâtı nereden bulup getireceksiniz? O halde müslümanların müşaveresi olmaksızın, birisi çıkar da başka bir şahsa biat etmeye kalkarsa, bu takdirde hem biat eden hem de kendisine biat edilen kimse, ikisi de ölümlerini hazırlamış olurlar."[409] demiştir. Gümüşoğlunun aktardığına göre Nesefî, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin sahâbenin icmâsıyla gerçekleştiğini belirtmiş, icmânın da Kitap ve Sünnet gibi kat'î bir delil olduğunu ve şüpheye mahal vermediğini söylemiştir. Bâkıllânî'ye göre sahâbe Hz. Ebû Bekir'e itaat etmiş, Allah da sahâbeyi ihtilafa düşürüp günah işlemekten korumuştur. Bu nedenle, Hz. Zübeyr ve Hz. Ali gibi sahâbîlerin, Hz. Ebû Bekir'e biat etmeyi geciktirdiklerine dair rivayetlerin zayıf veya uydurma olduğunu belirterek, bu tür bir davranışın gerçek bir müslüman'a yakışmayacağını, biattan geri kalmanın büyük bir günah ve isyan olduğunu, sahâbîlerin de böyle bir hata işlemiş

[407] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 135-136.
[408] Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî el-Bâkıllânî, *Temhîdü'l-evâ'il fî telḫîṣü'd-delâ'il*, thk. İmâdüddîn Ahmed Haydar (Lübnan: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1407-1986), 1/550.
[409] Ebü'l-A'lâ' Mevdûdî, *Hilafet ve Saltanat*, çev. Ali Gencer (İstanbul: Hilal, 2018), 94.

olmalarının düşünelemeyeceğini ifade etmiştir.[410] Nesefi, bazı sahâbîlerin biat sürecindeki gecikmelerini, o anki yoğunlukları ve doğru kararı verebilmek için müsaade istemeleriyle ilişkilendirmiştir. Ancak tüm sahâbî biat ettikten sonra, geri kalanlar da bu genel kabul görmüş karara uyum sağlamışlardır. Nesefi, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği konusunda mütevâtir bir haberin varlığını vurgulayarak, bu gerçeği inkâr edenlerin inatçı ve kibirli bir tutum sergilediklerini ifade etmiştir. Ehl-i sünnet kelâm âlimlerinden bir kısmı, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin meşrûiyetini savunurken sadece sahâbe icmâsına dayanmamışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'deki belirli âyetler (et-Tevbe 9/83; en-Nûr 24/55; el-Fetih 48/15-16.) ile bazı hadisleri de delil olarak sunmuşlardır. Bu âlimlerin yorumlarına göre bu âyet ve hadisler, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin Allah tarafından onaylandığına dair işaretler içermekte, hatta bazıları bu işaretlerin açık bir delâlet taşıdığını savunmaktadırlar. Ancak Ehl-i sünnet ulemâsı, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin kesin bir nas ile sabit olduğu iddiasından uzak durmuşlardır. Zira böyle bir nas olsaydı, Ashâb-ı Kirâm'ın halife belirlemek için toplandığı Sakîfe olayı yaşanmazdı. Bu nedenle Ehl-i sünnet imâmetin öneminin Kur'ân ve Sünnet'te belirtildiğini kabul etmekle birlikte, bu makamın kimde tecelli edeceği konusunda net bir nas olmadığını savunmaktadır. Dolayısıyla sahâbe dönemindeki uygulamalar, imâmet meselesinde temel referans olarak kabul edilmiştir. Şîa dışında kalan İslâm Âlimleri, imâmete tayinde kesin bir metnin bulunmaması nedeniyle, ilk dönem siyasi yönetiminde halifelerin göreve gelme şekillerini bir örnek olarak kabul etmişlerdir. Bu âlimlere göre, halifelik makamına ulaşmanın meşrû yollarından biri, sahâbe devrindeki halifelerin göreve geliş şekillerini takip etmektir. Bu yöntemin ilk örneği Hz. Ebû Bekir'in, İslâm toplumunun ileri gelenleri arasında yapılan istişare sonucu halife seçilmesidir. Görüldüğü üzere, kesin bir dini metin bulunmadığında halife belirleme görevi, ümmetin ileri gelenlerine düşmektedir. Hz. Ömer'in halifeliği ise farklı bir yöntemle gerçekleşmiştir.[411]

Hz. Ebû Bekir'i ve onun üstün edebini daha iyi anlayabilmek için bir hususa işaret etmekte fayda var: Araplarda bir âdet vardı. Övünmek istedikleri zaman adlarıyla, künye veya lakaplarıyla kendilerinden söz ederlerdi. Övünmeyi düşünmedikleri, tevazu gösterdikleri zaman da, baba veya dedelerinin adıyla kendilerinden bahsederlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.): 'Namazı kıldırman için işaret buyurduğumda neden geri çekildin?' diye

[410] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 137.
[411] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 137-138.

sorduğunda, Hz. Ebû Bekir'in kendisinden söz ederken, "Ebû Kuhâfe'nin oğlu" diye babasının künyesini kullanması, herkesçe bilinen tevazuunu bir kez daha ispatlamaktadır.[412]

İlk halife Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) "Halifetullah" (Allah'ın halifesi) diye hitâp edilince Hz. Ebû Bekir buna karşı çıkarak: "Ben Allah'ın halifesi değil Resûlullah'ın halifesiyim." demiştir.[413] Bundan dolayı Hz. Ebû Bekir'e "Halifetü-Resûlillah" denilmiş daha sonraları ise, halife kelimesi sadece müslümanların başında bulunan imamlara tahsis edilmiştir. Bu itibarla başta Ashâb-ı Kirâm olmak üzere selef, Kur'ân'da zikredilen halife kelimesini siyasi yönetimin başında bulunan zâta isim olarak kullanmakta ittifak etmişlerdir.[414] Hz. Ebû Bekir engin tevazusu ve sünnetullâha bağlılığı ile sahâbîler arasında temayüz etmiş olduğu buradan anlaşılmaktadır.

Kays b. Ebû Hâzim şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından bir ay sonra halifesi Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk minbere çıkmış, Hz. Peygamber'den sonra müslümanlara ilk verilen hutbe de bu olmuştur. Hz. Ebû Bekir, Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra şöyle demiştir: "Ey insanlar! Bu hilâfet işini benden başkasının almasını isterdim. Eğer beni Allah Resûlü'nün sünnetinden sorumlu tutacaksanız, buna gücüm yetmeyecektir. Çünkü Allah Resûlü şeytandan korunmuştu ve semadan kendisine vahiy nazil olmaktaydı."[415] Yine bir gün Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in minberi üzerine çıkıp: "Beni istemeyen var mı? Varsa biatını geri vereyim." demiş ve bunu üç gün boyunca tekrarlamıştır. Her defasında Hz. Ali b. Ebû Tâlib kalkıp: "Hayır, vallâhi istifanı kabul etmiyor, istifanı da istemiyoruz! Seni Hz. Peygamber öncü kılmıştır, kim seni arka plana itebilir?" demişti.[416]

Hz. Âişe, İbn Ömer, İbnü'l-Müseyyeb ve daha pek çok sahâbîden rivayet edildiğine göre Hz. Ebû Bekir bir tüccardı. Her sabah erkenden çarşı pazara çıkar ve ticaret mallarının alım satımıyla uğraşırdı. Bir parça davarı vardı, akşamüzeri onlarla ilgilenir, kendisinin ve mahallenin koyunlarını sağardı. Kimi zaman davarlarını kendisi güder, bazen de bu işi başkaları üstlenirdi. Halife olduğu zaman mahalledeki kadınlardan (cariyelerden) biri: "Artık evimizin bereketi olan sütlerimiz sağılmayacak." diye sızlandı. Hz. Ebû Bekir bu durumu işitince: "Hayır, hayatıma yemin olsun ki davarlarınızı yine sağmaya devam edeceğim, içine girdiğim şu işin (halifeliğin) eski ahlâkımı değiştirmeyeceğini umuyorum!"

[412] Nevevî, *Riyâżü'ṣ-ṣâliḥîn*, 2/257.
[413] İbn Haldûn, *Dîvânü'l-mübtede'*, 1/239.
[414] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 23.
[415] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 116.
[416] Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, 2/56.

dedi. Gerçekten de halife olduktan sonra onların davarlarını zaman zaman sağmaya gitti. Bazen mahallenin cariyelerine: "Sütünü köpüklü mü yoksa köpüksüz mü sağmamı istersin?" diye sorar, o şekilde sağar, sütlerini de diledikleri şekilde çıkarırdı.[417] Yine bir gün elinden yular yere düşmüştü. Bacağına vurarak devesini çöktürdü ve yuları kendisi aldı. Arkadaşları ona: "Bize izin verseydin de onu sana biz uzatsaydık, sen inmeseydin." dedilerinde Hz. Ebû Bekir: "Sevdiğim yani Allah Resûlü, bana halktan herhangi bir şey istemememi emretti." demiştir.[418]

Ebû Recâ'dan işittim, şöyle dedi: Bize İmrân b. Husayn (r.a.) tahdîs etmiştir ki: "Kendileri Hz. Peygamber ile bir yolculuğa çıkmışlar ve bütün gece yürümüşlerdi. Nihayet sabahın yüzü yakın olduğu zaman gecenin sonunda konaklamışlar, akabinde gözleri kendilerine galip olup da güneş yükselinceye kadar uyuyakalmışlar ve Hz. Ebû Bekir uykusundan ilk uyanan kimse olmuştu. Resûlullah (s.a.v.) kendiliğinden uyanıncaya kadar uykusundan uyandırılmazdı. Derken Hz. Ömer uyandı ve Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın başının yanında oturup tekbir alarak sesini yükseltti. Allah Resûlü uyandı (bir miktar yürüdü) ve konaklayarak, bizlere namazı kıldırdı…"[419]

Hz. Ebû Bekir'in ibadete olan düşkünlüğü ve Hz. Peygamber'e olan bağlılığı, onun liderlik vasıflarının en belirgin özelliklerinden biridir. Aynı şekilde malını Allah yolunda infak etmesi, İslâm'a olan inancının derinliğini ve fedakârlık ruhunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte hicret sırasında gösterdiği cesaret ve kararlılık, onun liderlik vasıflarının bir başka önemli boyutudur. Öte yandan Hz. Ebû Bekir'in halifelik döneminde sergilediği idâri yetenekler, siyasi yönetimi güçlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Özellikle dönemindeki siyasi ve sosyal sorunlarla başa çıkmada gösterdiği başarı, onun liderlik vasıflarının ne denli etkili olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Hz. Ebû Bekir son derece iyi bir idareciydi, işlere kabiliyet ve ehliyeti olanları tayin etmekteydi. Maliye işlerine Hz. Peygamber'in "Ümmetin Emini" dediği Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı tayin etmiştir. Adalet timsali Hz. Ömer'i hukuk işlerine, vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sâbit'i de kayıt ve yazışma işlerine memur etmiştir. İdaresini üzerine aldığı halkın durumunu teftiş etmek için geceleri dolaşmakta, zayıf ve kimsesizlerin yardımına

[417] İbnü'l-Cevzî, *Ṣıfatü'ṣ-ṣafve*, 113; Kandehlevî, *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*, 3/86; Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 193.
[418] Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, *et-Terġīb ve't-terhîb*, çev. A. Muhtar Büyükçınar vd. (İstanbul: Huzur, 2017), 2/118-119.
[419] Buhârî, "Menâkıb", 25 (No. 3571).

koşmaktaydı. Salih el-Gıfârî bununla ilgili bir hatırasını şu şekilde anlatır: "Yaşlı, âmâ ve kimsesiz bir kadının bakımını Hz. Ömer üzerine almıştı. Hz. Ömer yiyecek ve içeceğini bizzat kendisi götürür, işlerini görürdü. Bir gece baktı ki kendisinden önce biri gelip kadıncağızın bütün işlerini görmüş. Ertesi gün erken davranıp vazifesini yaptı, gizlendiği yerde beklemeye başladı ve bir de baktı ki Mü'minlerin Halifesi Hz. Ebû Bekir gelmekte. Gizlendiği yerden çıktı ve duygulanarak: 'Demek sendin, ey Mü'minlerin emiri!' dedi."[420] Sadece İslâm dünyasında değil, evrensel liderlik anlayışında da önemli bir referans noktası olan Hz. Ebû Bekir'in bu üstün vasıfları, siyasi yönetimde sağlam temeller atılmasını sağlamıştır. Özellikle İslâm hukuku ve idaresinin sistematik bir şekilde kurulmasında ve geliştirilmesinde Hz. Ebû Bekir'in liderliği belirleyici olmuştur. Bu dönemde atılan adımlar, İslâm medeniyetinin gelecekteki gelişimini de şekillendiren önemli bir mihenk taşı niteliğindedir.

Saîd b. Müseyyeb rivayet etmiştir: "(Bir gün) Resûlullah (s.a.v.) sahâbîler ile otururken bir kişi Hz. Ebû Bekir'e bir şeyler söyleyerek onu incitti. Hz. Ebû Bekir ona mukabelede bulunmadı. Aradan belirli bir vakit geçince aynı adam tekrar incitse de Hz. Ebû Bekir (yine) sessiz kaldı. Aynı adam üçüncü kez rahatsız edince Hz. Ebû Bekir de ona karşılık verdi. O zaman Allah Resûlü oturduğu yerden kalktı. Hz. Ebû Bekir: 'Yâ Resûlullah! Bana mı kızdınız?' dedi. Resûlullah da: 'O kişi sana kötü söz söylerken semadan bir melek inerek onu yalanlamaktaydı. Sen mukabele edince de bir şeytan araya girdi. Ben şeytanın olduğu mekânda bulunmam.' buyurdu."[421]

Hz. Ebû Bekir (r.a.) yumuşak huylu olmaya ve öfkesini kontrol etmeye o kadar özen göstermiştir ki, insanlar arasında bu özelliğiyle tanınmaya başlanmıştı. Ancak bu Hz. Ebû Bekir'in hiçbir şekilde kızmadığına delâlet etmemektedir, bilakis konu din olunca ve Allah'ın belirlediği kurallardan birinin çiğnendiğini gördüğünde hemen kızgınlığını ifade etmekteydi.[422] Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu mübarek sözünü işittiği andan itibaren Hz. Ebû Bekir vakitli-vakitsiz söz söylememek için ağzına küçük bir taş koydu. Herhangi bir söz söylemek icap ettiği zaman önce güzelce düşünür, ağzından taşı çıkarır ve söyleyeceğini söylerdi. Sonra taşı ağzına alarak devamlı olarak tesbih ve tehlilde bulunurdu. Mecbur olmadıkça dünya kelâmı söylemezdi. Gece gündüz ibadet ve taatle meşgul olurdu.[423]

[420] İhsan Atasoy vd., *Sahâbîler Ansiklopedisi* (İstanbul: Yeni Asya, 1993), 1/50.
[421] Ebû Dâvûd, "Edeb", 49 (No. 4896).
[422] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 121.
[423] Şemseddin Sivâsî, *Menâkıb-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn*, çev. Hüseyin Erdoğan (İstanbul: Pırlanta, 1981), 26.

Niyâr b. Mükrem el-Eslemî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: "*1) Elif, Lâm, Mîm. 2) Bizanslı Rumlar yenilgiye uğradılar. 3) Bizans Ordusu Arapların yurtlarının bulunduğu yakın bir yerde yenildiler. Fakat onlar bu yenilgilerinden sonra yeniden üstünlük sağlayacaklar. 4) Bir kaç yıl içinde; çünkü karar yetkisi eninde sonunda Allah'a aittir. İşte o gün inananlar sevineceklerdir.* Rum Sûresi 1-4. Âyetleri inince İranlılar bu âyetlerin indiği dönemlerde Rumları yenilgiye uğratmışlardı. Müslümanlar ise Rumların İranlılara galip gelmelerini istemekte idiler. Çünkü kendileri de onlar da kitap ehli idiler. Bundan dolayı Allah Rum Sûresi 4-5. Âyetlerini indirdi: *4) '...İşte o gün inananlar sevineceklerdir. 5) Allah'ın yardımına; çünkü O dilediğine yardım eder. O güçlüdür, gücüne hiçbir güç erişemez, O çok acıyan ve merhamet edendir.'* Kureyş ise İranlıların galip gelmelerini istemekteydiler. Çünkü Kureyş de İranlılar da ne kitap ehli idiler ne de ölümden sonraki dirilmeye inanıyorlardı. Allah bu âyetleri indirdiği zaman Hz. Ebû Bekir, Mekke çevresinde Rum Sûresi 1-4. Âyetlerini var gücüyle bağırdı. Kureyş'ten bazı kişiler Hz. Ebû Bekir'e: 'Bu konu sizinle bizim aramızda olsun. Sizin adamınız Muhammed, Rumların İranlıları birkaç sene içeresinde mağlup edeceğini ilan ediyor. Bu konuda seninle bahse tutuşabilir miyiz?' dediklerinde Hz. Ebû Bekir: 'Evet' dedi. Bu olay bahse girmenin haram kılınmasından önce idi. Hz. Ebû Bekir ve müşrikler bahse girdiler ve belli bir rakamda anlaştılar. Sonra: Hz. Ebû Bekir'e; 'Bıd'ı' yani 'birkaç' kelimesini kaç sene olarak tayin edeceksin? Seninle bizim aramızda ortalama bir müddet tayin edebilirsin.' dediler ve müddeti altı sene olarak tayin ettiler. Bu altı sene Rumlar zafer kazanmadan geçti ve müşriklerde Hz. Ebû Bekir'in rehinini aldılar. Yedinci sene girince Rumlar, İranlılara karşı galip geldiler. Müslümanlar Hz. Ebû Bekir'in altı seneyi tayin etmesini hoş karşılamadılar. Çünkü Allah; 'Bıd'ı' üçten dokuza kadar zaman birimi buyurmuştu. O zaman pek çok kimseler müslüman olmuştu."[424]

Bu sûre, İslâm tarihinde ilk kez bir savaşın sonucu hakkında Kur'ân'da kesin bir bilgi verdiği için büyük önem taşımaktadır. Sûredeki "bid'a" kelimesi gelecekte olacak bir olayın haber verilmesi anlamına gelerek, Kur'ân'ın mucizevi yönünü somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in bu âyete gösterdiği inanç ve onu yayma çabası, onun ilk halife olmasının en önemli gerekçelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Âyetlerin doğruluğunu ispat etmek amacıyla giriştiği bahisler, hem imanının derinliğini hem de Allah'a olan sarsılmaz güvenini gözler önüne sermektedir.

[424] Tirmizî, "Tefsîr", 31 (No. 3194).

Rum sûresinin ilk dört âyeti indiğinde, Hz. Ebû Bekir bu müjdeli haberi gür bir sesle Mekke'de okuyarak müslümanları sevindirmiştir. Bu durum üzerine müşrikler Hz. Ebû Bekir'i, İran ve Bizans arasında yaşanan savaşa dair bir bahse davet etmişlerdir. Müşrikler, Kur'ân'da müjdelenen Bizans'ın zaferi konusunda bir süre belirleme hakkı vermişler, Hz. Ebû Bekir de "altı yıl" gibi bir süre belirleyerek bu teklifi kabul etmiştir. Kaybeden taraf kazanana develerinden bir kısmını verecektir. Ancak belirlenen süre sonunda beklenen sonuç gerçekleşmeyince Hz. Ebû Bekir bahsi kaybetmiş ve müşriklere söz verdiği develeri teslim etmek zorunda kalmıştır. Bu durum hem müslümanlar hem de Hz. Peygamber tarafından hoş karşılanmamıştır. Zira Kur'ân-ı Kerîm'deki "bid'a" kelimesi genellikle üç ile dokuz sayıları arasında bir zaman dilimini ifade ettiği için, Hz. Ebû Bekir'in altı yıl gibi bir süre belirlemesi âyetin anlamına tam olarak uygun düşmemekteydi. Hz. Peygamber onun amacının Allah'ın ve Resûlü'nün sözünü tasdik etmek olduğunu bilse de, bahsi uzatmasının daha uygun olacağını belirtmiştir. Hz. Ebû Bekir de, Hz. Peygamber'in bu tavsiyesi üzerine müşriklerle yeniden bir anlaşma yapmış ve bahsi uzatmıştır. Kısa bir süre sonra Rumlar, İranlıları mağlup ederek Kur'ân'da müjdelenen zaferi elde etmişlerdir. Böylece Hz. Ebû Bekir bahsi kazanmış ve elde ettiği malı Hz. Peygamber'e getirmiştir. O da bu malı fakirlere dağıtmasını emretmiştir.[425]

5.4. Hz. Ebû Bekir'in Otorite ve Yönetim Yetenekleri

5.4.1. Peygamberler Öldükleri Yere Gömülürler Hadisesi

Hz. Âişe'den (r.anhâ) rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.v.) vefat edince defni konusunda değişik görüşler ortaya atıldı. Hz. Ebû Bekir (r.a.): 'Resûlullah'tan işitip hâlâ unutmadığım bir söz vardır. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: 'Allah peygamberlerin ruhunu defnedilmek istediği yerde kabzeder öyleyse onu yatağının olduğu yere defnediniz.' dedi."[426]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) defninde ve gömüleceği yer hususunda anlaşmazlık çıkmıştır. Hz. Ebû Bekir: "Her peygamber evine defnedilmiştir." deyince onun reyi üzerinde ittifak edildi ve Hz. Peygamber evine defnedildi.[427]

[425] Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*, 1/111; Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 5/225.
[426] Tirmizî, "Cenâiz", 33 (No. 1018).
[427] Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 279.

Hz. Âişe rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiğinde nifak çıktı. Araplar dinlerinden dönmüş, Ensar ise mesafeli durmuştur. Eğer babamın omuzlarına binen yük dağların üzerine binseydi, onları ezer geçerdi. Ancak babam bir şeyi faydalı ve münasip görüp de hızla harekete geçtiği vakit, sahâbe de herhangi bir nokta üzerinde ona muhalif olmazlardı. Onlar: 'Resûlullah (s.a.v.) nereye defnedilecek?' diye sormuşlardı. Lakin bu konu hakkında fikri olan bir kişi bile bulamamıştık. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir Hz. Peygamber'in: 'Bir peygamber, ancak üzerinde ruhunu teslim ettiği döşeğin altına gömülünce vefat eder.' buyurduğunu işitmiştim dedi."[428] Hz. Âişe şöyle eklemektedir: "Hz. Peygamber'in mirası üzerinde ihtilaf bulunmaktaydı, lakin bu mesele üzerinde de bilgi sahibi olan tek bir kişi dahi bulunamamıştır. Fakat Hz. Ebû Bekir Hz. Peygamber'den: 'Biz peygamberler miras bırakmayız. Geride bıraktığımız fakirlerin rızkı ve sadakasıdır.' buyurduğunu işitmişti."[429]

5.4.2. Hz. Fâtıma'nın Mirasıyla İlgili Kararları

Zührî şöyle demiştir: Urve b. Zübeyr bana haber verdi; o da Hz. Âişe'den (r.anhâ) şöyle tahdîs etmiştir: "Resûlullah'ın kerîmesi Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın vefatının ardından Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'tan Allah'ın, kendisine döndürdüğü mallardan Resûlullah'ın geride bıraktığı, kendisine ait mirasını taksim etmesini istedi. Hz. Ebû Bekir de ona: 'Resûlullah (s.a.v.): 'Biz (peygamberler topluluğu) miras olunmayız. Bizim bıraktığımız şeyler sadakadır.' buyurmuştur.' dedi. Bu cevap üzerine Resûlullah'ın kızı Hz. Fâtıma öfkelendi ve Hz. Ebû Bekir'den ayrıldı. Onun Hz. Ebû Bekir'den ayrılıp uzaklaşması ölünceye kadar devam etti ve Hz. Fâtıma, Resûlullah'tan sonra altı ay yaşadı."

Hz. Âişe demiştir ki: "Hz. Fâtıma Hz. Ebû Bekir'den, Resûlullah'ın Hayber'den, Fedek'ten ve Medine civarındaki sadakasından, yani geriye bıraktığı mallarından olan kendi hissesini istemekteydi. Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma'nın bu isteğini kabul etmedi ve şu gerekçeyi söyledi: 'Ben Resûlullah'ın hayatında yapmakta olduğu hiçbir şeyi terk etmem, kesinlikle onun yaptığından şaşmam. Çünkü şaşarsam, haktan saparım.' (Hz. Âişe devamla:) Resûlullah'ın Medine şehrindeki sadakasını ise Hz. Ömer (mülkiyet olarak değil de, hakları kadar faydalanmaları için) Hz. Ali ve Abbas'a verdi. Fedek ile Hayber topraklarına gelince,

[428] İbn Hibbân, *Sîretü'n-nebeviyye*, 2/425.
[429] Süyûtî, *Târîḫu'l-ḫulefâ'*, 1/59-60.

Hz. Ömer bu arazileri kimseye vermedi ve dedi ki: 'Allah Resûlü'nün sadakası olan bu iki arazinin işi devlet başkanının tasarrufuna bırakılır.' dedi." Zührî (bu hadisi naklettiği vakit) şöyle dedi: "Fedek ile Hayber'den Resûlullah'a has kılınan bu araziler, günümüze gelene kadar Hz. Ömer'in uygulamasına tabi olmuşlardır."[430]

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayete göre, şöyle demiştir: "Hz. Fâtıma Hz. Ebû Bekir'e gelerek şöyle sordu: 'Sana kim varis olur?' Hz. Ebû Bekir: 'Ailem ve çocuklarım varis olur.' dedi. Hz. Fâtıma: 'O halde ben babama niçin varis olamıyorum?' deyince Hz. Ebû Bekir şöyle dedi: 'Resûlullah'ı (s.a.v.) şöyle söylerken işittim: 'Biz peygamberler miras bırakmayız yani bize varis olunmaz.' Fakat Resûlullah'ın (s.a.v.) baktığı kimselere ben bakacağım onun nafakalarını temin ettiği kimselerin nafakalarını ben temin edeceğim.' dedi."[431]

Hz. Peygamber (s.a.v.) yukarıdaki hadiste peygamberlerin miras bırakmadığını ifade etmiş, Hz. Ebû Bekir de bunu, babasının mirasını talep eden Hz. Fâtıma'ya hatırlatmıştır. Hz. Fâtıma'nın Fedek mülküyle ilgili Hz. Ebû Bekir'e yaptığı talep ve aralarında geçen konuşma, onun miras hukuku konusunda detaylı bir bilgiye sahip olmadığını ve Hz. Peygamber'in mirasının diğer insanların mirası gibi bölüştürülebileceğini düşündüğünü göstermektedir.[432] Burada Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e ve onun sünnetine ne denli bağlı olduğunu müşahede etmekteyiz. Çünkü Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'in ailesinden miras haklarını ellerinden alması, tüm aile fertlerini kapsayan genel bir uygulamaydı ve kendi kızı Hz. Âişe de bu durumdan etkilenmişti. Bu kararın temel nedeni, Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'in miras hakkı ile ilgili hadisini esas almasından kaynaklanmaktaydı. Benzer şekilde Hz. Ali de kendi halifeliği döneminde oğullarına bu tür bir miras payı vermemiştir. Eğer Hz. Ebû Bekir'in bu uygulamasında bir hata olsaydı, sonraki halifeler tarafından düzeltilmesi beklenebilirdi. Ancak böyle bir durum yaşanmamıştır. Bu da Hz. Ebû Bekir'in kararının İslâm Hukukuna uygun olduğunu göstermektedir. Hz. Ali'nin biatını geciktirmesinin asıl sebebi olarak bu olayı göstermek, bazı grupların tarihsel olayları kendi ideolojileri doğrultusunda yorumlama çabası olarak değerlendirilebilir. Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın en büyük üzüntüsü, Hz. Peygamber'in vefatının hemen ardından Ehl-i beyt ile görüşülmeden halife seçimi yapılması olmuştur. Gümüşoğlunun aktardığına göre İbn Kuteybe (öl. 276/889) Hz. Ali'nin bu meseleyi: "Hz.

[430] Buhârî, "Hums", 89 (No. 3092-3093).
[431] Tirmizî, "Siyer", 44 (No. 1608).
[432] Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 7/180.

Peygamber'in (s.a.v.) cenazesi henüz kaldırılmamışken, bizi bir kenara ittiniz ve bu önemli meseleyi (Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'e şöyle demiştir: 'Sizler Resûlullah'ın selesini!') kendi aranızda çözümlediniz. Bizimle istişare etmediniz." şeklinde ifade ettiğini belirtmiştir.[433]

Hz. Ali'nin halife seçilen Hz. Ebû Bekir'e biati konusunda üç meşhur rivayet vardır: Bunlardan birine göre, Hz. Ali diğer müslümanlar gibi başlangıçta biat etmiştir. İkinci rivayete göre Hz. Ebû Bekir, kendisine biat edildikten sonra Hz. Ali'yi yanına çağırtıp bu meseleyi görüşmüştür. Üçüncü ve doğruya daha yakın olan rivayete göre de Hz. Ali, hanımı Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra biat etmiştir.[434]

Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e biatini, Hz. Fâtıma'nın (r.anhâ) vefatına kadar dört ya da altı ay süreyle geciktirdiğini, dolayısıyla onun halifeliği hususunda icmânın meydana gelmediğini söyleyenlere karşı da Pezdevî, söz konusu icmânın Hz. Ali'nin biati ile alenen vuku bulup tamamlandığını, kendilerinin de bu icmâ ile delil getirdiklerini belirtir.[435] Nesefî ise, Hz. Ali'nin biatini geciktirmesini, bu konuda doğru olan şeyin ortaya çıkmasını beklemeyi arzu etmesine bağlamaktadır. Bu konuda herhangi bir muhalefet ve uzlaşmazlık olmadığı görülmüş, doğru olan şeyin de Hz. Ebû Bekir'e tabi olmak olduğu ortaya çıkınca sahâbînin tamamı, peşinden de Hz. Ali ona biat etmiştir.[436] Şayet halifelik Hz. Ebû Bekir'in hakkı olmasaydı sahâbe bu konuda ittifak etmez, Hz. Ali ve Hz. Muaviye (r.anhümâ) ile anlaşmazlığa düştüğü gibi onunla da anlaşmazlığa düşerdi. Eğer Şiîlerin iddia ettikleri gibi Hz. Ali'nin halife olması gerektiğine dair (Hz. Peygamber'den bir nas ve) açık bir beyan bulunsaydı, Hz. Ali bu nassı sahâbeye karşı delil olarak öne sürebilirdi. Hz. Peygamber'den gelen açık bir hükmü ve nassı terk edip bâtıl üzerinde birleşmek, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sahâbesi hakkında düşünülemezdi.[437]

Şunu da belirtmek isteriz ki, Hz. Fâtıma'nın halife'ye darılıp onu bırakması, görüşmemek ve selamlaşmamak sûretiyle haram olan bir dargınlık değildi.[438] Belki râvi: "Peygamber'in vefatından sonra Fâtıma yaşadığı altı ay zarfında kendi evine çekilmiş, bir daha ne Hz. Ebû Bekir'i ne de başkalarını ziyarete çıkmıştı." demek istemiştir. Râvinin maksadının bu olduğunun delili ise Şa'bî (öl. 104/722) tarikiyle gelen şu rivayettir: Hz. Fâtıma'nın darılması üzerine Hz. Ebû Bekir: "Ey Peygamber'in gözü gibi sevdiği aziz kızım!

[433] Gümüşoğlu, *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*, 134-135.
[434] Sırma, *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, 35-37.
[435] Özarslan, *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri*, 91.
[436] Özarslan, *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri*, 91.
[437] Teftâzânî, *Şerḥu'l-ʿAḳāʾid*, 251.
[438] İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, 2006, 6/435.

Bana darılmayınız. Eğer bir delilliniz varsa onu bildiriniz! Seni en doğru ve en emin olduğun için derhal kabul edeyim!" demiş ve her ikisi birbirlerinden hoşnut ve razı olarak ayrılmışlardır.[439] Beyhakī'nin (öl. 458/1066) Şa'bî'den gelen diğer bir rivayet tarikinde de denilmektedir ki: Hz. Fâtıma hastalanınca Hz. Ebû Bekir ziyaretine gelerek izin istemiş, Hz. Ali de arz etmişti. Hz. Fâtıma: "Sen izin vermek arzu ediyorsan buyursun." demiş. Halife huzura girdiğinde ezcümle: "Ey Fâtıma! Vallâhi ev, mal, aile, akraba gözümde değildir! Gayem Allah'ın, Resûlullah'ın ve Ehl-i Beyt'in rızalarını kazanmaktır." demiş ve birbirlerinden hoşnut ve razı olmuşlardır.[440]

Hz. Ebû Bekir, Abdullah b. Abbas ve İbn Zübeyr: "Dede, baba gibidir (dedenin hükmü babanın hükmüne benzer)." demişler ve Abdullah b. Abbas (bu söze delil olması için): *"Ey Âdemoğulları!..."* (el-A'râf 7/31) ve *"Ben İbrâhim, İshâk, Yakûb atalarımın dinine tabi oldum..."* (Yûsuf 12/38) âyetlerini okumuştur. (Âdem aleyhisselam en büyük dede olduğu halde; âyetlerde 'Baba' diye tabir olunmuştur.) Hz. Ebû Bekir'in: "Dedenin hükmü, babanın hükmüdür." fetvasına muhalif bir sahâbî dahi zikredilmemiştir.[441]

... Kabîsa b. Züeyb (r.a.) şöyle demiştir: "(Sahih) cedde (Yani ölünün anneannesi) Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'a (r.a.) müracaat ederek mirasçılık hakkını sormuş, Hz. Ebû Bekir de kendisine: 'Allah'ın kitabında senin (mirasçılık hakkın) için bir şey yoktur. Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinde (hadisinde) senin (mirasçılık hakkın) için bir şeyin bulunduğunu da bilmiyorum. Bu itibarla ben (durumu) sahâbîlere soruncaya kadar sen git!' diye cevap vermiş ve sonra (durumu) sahâbîlere sormuştur. (Soruşturma neticesinde) Muğire bin Şu'be (r.a.): 'Resûlullah ona (yani sahih neneye) altıda bir hisse verirken ben onun huzurunda bulundum.' demiş. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir Muğire'ye: 'Senin beraberinde başka şahit bulunur mu?' diye sorunca Muhammed b. Mesleme (r.a.) kalkarak, Muğire bin Şu'be'nin dediğinin mislini söylemiş. Sonra Hz. Ebû Bekir o neneye altıda bir miras hissesinin verilmesine hükmetmiştir."[442]

Hz. Ebû Bekir'in fetva vermedeki titiz yaklaşımı, derin İslâmî bilgisi ve ihtiyatlı duruşu hadislerde açıkça görülmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra ortaya çıkan meselelerde, Hz. Ebû Bekir fetvalarını doğrudan Kur'ân-ı Kerîm'e ve sünnete dayandırma prensibini benimsemiştir. Kur'ân ve sünnette net bir delil bulamadığı

[439] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ*, 9/369.
[440] Zebîdî, *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ*, 9/369.
[441] Buhârî, "Ferâiz", 9.
[442] İbn Mâce, "Ferâiz", 4 (No. 2724).

durumlarda ise sahâbîlerin icmâsına başvurarak, o dönemin İslâm toplumunun genel uygulamalarına uygun kararlar vermiştir. Zekât vermeyen kabilelere karşı savaş kararı alması gibi önemli bir meselede bile, Kur'ân'daki açık hükümleri delil göstererek hareket etmiştir. Hz. Ebû Bekir'in bu tutumu, İslâm toplumunda birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik olduğu gibi, aynı zamanda onun fetva alanındaki otoritesinin de bir göstergesi olmuştur. Herhangi bir sahâbînin bu kararlarına karşı çıkmaması, onun görüşlerinin toplum tarafından genel kabul gördüğünü göstermektedir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında da fetva vermiştir. Hz. Peygamber'in yanında yemin ederek görüş beyan etmesi ve Hz. Peygamber'in de onun görüşünü benimsemesi, Hz. Ebû Bekir'in üstünlüğüne ve onun Hz. Peygamber'in yanında özel bir konuma sahip oluğuna delâlet etmektedir.[443]

5.4.3. Kur'ân'ın Cem'i ve Yönetimdeki Zekâsı

Zeyd b. Sabit (r.a.) şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir Yemâmelilerin öldürülmeleri üzerine bana adam göndermişti. Derken Hz. Ömer b. Hattâb'ı onun yanında buldum. Hz. Ebû Bekir dedi ki: Ömer bana geldi ve şöyle dedi: 'Yemâme olayında Kur'ân hafızlarının öldürülmesiyle olay hayli kızışmıştır. Bütün bölgelerde Kur'ân hafızlarına karşı bu tür olayların olacağından endişe etmekteyim bu takdirde pek çok Kur'ân hafızı yok olup gidecektir. Bu yüzden Kur'ân'ın derlenip toplanması için emir vermeniz görüşündeyim.' Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e şu karşılığı verdi: 'Resûlullah'ın (s.a.v.) yapmadığı bir şeyi ben nasıl yaparım?' Hz. Ömer: 'Bu iş vallâhi hayırlıdır!' dedi. Ömer bu konuda bana müracaata devam etti. Neticede Allah, Ömer'in gönlünü açtığı konuda benim gönlümü de açtı ve ben de Ömer'in görüşüne uydum." Zeyd b. Sâbit dedi ki: "Hz. Ebû Bekir şöyle konuştu: 'Sen gençsin, akıllısın sana güveniyoruz. Sen Resûlullah'ın vahiy kâtiplerinden idin. Kur'ân'ı araştır.' Zeyd dedi ki: 'Vallâhi dağlardan birini bana taşımayı yüklemiş olsalardı bana göre bu işten daha ağır olmazdı! Resûlullah'ın yapmadığı bir şeyi siz nasıl yapacaksınız?' dedim. Hz. Ebû Bekir: 'Bu iş vallâhi hayırlı bir iştir!' dedi. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer bu konuda bana müracaata devam ettiler neticede o ikisinin gönlünü açtığı şeye Allah benim de gönlümü açtı; Kur'ân'ı kâğıt ve deri parçalarından, hurma ağacı kabuklarından, taşlar

[443] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, 102.

üzerindeki yazılardan ve hafızların göğüslerinden araştırmaya başladım. Tevbe Sûresinin 128. ve 129. Âyetlerini Huzeyme b. Sâmit'te (r.a.) buldum."[444]

Hz. Ebû Bekir'in liderliği mevcut sorunlara anlık çözümler üretmenin ötesinde, gelecekte ortaya çıkabilecek zorlukları öngörerek önlem alma özelliği taşımaktadır. Bu ileri görüşlülüğü onun sadece döneminin değil, aynı zamanda gelecek nesiller için de örnek teşkil eden bir lider olduğunu göstermektedir. Sünnetin temel ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalması ve istişareyi yönetim anlayışının merkezine yerleştirmesi ise onun liderlik profilini daha da zenginleştirmektedir. Ona bir mesele getirildiği zaman önce Allah'ın kitabına bakar, taraflar arasında hükmedebileceği bir şey bulursa onunla hükmederdi. Kitapta yoksa ve o konuda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hükmettiği bir sünnet bilmekteyse onunla hükmederdi. Bu konuda çaresiz kalırsa, çıkar sahâbîlere sorar ve: "Bana bir dava getirildi, bu konuda Allah Resûlü'nün bir hükümde bulunduğunu biliyor musunuz?" derdi. Bazen yanına bir grup toplanır ve hepsi de o konuda Hz. Peygamber'e ait bir hükmü söylerlerdi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: "Aramızda Hz. Peygamber'in sünnetini bilen insanları eksik etmeyen Allah'a hamd olsun!" derdi. Konuyla ilgili Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetinden bir şey bulamaz ve çaresiz kalırsa, insanların ileri gelenlerini ve faziletlilerini bir araya toplar ve durumu onlarla istişare ederdi. Aynı konu üzerinde görüş birliği etmeleri halinde o doğrultuda hükmederdi.[445] Kur'ân'ın toplanması ve düzenlenmesi de Hz. Ebû Bekir döneminde gerçekleşmiştir[446] ve bu gibi önemli kararlar, Hz. Ebû Bekir'in istişare özelliğinin bir yansımasıdır. Bu sayede Kur'ân, gelecek nesillere doğru bir şekilde ulaşmıştır. Dolayısıyla Hz. Ebû Bekir, Kur'ân'ın bir araya getirilmesinde en çok mükâfatlandırılacak olan kişi olmaktadır. Çünkü iki kapak arasında Kur'ân'ı ilk toplayan odur.[447]

Kur'ân-ı Kerîm'in Zeyd b. Sâbit (r.a.) tarafından yazılan ilk nüshası, Hz. Peygamber'in Halifesi ve Mü'minler'in ulusu Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) teslim edildi. Sıddîk-ı Ekber onu muhafaza etti ve vefatından sonra Hz. Ömer'e (r.a.) devredildi. Fârûk-u A'zam da, büyük bir itina ile bu kutlu emaneti sakladı. Onun vefatından sonra kızı ve Hz. Peygamber'in zevcelerinden Hz. Hafsa (r.anhâ) tarafından muhafaza edilmiştir. Hz. Peygamber'in üçüncü halifesi Hz. Osman (r.a.) tarafından bu ilk nüshadan diğer nüshalar kopya ettirilmiş, demir kasalar içerisinde ve halifenin mührü altında askerî birliklerin

[444] Tirmizî, "Tefsîr", 10 (No. 3103).
[445] Dihlevî, *Ḥüccetullāhi'l-bâliġa*, 1/442.
[446] Atasoy vd., *Sahâbîler Ansiklopedisi*, 1/51.
[447] Süyûtî, *Târîḫu'l-ḫulefâ'*, 1/62.

mesuliyetleriyle valilere gönderilmiştir. Böylece Allah'ın kutlu kitabı bütün dünyaya yayılmıştır. Ve on dört asırdan beri, tek bir harfi bile değişmeden saklanmıştır. Kıyamete kadar da tek bir harfi değişmeden kalacak ve bütün insanlığa ışık tutacaktır... Çünkü yüce Allah'ın: *"Kesin olarak bilesiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz."*[448] vaadi vardır.[449]

Hz. Ebû Bekir, devlet idaresinde tatlı-sert denilen ideal bir siyasi lider şahsiyetini ortaya koymayı başarmıştır. O, şahsî işlerinde halim-selim, devlet işlerinde ise ciddi, gayretli ve dikkatli davranmaktaydı. Onun halim-selim kişiliği idareye dengeli bir otorite, disiplin ve adâlet olarak yansımaktaydı. İşler, sıkı bir biçimde takip edilmekte, komutanlar başta olmak üzere her sahadaki devlet görevlileri denetlenmekte; kusurlu davrananlar gerektiğinde adalete uygun olarak cezalandırılmakta, başarılı olanlar ise mükâfatlandırılırmaktaydı.[450]

[448] el-Hicr 15/9.
[449] Bursalı, *En Büyük Sıddîkıyet ve Teslimiyet Örneği Hz. Ebûbekir*, 178.
[450] Adem Apak vd., *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Râşid Halifeler Dönemi*, 2/60.

ALTINCI BÖLÜM
SONUÇ

Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti, İslâm tarihi açısından hem siyasi hem de dini olarak çok önemli bir zaman dilimini temsil etmektedir. Bu çalışmada ulaşılan sonuçlar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çeşitli hadisleri incelendiğinde, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine doğrudan ya da dolaylı olarak işaret eden birçok mühim rivayetle karşılaşılmaktadır. Bu çalışmanın sonunda ulaşılan neticeler, hem söz konusu hadislerin yüzeysel tahlili hem de bu hadislerin Hz. Ebû Bekir'in liderliğine dair sağladığı deliller üzerinden bir değerlendirme sunmaktadır.

Hz. Peygamber'in hayatı boyunca Hz. Ebû Bekir'e verdiği önem, hadislerde açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle de Mekke döneminde ona duyduğu güven ve Medine döneminde ona tevdi ettiği görevler, onun liderlik vasıflarına olan işareti net bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin hicret esnasında Hz. Ebû Bekir'in yoldaşlık yapması ve Sevr Mağarası'nda kendini Hz. Peygamber'e siper etmesi, sadece Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e olan sadakatini değil, aynı zamanda onun kritik zamanlarda nasıl bir liderlik özelliğine sahip olduğunu da göstermesi açısından önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Hadislerde doğrudan hilâfete işaret eden rivayetlerden biri, Hz. Peygamber'in hastalığı esnasında namaz kıldırma vazifesini Hz. Ebû Bekir'e tevdi etmesidir. Bu olay, sahâbenin gözünde sadece Hz. Ebû Bekir'in konumunu teyit etmekle kalmamış, aynı zamanda onun liderliğinin Hz. Peygamber tarafından da desteklendiğine dair bir işaret olmuştur. İslâm geleneğinde namaz kıldırmak liderlik için önemli bir sembol olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'in bu tercihi, hilâfet konusunda önemli bir işaret olarak yorumlanabilir.

Dolaylı rivayetler ise Hz. Ebû Bekir'in ahlâkı, takvası ve istikameti üzerine yapılan övgüler çerçevesinde öne çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in: *"Kimin malı bana Ebû Bekir'in malı kadar faydalı olmuştur?"* şeklindeki övgüsü ve Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'in en zor anlarında yanında bulunması, doğrudan hilâfetini işaret etmese de onun liderliğini destekleyen bir arka plan sunmaktadır.

Hz. Peygamber'in vefatının hemen ardından gerçekleşen Sakîfe toplantısında, sahâbînin ekseriyetinin Hz. Ebû Bekir'i hilâfet için seçmesi, bu hadislerin ve Hz. Peygamber'in işaretlerinin sahâbe tarafından nasıl anlaşıldığını göstermektedir. Bu tercih,

sadece sahâbînin Hz. Ebû Bekir'e olan güvenini değil, aynı zamanda Hz. Peygamber'in hadislerinin sahâbe tarafından nasıl anlaşıldığını da ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine doğrudan ve dolaylı olarak işaret eden hadisler, onun istikamet sahibi bir lider olarak Hz. Peygamber'in yolunu devam ettireceğine dair önemli birer delil niteliği taşımaktadır. Bu çalışma söz konusu hadislerin sadece metin incelemesiyle değil, aynı zamanda tarihsel ve sosyolojik bağlamlarıyla da ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Neticede Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti, hem sahâbî topluluğunun Hz. Peygamber'den aldığı öğretinin bir yansıması hem de Hz. Peygamber'in liderlik anlayışının bir devamı niteliğindedir. Bu çalışma, Hz. Ebû Bekir'in liderlik özelliklerinin daha iyi anlaşılması ve hadislerin bu konudaki önemi üzerine yapılacak olan yeni çalışmalara bir başlangıç noktası olması temennisiyle tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

Ağırman, Cemal. *Hz. Ebubekir, Hz. Ebû Bekir Sempozyumu*. ed. Ali Aksu. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2019.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. çev. İshak Doğan. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2021.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. b.y.: Müessesetü'r-Risale, 1. Basım, 1421/2000.

Akyüzoğlu, İlyas. *Hz. Muhammed ve Dört Halife Döneminde İktidarın Meşruiyet Kaynakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Algül, Hüseyin. "Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış". *İstem* 1 (Haziran 2003).

Ali el-Kārî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *İmam Âzam Fıkh-ı Ekber Aliyyü'l-Kâri Şerhi*. çev. Yunus Vehbi Yavuz. İstanbul: Çağrı, 1979.

Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *Şerhu'l-emâlî*. çev. Nedim Payalan. İstanbul: Ravza, 2007.

Altıntaş, Ramazan vd. *Kelam*. Ankara: Grafiker, 1. Basım, 2012.

Apak, Adem vd. *İslam Tarihi ve Medeniyeti Râşid Halifeler Dönemi*. İstanbul: Siyer, 1. Basım, 2018.

Asbahani, Ebü'l-Kāsım İsmail b. Muhammed b. El-Fadl b. Ali El-Kuraşi El-Tulahi El-Teymi. *Siyerü's Selefi's Salihin*. thk. Karam b. Hilmi b. Ferhat b. Ahmed. Riyad: Dar al-Raya, ts.

Atalar, Münir. "Emîr-i Hac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/131-133. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Atasoy, İhsan vd. *Sahâbîler Ansiklopedisi*. İstanbul: Yeni Asya, 1993.

Avcı, Casim. "Hilâfet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/539-546. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Bâkıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî el-. *Temhîdü'l-evâʾil fî telḫîṣü'd-delâʾil*. thk. İmâdüddîn Ahmed Haydar. Lübnan: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1. Basım, 1407/1986.

Baltacı, Cahid. *İslam Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 2005.

Barış, Mustafa Necati. "İslâm Tarihi Kaynaklarında Hac (Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn Dönemleri)". *Eskiyeni* 44 (Eylül 2021), 555.

Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-. *Ensâbü'l-eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr, Riyad Ziriklî. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1. Basım, 1417/1996.

Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-. *Fütûḥu'l-büldân*. Beyrut: Dar ve Mektebetü'l-Hilal, 1408/1987.

Bennâ, Ahmed b. Abdirrahmân b. Muhammed el-. *Fetḥu'r-rabbânî li-tertîbi Müsnedi'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel eş-Şeybânî*. b.y.: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2. Basım, ts.

Berki, A. Himmet - Keskioğlu, Osman. *Hz. Muhammed ve Hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.

Beyâzîzâde, Ahmed Efendi. *İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin İtikadî Görüşleri*. çev. İlyas Çelebi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2. Basım, 2000.

Beyhaḳî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyin b. ʿAlî el-Ḫüsrevcirdî el-. *Delâʾilu'n-Nubuvve ve Maʿrifetu Aḥvâli Ṣâḥibi'ş-Şerîʿa*. thk. ʿAbdu'lmuʿṭî Ḳalʿacî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye; Dâru'r-Reyyân, 1408/1987.

Beyhaḳî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyin b. ʿAlî el-Ḫüsrevcirdî el-. *el-İʿtiḳâd ve'l-Hidâye ilâ Sebîli'r-Reşâd ʿalâ Mezhebi's-Selefi ve Aṣḥâbi'l-Ḥadîṯ*. thk. Aḥmed ʿİṣâm el-Kâtib. Beyrut: Darü'l-Afaki'l-Cedide, 1. Basım, 1401/1981.

Beyhaḳî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyin b. ʿAlî el-Ḫüsrevcirdî el-. *Şuʿabü'l-îmân*. çev. Hüseyin Yıldız vd. thk. ʿAbdulʿaliyy ʿAbdulḥamîd. İstanbul: Ocak, 2015.

Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullāh b. Ömer b. Muhammed. *Ṭavâliʿu'l-envâr*. çev. İlyas Çelebi, Mahmut Çınar. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2014.

Bozkurt, Nebi. "Nûbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/222-223. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Câmiʿu's-ṣaḥîḥ*. thk. Ebû Abdillâh Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. b.y.: Daru Tavki'n-Necat, 1. Basım, 1422/2001.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *Târîḫu'l-evsaṭ*. thk. Mahmûd İbrahim Zâyid. Kahire: Darü'l-Vai- Mektebetu Dari't-Türas, 1. Basım, 1397/1977.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *Târîḫu'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdulmaid Han. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniyye, ts.

Bursalı, Mustafa Necati. *En Büyük Sıddîkıyet ve Teslimiyet Örneği Hz. Ebubekir*. İstanbul: Çelik, 23. Basım, 2019.

Bûtî, Muhammed Saîd Ramazân el-. *Fıkhu's-siyre*. çev. Ali Nar, Orhan Aktepe. İstanbul: Milli Gazete, ts.

Canikli, İlyas. *Hilâfet Kavramıyla İlgili Hadislerin Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Cevherî, Muḥammed b. Ḥasan el-. *Tâcü'l-luġa*. thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr. Beyrut: Darü'l-İlm li'l-Melayin, 4. Basım, 1407/1986.

Cuveynî, Ebû'l-Meʿâlî ʿAbdulmelik b. ʿAbdullâh el-. *Lumaʿu'l-Edille fî Ḳavâʿidi ʿAḳâîdi ʾEhli's-Sünne ve'l-Cemâʿa*. thk. Fevḳiyye Ḥuseyin Maḥmûd. Lübnan: Alemü'l-Kütüb, 2. Basım, 1407/1986.

Cürcânî, Ebü'l-Hasen ʿAlî b. Muḥammed b. ʿAlî es-Seyyid eş-Şerîf. *Şerḥu'l-Mevâḳıf*. çev. Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2015.

Çetin, Maksut. *Mâturidiliğin Siyaset (Hilâfet/İmâmet) Anlayışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Çubukcu, Hatice. "İslam Tasavvufunda Hz. Ebû Bekir'in Yeri". *Akademik Bakış Dergisi* 66 (Nisan 2018), 414.

Devvânî, Muḥammed b. Esʿad eṣ-Ṣadîḳî ed-. *el-Ḥucecu'l-Bâhira fî İfḥâmi'ṭ-Ṭâife el-Kâfirati'l-Fâcira*. thk. Abdullah Hac Ali Münib. b.y.: Mektebetü'l-İmam el-Buhari, 1. Basım, 1420/1999.

Dihlevî, Şah Veliyyullah ed-. *Ḥüccetullāhi'l-bâliġa*. çev. Mehmet Erdoğan. Ankara: Yeni Şafak, 2003.

Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed. *el-Muṣannef fi'l-eḥâdîṯ ve'l-âṯâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.

Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh. *el-Fıḳhü'l-ekber*. Mektebetü'l-Furkan-Devletü'l-İmaratü'l Arabiyye, 1419/1998.

Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh. *Şerḥ-u Müsned-i Ebî Ḥanîfe*. çev. Mustafa Çelik. İstanbul: Yenidoğan, 2014.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Ḥilyetü'l-evliyâ ve ṭabaḳātü'l-asfiyâʾ*. ed. el-Saadet. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi- Darü'l-Fikr- Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409/1988.

Ebû Zehre, Muhammed. *Ebû Hanîfe*. çev. Osman Keskioğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 6. Basım, 2021.

Ebû Zehre, Muhammed. *Târîḫu'l-meẕâhibi'l-İslâmiyye*. çev. Sıbğatullah Kaya. İstanbul: Anka, ts.

Ebü'l-Abbâs Abdullāh b. el-Abbâs. *Tenvîrü'l-miḳbâs min-Tefsîr-i İbn Abbâs*. çev. Cevher Caduk. thk. Ebu't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Firuzâbâdî. İstanbul: İlk Harf, 1. Basım, 2016.

Eceoğlu, Kenan. *Hz. Ebû Bekir Döneminde Devlet Bürokrasisi*. Kahramanmaraş: Samer, 2019.

Eşrefoğlu Rûmî, eş-Şeyh Abdullah b. Eşref b. Muhammed el-Mısrî el-İznikî. *Müzekki'n-nüfûs*. çev. Ali Arslan. İstanbul: Merve, 2007.

Eşʿarî, Ebû'l-Ḥasen ʿAlî b. İsmâʿîl el-. *el-İbâne ʿan Uṣûli'd-Diyâne*. thk. Fevḳiye Ḥuseyn Maḥmûd. Kahire: Darü'l-Ensar, 1. Basım, 1397/1977.

Eşʿarî, Ebû'l-Ḥasen ʿAlî b. İsmâʿîl el-. *Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn*. çev. Ömer Aydın, Mehmet Dalkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2019.

Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/101-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Fayda, Mustafa. "Ensâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/244-249. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-. *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ*. Beyrut: Mektebetü't-tahkikü't-Türas fi Müessesetü'r-Risale, 8. Basım, 1426/2005.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. *el-İḳtiṣâd fi'l-iʿtiḳād*. çev. Osman Demir. İstanbul: Klasik, 1. Basım, 2012.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. *İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn*. çev. Mustafa Çağrıcı. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı, 3. Basım, 2020.

Gecit, Mehmet Salih. *İslâm Kelâmında Siyâset ve İmâmet Tartışmaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Gölcük, Şerafeddin - Toprak, Süleyman. *Kelâm*. Konya: Tekin Kitabevi, 4. Basım, 1998.

Görmez, Mehmet vd. *Hadislerle İslâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4. Basım, 2020.

Grabus, Merzuk. *Hulefâ-i Râşidîn Döneminin İslam Tarihinde Belirleyici Rolü (Hz. Ebû Bekir Dönemi)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Gümüşoğlu, Hasan. *İslâmda İmâmet ve Hilâfet*. İstanbul: Kayıhan, 2. Basım, 2001.

Hamîs, Muhammed b. Abdurrahman el-. *Uṣûlü'd-dîn inde'l-İmâm Ebî Ḥanîfe*. Suudi Arabistan: Daru's-S'amî, ts.

Hasan, Hasan İbrahim. *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*. çev. İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş. İstanbul: Kayıhan, 1. Basım, 2011.

Hatiboğlu, Mehmed Said. "İslâm'da İlk Siyâsî Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşliliği". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (1978).

Havvâ, Saîd. *el-Esâs fi's-sünne*. çev. M. Ahmet Varol vd. İstanbul: Aksa, 2. Basım, 1996.

Hâzimî, İbrâhim b. Abdullah el-. *Yedi Hadis İmamının İttifak Ettiği Hadisler*. çev. Hanifi Akın. İstanbul: Karınca, 1. Basım, 2004.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*. thk. Ali Muhammed Bicâvi. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1. Basım, 1412/1991.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İṣâbe fî temyîzi'ṣ-ṣaḥâbe*. thk. Adel Ahmed Abdel Mawjoud. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-Metâlib'ul-âliye fî mesânîdi's-semâniye*. çev. Hüseyin Kaya. İstanbul: Ocak, 1. Basım, 2006.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fetḥu'l-bârî*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1379/1959.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fetḥu'l-bârî*. çev. Halil Aldemir vd. thk. Ebu Suhayb Safa ed-Davvi Ahmed el-Adevi. İstanbul: Polen, 2006.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed. *Dîvânü'l-mübtedeʾ ve'l-ḫaber fî tarihü'l-ʿArab ve'l-Berber ve men âṣerahüm min ẕevi's-şe'ni'l-ekber*. thk. Halil Şehadeh. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1. Basım, 1408/1987.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *el-Faṣl fi'l-milel ve'l-ehvâʾ ve'n-niḥal*. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, ts.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. *Sîretü'n-nebeviyye ve aḫbârü'l-ḫulefâʾ*. thk. el-Hâfız es-Seyyid Azîz Bek. Beyrut: Kütübi's-Sekafiyye, 1. Basım, 1417/1996.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *Sîret-i İbn-i Hişam*. çev. Hasan Ege. İstanbul: Kahraman, 2006.

İbn İshak, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî. *Sîretü İbn İsḥâḳ*. thk. Süheyl Zekkar. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1. Basım, 1398/1978.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şîrî. b.y.: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1. Basım, 1408/1987.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa Abdülvâhid. Beyrut: Darü'l-Ma'rifetü li't-Tıbaa ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1395/1975.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. Mısır: Daru ʾIhyai'l-Kutubi'l-ʿArabiyye, ts.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed. *Lisânü'l-ʿArab*. Beyrut: Daru Sadır, 3. Basım, 1414/1993.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Ṭabaḳātü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1410/1989.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed. *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Litera, 2008.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed. *el-ʿAvâṣım mine'l-ḳavâṣım*. thk. Muhibbüddin el-Hatîb. Suudi Arabistan: Vizaretü'ş-Şuuni'l-İslamiyye ve'l-Evkaf ve'd-Da've ve'l-İrşad, 1. Basım, 1419/1998.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Ṣıfatü'ṣ-ṣafve*. çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman, 2006.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed. *el-Kâmil fi't-târîḫ*. thk. Ömer Abdusselam Tedmiri. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1417/1996.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed el-. *Üsdü'l-ġābe*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1409/1988.

İslam Araştırmaları Komisyonu. *İslâm Tarihi*. çev. Ayhan Çakıroğlu. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2010.

Kandehlevî, Muhammed Yûsuf. *Ḥayâtü'ṣ-ṣaḥâbe*. çev. Hüseyin Okur. İstanbul: Semerkand, 1. Basım, 2016.

Kandemir, M. Yaşar. "Kâ'b b. Mâlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/4-6. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kâsım, Muhammed b. Abdurrahman el-. *Ebû Bekir es-Sıddîk Efzalü's-sahâbe*. b.y.: y.y., ts.

Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-. *İrşâdü's-sârî*. thk. el-Matbaatü'l-Kübra'l-Miriyye. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Miriyye, 7. Basım, 1323/1905.

Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-. *Mevâhibü'l-ledünniyye*. Kahire: Mektebetü't-Tevfikiyye, ts.

Kelpetin, Mahmud. *Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi Tarihi (Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği)*. İstanbul: Siyer, 1. Basım, 2012.

Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-. *Terâtîbü'l-idâriyye ve'l-ʿamâlât ve'ṣ-ṣınâʿât ve'l-metâcir ve'l-ḥâletü'l-ʿilmiyye elletî kânet ʿalâ ʿahdi teʾsîsi'l-medeniyyeti'l-İslâmiyye fi'l-Medîneti'l-münevvereti'l-ʿaliyye'*. thk. Abdullah Hâlidî. Beyrut: Dar'ül Erkam, 2. Basım, ts.

Kirmânî, Harb b. İsmail el-. *Kitâbu's-Sünne*. çev. Mustafa Özenli. İstanbul: Nedâ, 2021.

Köse, Feyza Betül. *Dört Halife Döneminde Medine*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Kur'an Yolu. Erişim 03 Aralık 2024. https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/

Kurt, Eyüp. *Dört Halife Döneminde Yönetim Anlayışı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Kutlu, Sönmez. *Mezhepler Tarihine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2008.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Kitâbü't-Tevḥîd*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: TDV Yayınları, 14. Basım, 2019.

Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ'. *Hilafet ve Saltanat*. çev. Ali Gencer. İstanbul: Hilal, 2018.

Mısıroğlu, Kadir. *Geçmişi ve Geleceği ile Hilafet*. İstanbul: Sebil, 6. Basım, 2016.

Mûsâ b. Ukbe, Ebû Muhammed b. Ebî Ayyâş el-Kureşî el-Esedî el-Medenî. *Eḥâdîṯ münteḫabe min Meġāzî Mûsâ b. ʿUḳbe*. thk. Meşhûr Hasan Selmân (nşr. Yûsuf b. Muhammed İbn Kādî Şühbe). Beyrut: Müessesetü'r-Reyyan- Daru İbn Hazm, 1. Basım, 1412/1991.

Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-. *et-Terġīb ve't-terhîb*. çev. A. Muhtar Büyükçınar vd. İstanbul: Huzur, 2017.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmiʿu's-ṣaḥîḥ*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.

Müttakī, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kādîhân el-Hindî el-. *Kenzü'l-ʿummâl fî süneni'l-aḳvâl ve'l-efʿâl*. thk. Bekri Hayyani. b.y.: Müessesetü'r-Risale, 1401/1981.

Müttakī, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kādîhân el-Hindî el-. *Kenzü'l-ʿummâl fî süneni'l-aḳvâl ve'l-efʿâl*. çev. Hüseyin Yıldız vd. İstanbul: Ocak, 1. Basım, 2019.

Nâsır b. Ali, Âiz Hasan eş-Şeyh. *ʿAḳīdetü Ehli's-sünne ve'l-cemâʿa fi's-ṣaḥâbeti'l-kirâm*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 3. Basım, 1421/2000.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *el-Mücteba mine's-Sünen*. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 2. Basım, 1406/1985.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *Fezâilü's-sahâbe*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1404/1983.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref en-. *el-Minhâc fî şerḥi Ṣaḥîḥi Müslim b. el-Ḥaccâc*. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2. Basım, 1392/1972.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref en-. *Riyâżü'ṣ-ṣâliḥîn min ḥadîsi seyyidi'l-mürselîn*. çev. M. Yaşar Kandemir vd. İstanbul: Erkam, 1996.

Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar, 3. Basım, 2014.

Özarslan, Selim. *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2013.

Paşa, Ahmet Cevdet. *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*. çev. Ahmed Davudoğlu. İstanbul: Çile, ts.

Pezdevî, Sadrü'l-İslâm Ebü'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdilkerîm el-. *Ehl-i Sünnet Akaidi*. çev. Şerafeddin Gölcük. İstanbul: Kayıhan, 2. Basım, ts.

Râzî, Ebû ʿAbdillâh Faḫrüddîn Muḥammed b. Ömer b. Ḥüseyn er-. *Meʿâlimu Usûli'd-Dîn*. thk. Ṭâḥâ ʿAbdurraʾûf Saʿd. Lübnan: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, ts.

Sâbûnî, Ebû Muhammed Nûruddîn Ahmed b. Mahmûd b. Ebî Bekr es-. *Mâtürîdiyye Akaidi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 6. Basım, 1998.

Sallâbî, Ali Muhammed. *I. Halife Hz. Ebû Bekir'in Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*. İstanbul: Ravza, 5. Basım, 2017.

Sallabi, Ali Muhammed. *Siyer-i Nebi*. çev. Mustafa Kasadar vd. İstanbul: Ravza, 4. Basım, 2015.

Sarıcık, Murat. *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*. İstanbul: Nesil, 2015.

Semerkandî, Şemsüddîn Muhammed b. Eşref el-Hüseynî es-. *eṣ-Ṣaḥâʾifü'l-ilâhiyye*. çev. Ramazan Biçer. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017.

Sırma, İhsan Süreyya. *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 19. Basım, 2011.

Sivâsî, Şemseddin. *Menâkıb-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn*. çev. Hüseyin Erdoğan. İstanbul: Pırlanta, 1981.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *Târîḫu'l-ḫulefâʾ*. thk. Hamdi El-Demerdash. b.y.: Mektebetu Nizar Mustafa el-Baz, 1. Basım, 1425/2004.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *el-Ümm*. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1410/1989.

Şakir, Mahmud. *Hz. Adem'den Bugüne İslam Tarihi*. çev. Ferit Aydın. İstanbul: Kahraman, 4. Basım, 2004.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-. *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Ḳurʾân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1. Basım, 1420/1999.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-. *Târîḫu'l-ümem ve'l-mülûk*. Beyrut: Darü't Türas, 2. Basım, 1387/1967.

Tebrîzî, Veliyüddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh el-Hatîb et-. *Mişkâtü'l-Meṣâbîḥ*. çev. Hüseyin Yıldız vd. İstanbul: Ocak, 1. Basım, 2014.

Teftâzânî, Mesʿûd b. Ömer b. ʿAbdullâh et-. *el-Makâsıd*. çev. İrfan Eyibil. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Basım, 2019.

Teftâzânî, Mesʿûd b. Ömer b. ʿAbdullâh et-. *Şerḥu'l-ʿAḳāʾid*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah, 2. Basım, 2010.

Terzi, Mustafa Zeki vd. *İslam Kurumları Tarihi*. Ankara: Grafiker, 1. Basım, 2013.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *es-Sünen*. thk. Ahmet Mahmut Şakir, vd. Mısır: Şirketu Mektebe ve Maṭbaʿatu Muṣṭafâ el-Bâbî el-Ḥalebî ve Evlâduhû, 2. Basım, 1395/1975.

Turan, Namık Sinan. *Hilafet (Erken İslâm Tarihinden Osmanlı'nın Son Yüzyılına)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1. Basım, 2017.

Türcan, Talip. "Şûra". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/230-235. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Uludağ, Süleyman. "Halife". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/299-300. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Ünalan, Abdullah. *İmamet Teorisinin Hadis Referansları (Ehl-i Sünnet ve Şia Örneği)*. Ankara: Elips, 2006.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-. *Kitâbü'l-meġāzî*. thk. Marsden Jones. Beyrut: Darü'l-Alemiyye, 3. Basım, 1409/1988.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-. *Kitâbü'r-Ridde ve nebẕe min fütûḥi'l-ʿIrâḳ*. thk. Yahya El-Cuburi. Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1. Basım, 1410/1989.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Zehraveyn, 2020.

Yıldırım, Sadettin. *Hz. Ebû Bekir'in Hayatı ve Tarihi Şahsiyeti*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Yılmaz, Hüseyin. *İttihad-ı İslâm ve Hilâfet*. İstanbul: Timaş, 1991.

Zebîdî, Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî ez-. *et-Tecrîdü'ṣ-ṣarîḥ*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4. Basım, 1976.

Ẕehebî, Ebû ʿAbdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. ʿOs̱mân ez̲-. *el-Munteḳa min Minhâci'il-İʿtidâl fî Naḳḍi Kelâmi Ehli'r-Rafḍi ve'l-İʿtizâl*. thk. Muḥibbuddîn el-Ḫaṭîb. b.y.: y.y., ts.